MARCI ANTONII NATTAE ASTENSIS ORATIONES.

Quarum indicem uerſa pagina continet.

PAPIÆ.
APVD FRANCISCVM MOSCHENIVM.
CAL. DECEMBRIS.
M. D. LII.

Q VÆ HOC OPERE HABENTVR.

Procemium.		
Pro ingreſſu ordinis.	Oratio	I.
De cooptatione in Collegium de ſe facta, & pro Iuriſconſult. præſtantia & dignitate.	Oratio	II.
Pro Diſputatione non vulgari.	Oratio	III.
In Iaſonem Mainum, ſupremo eius die.	Oratio	IIII.
In Ius Ciuile, & Pontificium, & ad diſcipulos vt ſtudiis incumbere velint.	Oratio	V.
Pro magiſtratu Genuenſi.	Oratio	VI.
Pro Illuſtri & generoſo viro Ioanne Rotario Vitiæ domino, In eius funere.	Oratio	VII.
De bello in Turcas gerendo.	Oratio	VIII.

MARCVS ANTONIVS NATTA MARCO BARBAVARO Cæſarei Senatus Mediolani Præſidi Clariſſimo, S.P.D.

DECREVERAM *Iam dudum orationes nõnullas uarijs tẽporibus exaratas uno collectas uolumine Philippo Sacco Senatus ueſtri Præſidi mittere, tum ut obſeruantiam meam erga illum qualicunq; hoc munuſculo declararem, tũ quia, quum his ſcriptis multa ſint intexta, quæ ad Iuriſconſultos pertineant, meritò ad eum, qui Iuriſconſultus eſſet maximus, & ampliſſimis eiuſdem ordinis uiris præſideret, labores hos noſtros peruenire poſſe arbitrarer. Dum in hac eſſem cogitatione, effecit conditio temporũ, uel (ut uerius loquar) cunctatio naturæ meæ inſita, ut rem differrem. Interea Philippus ipſe ab humanis deceſſit: cuius uiri occaſus, etſi bonis omnibus grauis & luctuoſus fuit, mihi tamen præter cæteros non mediocrem mœrorem inflixit, quòd & tali amico orbatus fueram, & is mihi ereptus erat, quem laborum & uigiliarum mearum patronum adoptauerã. Suſtuli deinceps animos ut primum te illi ſuffectum accepi, quoniam exiſtimare cœpi poſſe me meo iure, quod illi deſtinaueram, in te transferre: nam etſi tibi nõ æque co-*

gnitus ſum, idẽ tamen mihi uideris, ſiue honoris ſucceſſionem ſpecto, ſiue pares animi dotes: nõ enim ſi corpus mutatum eſt, ideo reliqua non inueniuntur ſimillima, quin potius illud de ramo Virgilianũ uidetur contigiſſe: Vno auulſo non deficit alter Aureus, et ſimili frondeſcit uirga metallo. Et cauſam quidem habes, cur ad te libellum hunc deſtinarim. Peto autem ut deducens aliquid temporis de maximis tuis occupationibus, oculos huc pauliſper inflectas: breuia ſunt etenim ſcripta, & (ut opinor) ſatis etiã dilucida. Vitæ noſtræ officia plures ad ſe trahunt ſolicitudines: danda eſt opera amicis, affinibus, patriæ, ciuibus, corpori, ſed uarijs agitamur tunc motionum fluctibus, huc illuc iactamur: mens autem ubi ſola ſecum cõſiſtit, tunc fruitur ſe ipſa, & alitur quodammodo, quod contingit ubi uertitur in magnarũ inquiſitione rerum, & ingenuas tractat diſciplinas, quæ, quòd homine digniſſimæ ſunt, humanitatis ſtudia nuncupantur. Nihil his uita habet prius, nihil quod honeſtius exerceat, aut iucundius. Itaque quodcunque uacuum mihi datur tempus a negotijs (uellem autem dari quamplurimum) in hæc ſtudia libentiſſimè cõfero. Gaudeo hoc iudicio meo multò magis, quod ea tu quoq; diceris peramare. Neq; uerò hoc tu ſolo magnus: aliæ te circunſtant ampliſſimæ uirtutes, quas non difficile foret commemorare, ſed eas prætereo, ut cũctis notiſſimas, nam de his conſtans eſt fama, & honores tui,

quibus

quibus ipſe ſemper honori fuiſti, latére eas non patiuntur. Neq; tamẽ fit, quin uideam conſuetudinẽ ſcriptorũ penè omninm, qui ſummis celebrant eos laudibus, quibus ſcripta ſua nuncupant. Ego mallem non laudare te coram, ſed ut dem aliquid conſuetudini, hac te pulcherrima laude orno, quòd eam poſsides modeſtiã, quæ hæc blanda uerborũ lenocinia: et tale aurium aucupiũ aſpernatur. Itaq; ad orationes redeo, quas exercitationis cauſa ſcripſi: nullã enim earum dixi, præter ſextam, nam quintam parauerã, ut recitarem in Ticinenſi gymnaſio, quum honeſtiſsimo Senatus ueſtri iudicio uocatus eò eſſem ad Iuris Põtificij interpretationem, idq; iã itineri accinctus opere impleſſem, niſi me ab illò munere Illuſtriſs. Mantuæ Principes, alio oblato honore reuocaſsẽt, quibus neceſſe fuit parere: ſcimus enim Dominorum preces præcepti uice conſtare. Et quamuis mihi opera illa interpretandi perierit fortuito ueluti caſu intercepta, non tamen paſſus ſum fœtũ illius meæ cogitationis ideſt orationẽ ipſam pariter concidere, ſed extare uolui, & cæterarũ chorum augere. Quædam ex eis prædicat laudes Iaſonis Maini, qua plrimũ credo delectabere, quòd is & ciuis tuus fuit, et ſub eo forſitã diſcipulus militaſti. Tulit ciuitas ueſtra tempeſtate noſtra duos Iuriſcõſultos nobiliſsimos, quibus nemo, ut opinor, ſe æquauerit, Iaſonem hunc, de quo loquor: alterum Philippum Decium, de quo dicere poſſum, quod Spintharus de

Epaminonda,neminē uidiſſe,qui plura ſciret,et pauciora loqueretur. Multus orationes has labor,multa formauit opera: efficere conatus ſum,ut quamoptimè loquerentur, ueteres æmulari conatus,de quorū eloquentia in ipſo operis ueſtibulo præfatus ſum. Sed num id,quod contendebā, præſtare potuerim,nō eſt mea exiſtimatio,ſed tua et aliorum,qui legent,ſi qui tamen legent, & lecturos nōnullos ſuſpicor,uel ex eo potiſſimum, quòd in ipſa operis fronte gratiſſimum & clariſſimum nomen tuum præluceat. Plurima forſitan in hoc opere mutare & refingere oportebat: aliquid alicubi detrahendum,alibi addendum,quorū utrunq; oratoris accidit uitio materiam nō implentis, uel excedentis. difficile eſt autē omni in re quod inter utrunq; eſt tenere: ueluti circulū deſcribere cuiuslibet eſt hominis, ſed non cuiuslibet medium in circulo notare locum. Hæc et alia peccata,ſi quis mihi aſcripſerit,ferre paratus: nō enim mihi aliquid indulgeo, neque quicq̃ meorum miror, neq; in dicendi facultate cuiq̃ præfero, neq; ſi aliquid eorum,quæ ſcripſi,tanq̃ ab optimis diſciplinis profectū,meritò laudari queat ſcio: unum excipio conatum ad ipſas diſciplinas,nam hunc laudabilem fore iudico. Verūtamen ſcripta ipſa,qualiacunq; ſunt,tibi miſi primò equidem cunctanter,deinde intuitu humanitatis tuæ liberius,poſtremò iam audacter, poſtq̃ iam mihi perſuaſeram pectus tuum diuino ſpiritu afflari, hoc enim præſente animum dantis

magis

magis, quàm datũ emetiens, perinde paruo gaudebis, ac magno munere. Sic etenim Deus ipſe non pretia oblatorum, ſed ſupplicantium mentes magis inquirit, reſpicitque prius quod prompta manu, quàm quod plena datur. Summatim autem hoc ſic habet. Offero tenui in re diuitem uoluntatem. Vberiore te dono proſecutus fuiſſem, ſi uberiore ingenij uena Natura artifex me quoque affluere uoluiſſet. Vale.

ALBERTI CARRETTI EX MARCHIONIBVS SAVONÆ.

ELoquio quicunque graui nitidoque teneris,
Inſpice facundo Natta quod ore dedit:
Nempe ſuas Phœbo hic uires latè explicat omnes,
Fundit & immenſas, uaſtus ut amnis, opes.
Hunc genuit natura, dolens quòd tempore tanto
Dicendi in ſolo laus Cicerone fuit.

STEPHANI GVATII CASALENSIS E MONTEFERRATO.

QVI ueterum meritò uerſas monumenta uirorum,
Hæc quoque non illis inferiora cape.
Æmula ſcripta leges, poſuit facundia Marci
Tempore quæ paruo, ſed repetenda diu.
Hic mirè effulget dicentis gratia, rerum
Congerie grauium, iudicijque ſale.
Romulidum laudat leges, mox funera mœſtus
Deflet, & hinc iuſti Martis ad arma uocat.
Differit ornatè, diſtinctè Marcus, & aptè
Differit, eloquij Marcus ut ille pater.
Quid moror? ardebis penetralia uiſere cuncta,
Vt primum intuleris Lector amice pedem.

ARGVMENTVM ORATIONVM EX AVCTORE.

ETSI Ex ipſis orationum titulis percipi poteſt quid illæ ferant: attamen, quoniam fortaſſe rem latius exponi, & de ſingulis planius audire uultis, ne id quoq; munus deſeram. Ego Iuriſconſultorum induſtriæ & gloriæ fauere cupiens commotus ſum, ut priores has orationes ſcriberem, nec ſcriberem modò, ſed ederem quoque: meritò nanque is ordo, per quem ipſe honeſtus eſſem, literis noſtris commendandus fuit. His attexuimus orationes alias, quæ, etſi diſsimili ſunt argumento, ſimili tamen ſtylo deductæ fuerunt. PRIMA Oratio quid ad Iuris Ciuilis ſtudia impulerit, & quæ eorundem ſtudiorum cura fuerit & exercitatio aperit: deinde Iuriſconſultorum amplitudinem & dignitatem commemorat. PROXIMA Auctoritas Collegij ornatur: & Iuriſconſultorum defenſio aduerſus obtrectatores ſuſcipitur. TERTIA Diſputationem in Iure Ciuili aduerſus communia præcepta tendentem armauit: illic enim doceo non auctoritatibus, ſed rationibus cuncta diffiniri oportere. Et quæ diſputationum ipſarum utilitas ſit omnino non prætereo. QVARTA Iaſonem celebrans, quales legitimi Iuriſconſulti ſint partes ſcire cupientibus expreſsit. QVINTA Legum originem, finem, actionem oſtendit: Ius ciuile Romanorum, & Pontificium multis commendat: exhortationem ſuſcipit ad ſcholaſticos, ut non aliam ſequantur uoluptatem, quàm eam, quæ de ſtudiorum tractatione percipitur. SEXTA Exemplum deſignat magiſtratus bene gerendi: laudat Antonium, & Hieronymum Adurnos illius ciuitatis principes: de direptione militari uerba facit, admonens ab hominibus humanè ferendam. SEPTIMA Funebris eſt, laudatur Ioannes Rotarius, & in eo optimi ciuis perſona deſcribitur. VLTIMA Populum hortatur Chriſtianum, ut collatis armis Græciam & Hieroſolymam de Turcarum eripiant manu, & Chriſti reddant imperio, ſicut æquũ eſt fideles infidelibus dominari, & non meliores deterioribus parere: grauis ſane & excelſa materia, quam utcunq; implere conati ſumus. Quum de proœmio quærerem tanquam de ueſtibulo operis, nihil ſanè inueniebam, niſi quòd tandem obtulit ſe mihi eloquentia. Obtulit autem quia par erat ſcriptis noſtris illam adeſſe, & adeſſe cupiebam. Huius igitur de ſtudijs, ut potui, præfatus ſum.

MARCI ANTONII NATTAE ASTENSIS IN ORATIONES SVAS PROEMIVM.

CVM Eloquentiæ ſtudia a ſummis viris expetita fuerint, tum a veteribus aucta fuiſſe illa & perfecta videmus, quos cõſtat ad eam rem plurima ſubſidia, inuitamentáq; habuiſſe. Etenim qui agebant cauſas oratores, incredibile eſt quantum ſibi opum, gratiæ, potentiæ compararent. Nihil pulchrius, aut admirabilius videbatur, quàm populum concionibus tenere, & bonitate patrij ſermonis audientium clamores concitare. Magno erant in honore Rhetores: ad hos adoleſcentes confluebant, ab his diutiſſimè exercebãtur, ab iiſdẽ artis præcepta accipiebant, nec parum proficiebat ad bene dicendum viuum ac ſpirans maiorum natu exemplar, nec mediocre erat calcar æqualium æmulatio. Nihil illi ſcriptorum edebant, niſi quod anteà concilio eruditorum iudicio recitaſſent, niſi quod plurimis corrigendum tranſmiſiſſent. Quæ omnia iſtis temporibus exigua, atq; adeo nulla ſunt, vt omni dicendi ratione neglecta, hæc ætas vix quicquam egregium cudere poſſe videatur. Veruntamen ſi quis laborum aſſiduitate, vel neſcio cuius naturæ bonitate veram illam eloquentiæ ſpetiem arripuerit, maximam, & ſtabilem gloriam conſequetur omnium latinè intelligentium iudicio excitatam, cum tanta nunc ſit præſertim inopia diſertorum. Nam ſi in poſtremis artibus homines huiuſce ſæculi rectè queunt iudicare, quid facient in prioribus, quarum illuſtrior eſt conſpectus? Ergo pictor placebit, qui penicillo formarum pulchritudinem expreſſerit, ille prudens vir, qui eruditas cogitationes ſcribendo explicabit, relinquetur? & vllam magis oculorum iocunditatem homines, quàm animi ornamenta requirent?

Quantam igitur præſtantiam miramur eorum, qui facultate orationis, qua præſtamus beluis, ipſi cæteros homines ſuperarunt? Hi ſunt, qui Reip. adminiſtrationem ſibi proponentes eloquentia freti ciuium ſuorum mentes ad decus, ad iuſtitiam, ad honeſtatem oratione tranſtulerunt, hos præclariſſima fama comitatur, vi enim cogere etiã ſi poſſis inhumanũ eſt, & odioſum: at quiſquis hominũ allicit voluntates grauitate & ſuauitate dicendi, ſubigitq; veluti cãtus captos dulcedine, vt optima quæq; ſponte complectantur, is magnus, & ſalutaris ciuis habetur, nec id paruum cõmodum, quòd ea res nõ aliis adminiſtratur copiis, ſed ſe ipſo ſolo vtitur orator. Quid de illis dicemus, qui quoniam Ciuilium negociorum fluctus extimuerãt, adducti ſunt, vt in aliquod ſtudium traderẽt ſe quietum? hos profecto viros haud ſcio, an magis etiam comprobemus. Enimuero naturam rerum, quam mentis acie perluſtrarant, tam enucleatè literis ſuis expreſſerunt, vt admirabile quandoq; ſit de obſcuris tam dilucida, de abditis tam aperta potuiſſe proferri. De vnico rerum principio, de cœlo, de ſideribus, de elementis eorum elucebat oratio. Quæ terrarũ ora, qui gentium ritus, quæ animantium figura, quæ ſpecies arborum, ſtirpium, herbarum, florum, lapidum, marmoris, gemmarum, metallorum non ab illis ſcribendo depicta fuit? Sed nec defuere qui Regum, & populorum geſta complecterentur, & antecedentium ſæculorum memoriam per ſe conſeruatam in omnem poſteritatem propagarent. Fœlicia certè ſæcula, quæ tunc eorum ingenio effloruerunt. Nunc quoniam fato ſuo functi cum immortali nominis memoria exemplum bene dicendi poſteris reliquerunt, vnum quenq; liberaliter inſtitutum deceret æmulum fieri ſtudiorum, imprimiſq; curam habere elocutionis bonæ, quæ & ſi ſapienti meditatione poſterior ſit ordine, vim tamẽ obtinet, & potentiam priorem. Omnis enim humana meditatio ſit veluti gladius vagina tectus, niſi offitium oris adiungatur, per quod meditata nudantur, & in

& in vſus hominum proferuntur. Siue enim conſilia explicare libeat in maximarum rerum deliberationibus, ſeu ab errore reuocare, ſiue impellere ad virtutem, ſeu vitia frangere accuſando, ſeu mœrorem ſedare conſolando, ſeu geſtum quoddam explicare, vel aliud quippiam ad artium pertinẽs facultatem oſtẽdere, nihil horum alia efficitur re, quàm ſermonibus, qui fundi non debent temere, aut fortuitò, ſed diſtinctè, argutè, copioſe. Tum ea ſententiarum præſto eſſe debet dignitas, & id verborum lumẽ ſuccedere, vt nihil vulgo ſpectetur libentius, nihil intentiore ſtudio audiatur. Ad militem pertinet ferro ſe tegere in pugna: docti autem homines, quoniam verborum pugnant inſtrumẽto, ideo eorum fuerit eloquentia pectus armare. Difficile fateor fuerit dicendi gloriam veterum æquare, attamẽ quoniam nulla fere hominibus ſponte ſua proueniunt: ſed non parum ſit, ſi res experiendo ſuccedat, ideo par eſt dicendi exercitationes ſuſcipere, & periculum ingenij facere, & ad optima quæq; nixu omni ſe conuertere. Multi cupiditate incitantur parandi diuitias, hinc omnes obeunt terras, omnia maria, gaudentes penè laboribus, & periculis, adeò nihil intentatũ relinquũt. Sed non deterior eſſe cura debet liberalium diſciplinarum, imo longè præſtantior: quandoquidem iſta non difficilius opibus comparantur, & honeſtiora ſunt. Nam neq; Rebuspub. magis glorioſum, atq; adeo magis vtile auro atq; argento ciues, quàm bonis artibus ditari: nec verum eſt humanos animos aduẽtitio melius, quàm ꝓprio, & inſito eniteſcere ornamento. Quanquã autem ſubſidia illa plurima veterũ deſint ad ſtudia bene dicendi, tamen quoniam oĩum caput eſt cura, & diligentia, arbitror his adhibitis fieri poſſe, vt tale texatur opus, qđ non modo cũ hoc ſæculo, verũ cum omni vetuſtate cõmittatur. Et hæc quidẽ exhortandi cauſa dicta ſint breuiter. Cæterũ ne tantũ modo exhortari videar, ipſe ſcilicet nihil curans eorũ, Orationes nonnullas profero, quæ ſtudiũ dicendi meum cunctis apertius indicabunt.

PRO INGRESSV ORDINIS.

ORATIO PRIMA.

MORE,& conſuetudine traditum eſt, Patres ampliſſimi, vt ii, qui veſtris ſuffragiis idonei viſi ſunt, quibus Iuriſconſultorum dignitas mandetur, eam habeant orationem, qua pro veſtris beneficiis gratias agant quàm ampliſſimè poſſint, ſimul etiam de ſe ipſis aliqua dicant, propter quæ non indigni hoc honoris gradu fuiſſe videantur. Mihi quoq; certum eſt per hæc eadem ire dicendo, ne ſine certa cauſa à cæterorum conſuetudine defeciſſe videar: Etenim humani animi eſſe puto, beneficia veſtra, quæ ſunt maxima, agendis gratiis commemorare,& prudentis, velle videri aliquibus, aut naturæ, aut fortunæ bonis ad hæc tanta perueniſſe. Verùm iſtis de rebus quomodo mihi eloquẽdum ſit, iam ante conſtituendũ eſt. Nam vobis pro veſtro præclaro in me beneficio gratias cumulatè acturum eſſe dicendo diffido. Itaq; oratione, qua mihi breuiter vtendum ſtatuo, vobis non ſatisfaciam, ſed animo, vt ſpero, qui beneficii veſtri amplitudinem pergratè agnoſcit. Illud verò alterũ orationis genus de ſe ipſo dicendi, quod longius eſſe oportet, lubricum videtur,& periculoſum: efferuntur enim perſæpe homines immoderatione verborum, nec facile quenquam reperies, qui non ſe, ac ſuos infinitis laudibus extollat, propterea quòd nemo eſt, qui non velit ſe maximum eſſe, nec ſolũ eſſe, ſed videri,& vt videantur, de ſe multa & magna prædicant: ii autẽ, apud quos dicas, nihil minus patiuntur. Quod ſi ego de me amplè,& elatè loquerer, tamen ne id nimis turpiter facere viderer, faceret ætas, cui inuidet nemo: quinimo deſideratum eſt ſemper in adoleſcentibus, vt ineſſet feruor quidã mentis ad gloriam, vt quos propter ætatem ratio non ſatis acueret, eos cupiditas gloriæ ad virtutem incenderet. Quæ quum ita ſint, attamen ſi quæ cogitatione animi expreſſi

preſſi, imitatione verborum potero reddere, tãquam pictor optimus, qui exemplaria diligenter perſequitur, nõ vereor, ne oratio mea non ſplendida potius, & grauis, quàm arrogãs, aut immodeſta videatur: ut enim ingenii ornatè, ita pudoris eſſe ſtatuo moderatè dicere. Nõ enim dicam de laude mea, ſed de labore: nõ de ingenio, ſed de ſtudio: dicam quid voluerim, non quid potuerim: quid ſecutus, non quid conſecutus ſim: quid contenderim, non quid attenderim. Faciã igitur, vt cognoſcatis quibus rebus impulſus mẽtem ad hæc ſtudia applicuerim. Deinde quomodo in his me geſſerim, quæ dum expedio, ſi repetere paulò altius videbor, non erit mirandum: nam re ab initio ducta, reliqua deinceps per ſe melius ſuccedunt. A vobis autem peto, vt me, quemadmodum facere inſtituiſtis, benignè, attentéq; audiatis. Ego Patres ampliſſimi, quum ab ineunte ætate literis, & magiſtris traditus fuiſſem, infectúsq; eſſem tener his artibus, quibus ad humanitatem informari ſolemus, iam duodecimum annum egreſſus, cœpi me cõparare ad maiora: nam ſtatim ad Iuris Ciuilis ſcientiam me cõtuli. Cur ad id potiſſimũ defluxerim, facilimum dictu eſt: noſtis enim conſuetudinem omnium, qui in qua re animaduertunt plurimos ex familia ſua floruiſſe, in ea ipſi ſtudent excellere. Nam vt viliores artes omittã, & de his ingenuis loquar, videtis vt patrẽ, vel auum rhetorem habuerit qui ſit rhetor, aſtrologũ qui aſtrologus, medicum qui medicus: vt non tales diſciplina effecti, ſed ita a parentibus geniti videantur. Poſſem de reliquis artibus eodẽ modo dicere, ſed non eſt neceſſe, genus ipſum videtis. Et ne hoc valere tantũ videatur in hac ratione viuendi, quæ quæſtuoſa videtur: legiſſe memini me in Romanarũ rerum monumentis fuiſſe Imperatorẽ neſcio quem, qui pro exercitu ſuo ſe hoſtium telis deuouerit, victimãq; prębuerit. Idẽ deuotionis genus, & mortis multis poſt annis ſecutũ filium, deinceps nepotem, quod quiſq; videt feciſſe ſuos non turpiter, id ſe quoq; facere pulcherrimũ exiſtimat: delectat enim,

 ac mouet

ac mouet animos ſeries illa, ac ordo, quum aliquid in eadẽ familia continenter permanet,quaſi per manus traditum,ac relictum. Vt ad rem redeam,qui mihi abauus,atq; auus, patruúsq; magnus fuerũt, in hac ſcientia plurimum floruere: recentiores erant tres patrui, qui eadem ſecuti erant, illuſtrésq; viri habebantur. Ipſe pater, ſiue natura,ſiue voluntate,quum tantum Iuriſconſultorum vna in domo videret,a literis alienus fuit,reliquis tamen virtutibus, quæ per ſe valent plurimũ, iuſtitia,fide, liberalitate, animi magnitudine facile nobilitatem inter ſuos,& amplitudinem ſibi relictam tuebatur. Mea fuit eadem ratio, quæ ſuperiorum, vt omne ætatis tempus in literis conſumerem, & his literis,quibus legum diſciplina continetur:quarũ quanta ſit pręſtantia,quantá ue vtilitas,quis ignorat? non modo vos, qui hoc vſu, tractandóq; cognoſcitis: ſed quiuis è populo perſpicit ſine legibus nullam Ciuitatem ſtare diutius poſſe. Ipſi illi primi homines,quum palantes antea, & fuſi per agros ferarum ritu degerent, tamen vbi turmatim terrã colere cœperunt, non prius Vrbium domicilia muris,quàm vitæ ſocietatem legibus vallarunt. Ipſa etiam populorũ libertas non alio ſe magis,quàm legum obedientia tuetur: nec verò dici poteſt in quibuſdam leges valere oportere, in aliis minimè,ſed quemadmodum ſpiritum, & ſanguinem per totum hominis corpus,ſic vim legum per omnia Ciuitatis membra difuſa eſſe oportet. Cum me maiorũ exemplum, & rei ipſius ſplendor ad hęc capeſſẽda vocaſſent, tum vel illud cõmouit maximè: Habebam enim tres frates,quorum duo mihi erant cognatione patrueles, reliquus germanus,quos ego tunc,qualeſcunq; erant,natura diligebam , nunc certè iudicio libentiſſimè diligo,quos video optimis artibus,& rectiſſimis ſtudiis præditos: de quorum laude plura mihi dicenda non ſunt, quòd tanta coniunctio ſanguinis autoritate orationem meam ſpoliaret, ſimul & illud,quicquid in illis eſt (ſi modo eſt aliquid laude dignũ) ipſi id magis æſtimari quàm dici

uolunt:

volunt: ii anno ante me, quũ etiam paululum ætate præiſ- ſent, iam ad hæc ſtudia ſe contulerant, quò ſe ad hominum ſermonem, famám que vendicarent: tum veluti ſtimulus quidam menti iniectus eſt, vt non ſolum honeſtum, ſed penè neceſſarium iudicarem cum maiorum virtutem imitari, tum propinquorum hominum induſtriam æmulari: effectum eſt igitur, vt qui illis ſanguine coniunctus eſſem, poſt ſocietate honeſtiſſimorum ſtudiorum, conſuetudine etiam victus, quòd iiſdem gymnaſiis, & magiſtris vtebamur, quã maximè coniunctiſſimus forem. Hoc loco mirér ne de fato neſcio quo, an de virtute (ſi qua fuit) quòd plures animæ vno vitæ, & doctrinæ filo regerentur: nam tam paria ſpectabantur in quatuor fratribus, vt iure cunctis vnus homo videri poſſemus. Nunc dicet quiſpiam quid ſit quòd Ego, & Fratres hanc ſcientiam tam auidè arripuerimus, quæ ſi remoueatur, tamen cum dignitate aliqua, & gratia vitam degere poſſimus rei familiaris facultatibus, plurimis amicitiis, & honeſtiſſimis cognationibus. Hæc afferunt dignitatis ſatis, ſed ſatis aliis, nobis certè parum, quorum maiores ſummo ſplendore in ciuitatibus ſuis vixerunt, qui in principum amicitiam ob virtutem recepti, multis opem, auxilium que tulére, qui & magiſtratus facilimè adepti ſunt, tum optimè, innocentiſſimé que geſſerunt. His rebus efficitur, vt vulgari genere vitæ ſatiſfacere hominibus non poſſimus. Amplius aliquid poſtulatur ab his, qui virtutum exempla, non foris, ſed domi petere debent, qui'que naturæ ſimilitudine in bona paterna, atq; auita deduci videntur. Quantum enim intererat, vtrum hoc bonum Ciuilis ſcientiæ, quod in familia iſta continua adhuc ſerie ſemper extitiſſet, tanquam hæreditarium, negligentia noſtra extinctum, an virtute inſtauratum diceretur? quid fœdius, quàm domeſticæ laudi nõ reſpondentes degeneres exiſtimari? Nã, ſi nos inertiæ, languori, ſomnóq; dediſſemus, qui honores eſſent parati? quod nomen noſtri futurum? quod exemplũ poſteris relictum?

 Ergo

Ergo maiores noſtri per ſe niſi aſcendiſſent,nos ab illis ad-
iuti iacuiſſemus ? illi mortui noti eſſent omnibus, nos viuos nemo noſceret? quod lumen illi nobis prætulerunt,id poſteris noſtris non redderemus? Rectè itaqꝫ delegiſſe nos cōſtat vitæ genus,quod ſequeremur, quod ſit ad honores, & laudē expeditum, & huic familiæ maximè accōmodatum: nondū de fructu loquor,qui de ætate iſta nō decerpitur,ac ne expetitur quidem: ſatis eſt floris indolem tempeſtiuè oſtendere. Nam maiores noſtri, & ſi non mediocri virtutum copia amplíſſima quæque aſſequuti ſunt,tamen hoc maximè literarū genere domum iſtam extulerunt, patrimonium mediocre, nomen amplum nobis reliquerunt: Nos íjſdem veſtigiis inſiſtere voluimus, quibus illi, eodem quoque peruenturos eſſe credendum eſt. Quòd ſi antiquorùm hominum animis datur de cœlo proſpectus in terras,vnde migrauerunt, & ſupereſt illic ſenſus aliquis rerū humanarum, vident profecto maiores noſtri nos eorum ſanguine procreatos ſuos iā fore aduerſarios,tāquam colluctatores eiuſdem laudis,quo in certamine nō adeo æquo ferrent animo ſe vincere, ſin autem victi fuerint, ſummopere gaudebunt, & gaudium quidem hoc nos illis efficere conādum,quoniā & illi,nos vt gaudeamus,effecerunt:nec deſperandū eſt quod petimus,ſi modo huius artis doctrina infixa fuerit animis perabunde. Verū de Fratrum doctrina nō habeo neceſſe dicere, quam illi optimè adepti ſunt: omnibus enim tacentibus res ipſa loqtur. De mea autem quemadmodum dicam quœſo attendite. EGO Patres, poſtquam in hanc ſtudiorū rationem ingreſſus ſum, cœpi ſtatim me totum libris tradere, quibus legum diſciplina continetur. Nullæ vnquā voluptates,quæ natura adoleſcentiæ profunduntur, impeditum tenuerunt: ne ſomnus quidem (publica mortalium requies) retardauit: non epulas, iocos, conuiuia,muliebres formas attentius inſequebar: non ludum denique aliquem, oblectationémqꝫ petebam, niſi quòd magna ſatis erat oblectatio literarum

ſcientia

ſcientia: tali ego ludo libentiſſimè exercebar. Hoc peragēs exiſtimabam me proprio hominis fungi munere. Nam, etſi inter homines, et beluas nulla penè communio intercedat, tamen vel hoc vno plurimum inter ſe diſiuncta ſunt, quòd beluæ totam animam demittunt ad ſenſus, nihil curant aliud, præter lenocinia voluptatum: hominis eſt autem animũ erigere, & quantum licet, ſuſpēdere a corpore, inquirendo ſemper dignũ aliquid, & addiſcendo, ſicut ſe habent Sapientum monita, & præcepta, per quæ loqui Deum mortalibus arbitrabar. At non vno contigit manere loco: ſed ipſa literarum ſtudia, tanquam vaga, & fugientia, per diuerſa Gymnaſia perſequebar. Vera loquar. Magiſtros nactus ſum eos, qui ea vbertate ingenii leges veteres interpretantur, vt dignum foret eorum nomen inter legum conditores florere: horum equidem doctrinam ſtudioſè, vel auidè potius combibebam. Nempe audiebam illos vnà cum omnibus publico in conuentu docētes: ſed & priuatim cum paucis hærebam illorum lateri adoleſcentulus, vt ſua conſuetudine me redderent meliorem. Quærebam ignoratum quoddam, edocebant: nodos proponebam in quæſtionibus, diſſoluebant: errabam in argumentorum via, corrigebant: haud ignauè aliquid perſpexeram, collaudabant. Sed nec illud ingratum erat, cum ingenioſiſſimo & eruditiſſimo quoquo ex condiſcipulis congredi, ac penè manu concertare: hinc inter ipſas æqualium literarias palæſtras ingeniorum robur inualeſcebat, ibíque vel gloria, ſi ſuperares, vel pudore, ſi ſuperatus eſſes, ſtudia ad diſcendum vehementius incitabantur. Maximè autem ille congreſſus præſtabat, ne quis putaret ſe ſcire quod neſciebat: ſic quæ ignorationis durior eſt pars, turgida opinione ſcientiæ, hæc inuicem nobis eripiebatur. Cohabitabamus ſæpe, vt fit, vnà plures communi ſumptu: at non qui plures pecunias, ſed qui meliores ſermones conferret, ſocietati plurimum auxiliari credebatur. Poſtq̃ autē huc perueni, non occultabo fretus hu-

teq; ſomno me traderem, quæcunq; per diem videram, aut audiueram de ſpectantibus ad ad horꝝ ſtudiorꝝ facultatẽ, ea diligenter animo reuoluebã: deinde vnam, aut alterã legem proponens, hanc accuſatorio modo exagitabam, & quòd ab ſurda eſſet & inepta, rationibus introductis oſtẽdere aggre diebar: mox vertens me ad alterã partem legem ipſã excu- ſabam, contraria demoliebar, & legitimã fuiſſe ſanctionem defendebã. Cum autem illa ſatis ruminaſſem, tunc electiſſi- ma quæq; in literas mittebam, & cogitationibus tũ meis, tũ alienis ſtilum etiam addebam, hunc enim nonnulli magi- ſtrorꝝ meorꝝ valde extollebant, & ſecundum vocis oracula plurimum tribuebãt, & magiſtrum alterum eſſe dicebant. Huic igitur nõ parcens tabulis plurima cõmendabam, imo animo meo, tanq; illic depingerem potius, obſeruans vnum quenq; diem, ne mihi ſine linea præteriret. Ad hæc diuturni tatem tẽporis addidi: iam enim effluit, & euadit vndecimus annus ab illa die, qua iſta meditari cœpi: nam vt plurimum diſcerem, & quod didiciſſem ipſa mora fortius vt imprime retur, optimum factu credidi, ſi qui primo adoleſcẽtiæ meæ tempore legum gymnaſia ingreſſus fueram, vltimo exirem. Et hæc quidẽ dicta ſint de ſtudijs, & laboribus meis, ex qui- bus etiam quid optauerim aſſequi, manifeſtum eſſe poteſt. Quam ob rem quantum in me eſt finem, noſtra ſuſcepit oratio, nec ad aliud progredi cogito: iam qđ pollicitus ſum oſtẽdere expleui. Veruntamẽ eſt forſitan hic vnus aliquis ex hac multiplici aſtãtium corona elegans vir, & ſuauis, qui li- benter interroget me, &, niſi vereatur temeritatis opinionẽ, procedens in medium dicat. Audiuimus quæ dicta ſunt, & credimus, ſcilicet te laboraſſe plurimũ, & expetiſſe contrari um eius, quod patiebaris: patiebaris enim inanitatẽ Ciuilis ſcientiæ, & repletionem tibi fieri cupiebas: ſed num id conti
„ git? hoc enim ſcire volumus: nam voto, & labori non ſæpe
„ euentus reſpõdet, quid aſſequutus es? Huic, & aliis idẽ ſcire

cupien

quoq; rectam reſponſionem tradere decreui. Non agã aſtutè, & inſidioſè, neq; mihi aſciſco illam ſapientiam, vt quod in me eſſe credam, id queam vllo modo diſſimulare, quò eximiam modeſtię famã aucuper. Itaq; ad id, quod de me quęritur, ſimpliciter reſpondebo. Ego ſtudio, cura, diligentia, laboribus, vigiliiſq; meis egregiam quandam doctrinam nobili viro dignam conſecutũ puto. Nemini id dictum arrogans videri debet: quoniam nõ dico quod in re eſt, ſed quod in opinione mea: quòd ſi quis erit, qui me ita opinantem non ſolum arrogantem putet, verum etiam ſtultum, ab eo peto (quod me impetrare eſt æquiſſimum) ne velit leuitate orationis inuidiam aliquam in me cõcitare, ſed conſtantia ſermonis corrigere, vel ſi malit, accuſare, non enim valde repugnabo me falsò aſſenſiſſe, ſi verũ me docuerit: id enim quod dico eiuſmodi eſt, vt me valere aliquid nõ ſciam, ſed opiner tantum: itaq; videte quò deſcendam. Video multos in hunc Iuriſconſultoꝝ numerum ſe proieciſſe, qui ſunt fortaſſe illi viri quidẽ boni: attamen parum eruditi, & qui ſuſceptũ honorẽ doctrinæ munere non defendunt: hoc nihil mihi videtur turpius, quàm ignorare eas res, quaꝝ ſcientiam nomine profitearis: vbi enim adſunt res, ibi adeſſe rerum conuenit nomina. Itaq; quicunq; ad ſe trahunt nomen artis, quã non tenent, iniquè faciunt, quia ad inanem ſonũ comparant ſibi nomen, qđ ad rem ſignificandam inuentum erat: ideo non modo gloriam, quam ſpectabant nõ aſſequuntur, ſed vulgo etiam malè audiunt: nam otioſos titulos, & vacua dignitatũ nomina populus irridere ſolet. Quòd ſi Iuriſconſul. honore indignus exiſtimatur, qui doctrina abundans artem non exercet, quantò erit is indignior, qui doctrinæ paupertate nec exercere poteſt. Et, ſi Iuriſconſultus non diceretur, qui libros ad ſcientiã neceſſarios nõ haberet, quantò minus is diceretur, qui nec ipſam habet ſcientiam, quũ libri alicũde ſumi facile poſſint, ſcientia nõ poſſit. Hæc ego ſpectans P. nõ ſum

dicturus

dicturus,non poſtulauiſſem a vobis nunc honoris gradum, niſi doctus, niſi eruditus eſſem, ambitioſum enim id vide- rur: ſed ita dicam , non poſtulauiſſem , niſi me doctum, & eruditum putarem: niſi me eſſe eum arbitrarer, qui cum re- liquis rebus, tum maximè ſcientia hanc perſonam, quã vos mihi impoſuiſtis, poſſem ſuſtinere. Hoc pudoris mei con- ſeruandi gratia poſitum omnes aſpicere poſſunt: nam ſi me non ſatis aptum, & idoneum ad hanc artem Iuris Ciuilis profitendam exiſtimaſſem,nunquam a vobis hac dignitate ornari voluiſſem, nec ſciens commiſiſſem, vt quum impu- dens viderer in honore petendo, impudentior adhuc exiſti marer in gerendo. Sed de me hactenus. RELIQVVM eſt vt iam illam alteram partem orationis aggrediar,qua vo bis vniuerſis gratias agendas ſtatui pro veſtro egregio, ac præclaro beneficio:nam moribus noſtris nemo poteſt de iu re publicè reſpondere,qui a vobis id non impetrarit. Anti- quis tẽporibus aliud erat: omnes enim qui ingenio ſuo, vel ſtudio confidebant,poterant ſe exhibere, vt conſulerentur. Primus Tiberius Cæſar ſtatuit,vt nemo faceret,qui a ſe nõ petiſſet, induxit que,vt reſponſa ſignata darentur, non quin vellet maximam eſſe copiam eorum, qui reſponderent: ſed quò maior Iureconſultis autoritas accederet, quum ab in- dulgentia Principis illorum munus profectum uideretur. Et quia illis temporibus Ius Ciuile diſcentibus intra priua- tos parietes tradebatur,erecta ſunt multis poſt ſęculis gym naſia, inſtitutúm que, ne parum multi perciperent, vt ars publicè doceretur. Addita ſunt etiam iis, qui Iuriſconſulti eſſe vellent, ampliſſima honoris inſignia. Vobis deniq;, & veſtri ſimilibus grauiſſimis,& doctiſſimis Iureconſultis per miſſum, vt ſtatueretis, qui in huius honoris ſocietatem reci piẽdus,qui ve ablegandus eſſet. Vos,vt ãtea multos,ſic me nuper hoc inſigni titulo decoraſtis,quod ego ad hominũ exi ſtimationẽ ampliſſimum,ad animi mei fructũ iucundiſſimũ reputo:etenim Iuriſcõſultorum,ſeu(vt vulgari verbo vtar)

Digitized by Google

vtilitate loquor,quę pcipua eſt.Nos(iam enim in hũc nume rum includor etiam ipſe, & vniuerſorum laudem ad me ali quid nũc arbitror pertinere) Nos iuſtitię patrocinium ſuſci pimus,iura Ciuibus miniſtramus, oſtẽdimus cunctis quid ſuum,quid alienum,quid retinere,quid dimittere debeant: nos ſubleuamus conſilio perterritos, opem pręſtamus ſup plicibus, & legum ſeueritate freti affligimus nocentes: nos propinquorum controuerſias arbitrio tollimus:nos grauiſ ſimè diſſentientes ciuium voluntates ęquitatis vinculo con nectimus: noſtrum eſt hominum cõmoda adiuuare, peri cula propulſare: Nobis deniq; quid præſtantius, in quibus legitimum ineſt præſidium, multis neceſſarium, pluribus opportunum,omnibus verò ſemper paratum? Nulla men- " tis voluntas melior,quàm quę ſtudet,nulla ingenii facultas " maior, quàm quæ poteſt ꝓdeſſe quamplurimis. Is qui hoc " quęrit, & perficit,non ſummi viri exiſtimationem ſuſcipit, ſed inter homines habetur,vt Deus: ſi quidẽ, vt verè etiam, & eleganter ſcripſit quidam,hoc eſt Deum eſſe iuuare bene ficio mortales.Sunt tamen multi, quibus Iuriſcõſ.dignitas odio eſt:Iniqui ęſtimatores,qui quod in vno,aut altero offẽ dunt,id in vniuerſos conferunt. Pleriſq; legum ipſarum ſci entia ſuſpecta eſt,& inuiſa,qui ita dictitant tradere viam liti gandi,non iuſtitię:hi nõ mediocriter errant, deberent enim dicere,non legum ſcientiam,ſed ignorationẽ litigioſam eſſe, & verum dicerent: ipſa nanq; legum ſcientia quod vult effi cere id amat,nõ quod inuenit:inuenit enim lites,has autem vult tollere. Inueniuntur etiam nonnulli, qui & ſi hanc ar tem maximè probent, huic tamen alias anteponunt:id totũ cuiuſmodi ſit non diſputo,concludam breui ſi potero. Ne mo eſt, ſit quantum velit inimicus, atq; infeſtus nomini no ſtro,tamq; aliarum rerum cupidus,qui cum conſideret vos ſingulos,qui uiri eſtis,quibus in rebus uerſemini,quanta au toritas, quantę opes, quanta ſit potentia, quin animo uęhe

mentius

mentius cõmoueatur, vt nihil maius, aut dignius exquirendum putet. Quis eſt iſte deniq;, quem ſciamus in Ciuitate amplius eſſe aliquid, aut illuſtrius iudicaturum? qui modo ſemel conſeſſum florentiſſimũ hunc viderit, quo ego ita paſcor, & delector, vt me in quoddam deorum cõcilium aſſumptum putem. Sed nil mirũ, ſi hęc dignitas à pleriſq; lęditur, quę ita in alto edita eſt, vt cunctis inuidię flatibus facillimè petatur. Verum vt eſſe Iuriſconſultum, quod vos mihi detuliſtis, non ſit, vt ego reputo, maximum, ſed magnum tantum: Tamen quod vobis debeo, eſt maximum: nam beneficia danti maiora acceptis debẽtur. Vobis ego Patres pro veſtro egregio in me promerito gratias, ſi non quas debeo, at quas poſſum & ago, & habeo, vt referam non poſtulatis: ſed ſi aliquod tempus veſtrum pro vobis à me poſtulauerit, intelligetis non ingrato loco beneficium collocaſſe.

DE COOPTATIONE IN COLLEGIVM de ſe facta, & pro Iuriſconſultorum præſtantia, & dignitate.

ORATIO SECVNDA.

HESTERNO die Patres quum vos alia quædã cauſa neceſſariò huc frequentes contraxiſſet, Baptiſta frater, & ego Iuris ciuilis artẽ profeſſi in iſtud collegium cooptari cupiebamus, idq; à vobis vt fieret, vtriuſq; nomine accuratè poſtulaui, quũ frater maior natu, quod etiam nunc facit, dicendi partes mihi nõ magis idoneo, ſed minus negocij habẽti reliquiſſet. Intelleximus tum quę veſtra eſſet benignitas, & quàm parata erga nos totius collegij volũtas, quum id, quod poſtulabatur, omni ſtudio, & nouo quodam verborꝝ honore detuliſtis. Nunc verò vt primum licuit vobis immiſti, non mediocri lætitia afficimur, propterea quòd pulcherrimũ eſt inter tot Ciuilis ſapientiæ lumina, inter tot

Iuriſcon

Iuriſconſultorũ robora collocari. Quis verò tam ab omni ſenſu auerſus vnquã extitit, qui huic collegio non maximum honorem deferret, cuius præclariſſima ornamenta nemo vnquam tam abundanti fuit ingenio, qui aſſequi ſe poſſe dicendo confideret? etenim ei ſcientiæ collecti præſumus, quę vna ex omnibus priuatorum fortunas, & reip. ſtatum, ne diffluant, firmiſſimis vinculis deuincit: doctrinam verò, vt conuenit, ita neceſſe eſt apud vos eſſe maximam in tanta ingeniorum præſtantia, vbertate, copia, varietate. Nihil in iure ciuili tam obſcurũ eſſe poteſt, nec vlla ratio tot implicita reperiri negocijs, vt cuncta non explicet, & illuſtret mutuus diſceptationum veſtrarum cõcurſus: declarant hoc infinita, quæ de collegio iſto prodeunt, reſponſa in cauſis maioribus, atque grauioribus tanta peritia atque autoritate, vt vix in ferendis ſententiis ab his liceat diſcedere. Nihil igitur hoc cõſeſſu pulchrius in Ciuitate: ſi quidem nihil prohibet, quod ſapientius eſt omnibus, quin idem quoque pulchrius habeatur. Quid præterea opes, gratiam, potentiam, autoritatem cõmemorem? quæ cum magna ſint in ſingulis, tum clarius cernuntur in vniuerſis. Grati flores, veluti quædam camporum ſidera, diſperſi: gratiores tamen collecti, & coronæ intexti. Similiter quum vnuſquiſque veſtrũ per ſe ſatis amplitudine ſua & dignitate commẽdetur: tamen maior inſurgit oblectatio, ſimulac quiſpiam hanc tam grauium, tanque prudẽtium virorũ coronam viderit. Magna eſt collectionis vis, magna dignitas: itaque leuiorum etiam artium collegia in honore haberi videmus, & ab ampliſſimis, omnique dignitate præditis viris expetita cognoſcimus. Nam C. Cæſar ille Romanæ princeps reipublicæ, & cui, (vt poëticè loquar) omnis tellus & vnda paruit, in poëtarum collegium recipi voluit, quod eo magis animaduerſum, & memorię proditũ, quia ferunt fuiſſe ex illis poëtã quendã, qui venienti in collegium nũquam aſſurrexerit, quia illo in loco vacare credidit dignitatum nomina, quum illic non ad opum, ſed ingeniorũ

certamen veniretur, & ingenia, ſi ſpectarentur, ſuperior in arte fore videretur. Sed quod ille non aſſurgendo licentius fecit, vt poëta, id vos in decernendo cuſtoditis, & in ipſa collatione diſciplinę. Nihil in dicente ſpectatur, niſi doctrina, cuius gratia collegiũ inſtitutũ fuit: magnã ille ſuſtinet pſonã, qui rem in medio poſitam melius & acutius conſiderauit, ſcilicet vel ex eo facile perpendi poteſt, nõ ſpectari in iuris diſceptatione dignitatem honorum aliunde quęſitam, quòd hæc ne in ſeſſione quidem attẽditur: nam ut quiſq; aſcriptus eſt collegio prior, ita ſedet ex ordine, & ſententiam dicit, ita enim ſe habere audio uetuſtum morem collegii, quem uęhemẽter probo. Et hęc quidem in uniuerſum dicta ſunt de collegio hoc illuſtri. De uniuſcuiuſq; autem noſtrũ, ideſt de Iuriſconſultorum pręſtantia, & dignitate, non neceſſe eſt nunc Patres audientibus vobis plura inferre, niſi quod (dicam enim liberè) multis iam inuidorũ, & obtrectatorũ vocibus violamur, qui calũniando, detorquẽdoq; ſuſpecta, inuiſaq; omnia reddere conãtur. diuerſi diuerſa iactant, & veluti diſtributis partibus impetum faciunt, quorũ acutiores ita cauſam conſtituunt: Legibus, non legum interpretibus eſſe parendum, a quibus quęrendum videtur, quas interpretationes cenſeant reijciendas, æquas, an iniquas? ſi iniquas dixerint, ergo æquę manere debent, & illis parendum: ſin ęquas etiam tollunt, non tam ii Iuriſconſultis, quam Iuſticię bellũ indixere. An fortaſſe illud audiendũ, leges interpretatione non indigere? Quod quidem ſtolidiſſimè dicitur: ſępe enim lex vna ſibi ipſi, vel alteri contraria videtur ponere: ſępe legum ſcriptor negocia quędam non vidit, vel obſcurè complexus eſt, quis neget tunc interpretem adhibendum eſſe? ſi leges linguam haberent ad loquendum, prodirent opinor, & pro ſe verba facerent: nũc ſummos viros tacitè rogare videntur, vt adſint, quę ſit earum ſententia aperiant, ſéque defendant. Itaq; aggrediuntur illi negocium, quod ſi detrectarent, viderẽtur leges perſimiles eſſe ceruicoſis ptinacibusq; hominibus

hominibus, qui vbi ſeruis quæpiam præſcripſerint agenda, nihil vlterius pro varietate negociorꝫ interrogari ſe volunt, & ſi interrogentur, eadē quæ prius dicunt, aſſiduéqꝫ repetūt nullo alio ſententiarꝫ, & verborꝫ genere vtentes. Q̄d ſi talibus viris nemo rite obediat, quippe ſenſu eorꝫ incognito, ne legibus quidē parebitur, niſi earꝫ ſentētia in cunctis bene exploretur: nō enim querimur de legū latore, tanq̄ malo, ſi nō omnia lege terminauit, nec ei quiſq̄ hoc obijciat peccatum, q̄niam ipſe quoqꝫ legum lator nouit ſe peccare, at nō ſuo, ſed rei ipſius vitio, quæ infinito modo ſe habens, non patitur ſe ipſam per ſingula negociorꝫ genera literis includi: nō igitur dānandus, quia nō optimas tulerit leges, modo tulerit quantum fieri potuit optimas: opus igitur legum interpretibus, quos qui remouent, ipſas etiā remouent leges, q̄a nihilo magis his populus vtatur, ac ſi nō eſſent, ſimiliter ac ſi oculi alicui extinguantur, nihilo magis vtitur præſenti luce, ac ſi nō adeſſet. Meritò autē voco vos oculos ciuium, per quos illi vident quid retinere, vt ſuum, quid dimittere, vt alienū debeant, quomodo ius ſuū proſequantur, q̄modo defendant: his oculis extinctis, lux ipſa legū auferetur. At quàm cæca eſt criminandi cupiditas? enimuero ita ſapiunt, vt nos oēs cupidos, & auaros eſſe palam affirmēt, neminē fori iura, neminem cauſarꝫ attingere patrocinium arbitrantur, qui non protinus ferueat p̄dandi cupiditate huc, illuc miſere omnia detorquendo, & ſibi ipſis ſæpius contraria proponendo: atqꝫ hęc paſſim licet in multorꝫ ſcriptis legere, qui mihi videntur p̄cipiti quadā ac deuia cogitatione in leuiſſimos quoſdā, & egētes incidiſſe, nec vnq̄ ad viros bonos, & graues, & veſtri ſimiles reſpexiſſe: aut malūt de vniuerſis temere ꝓnunciare, q̄ vnūquenqꝫ ſuo promerito iudicare. Videte Patres q̄ non verear cum iſtis manū conſerere, & quā nihil eorꝫ, quæ iuſtè obijci poſſunt, diffugio: non enim obſcurè agā, poſtq̄ etiam ipſi apertè loquuntur, equidē in tanta Iuriſcōſultorū multitudine vitari dico minimè poſſe: quin reperiantur nonnulli

cauſarum patroni omnino nõ iuſtarum: multa enim in controuerſo iure verſantur, qui excuſationẽ habere poſſunt imprudẽtiæ, ſi vera eſt, miſereor, & ignoſco: ſin falſa, quoniam conuinci nequeunt, pectori iſtos ſuo, & vltori deo relinquo. At qui iniquarũ litium patrocinio ſuſcepto rẽ calumnijs ex trahere, iudicia corrumpere, veritatem fallacijs labefactare conãtur, hos improba in re improbius verſantes nemo excu ſat, imo accuſet qui velit, ad ſingulos accedens, vt aliquando plectantur, & de ciuitatibus eiiciantur. Si enim iſti hoc face rent, non modo non delinquerent, ſed æqua dicerent̃ facere, & vtilia, & magna laude eſſent digni: nunc autẽ dum colligunt crimina, & ea temere in vniuerſos iaculãtur, num ideo pœna dignis vlla irrogatur, qua & ipſi coërceãtur, & alii de terreant̃? Nihil video huiuſmodi conſequi, ſed illud, qđ iniquoꝝ peccatis videntur claros & benemeritos viros in odiũ quoddã, & inuidiã vocare, hoc improbiſſimi eſſe animi dice
» rent oẽs: oportebat autẽ eos, qui oſtendunt ſe alioꝝ peccatis
» cõmoueri, videri ipſos recta facere, quũ abſurdũ ſit accuſan
» tem in alijs improbitatũ genera, vnũ eoꝝ ſibi ſumere. Qđ ſi ad illam conſiderationẽ vocamur, vtrũ melius ſit odio improboꝝ, bonos etiã viros lædere, an bonorũ caritate improbis parcere, hoc poſtremũ reperimus magis eſſe rectũ, & ſi boni pauci ſint, improbi multi. qđ ita? quia difficilius eſt virtutẽ aſſequi, ꝙ vitia inſectari: ideo amare magis bonos, quã odiſſe debemus improbos. Adiiciatur & illud, qđ qui vitia nõ inſectatur, remiſſo videt̃ eſſe animo, qui virtutẽ lędit, cru deli. hinc manifeſtius adhuc apparet cuiuſmodi ſint obtrectatores noſtri, qbus vt gratificer, qđ odio vitiorũ adducti ſunt vniuerſum accuſare ordinẽ, qua in re boni profecto lęduntur, improbi ſe læſos ſimulare poſſunt, maluerunt hoc facto ſe crudeles ꝙ diſſolutos exiſtimari, quũ liceret in neutrũ hoꝝ incidere, appellãdo ſeparatim improbos, & id agen do, vt de illis pœna rite ſumatur: non enim decet maledicere, vbi non liceat refutare crimen, & Iudicio ſe defendere.

Quod

Quod ſi ad iudiciale certamẽ nollent deſcendere, cupidos,
auaros, rapaces Iuriſconſ. qui erant, exiſtimaſſent, atq; odiſ-
ſent: laudaſſent verò eos, qui legitimè Iuris inſtrumẽto vte-
rentur: nunc vnũ tacendo, & aliud exagitando, agunt quan
tum in ſe eſt, vt diſpari in cauſa oẽs eodẽ ardeamus infamiæ
crimine: iuſtè autẽ cõmouerentur in ordinẽ hunc, ſi arti va-
caremus cuidã, quæ fieri aliquid male ꝑmitteret. At quę ab
omni humanitate diſiuncta ſunt, quomodo cũ Iuris ciuilis
artificio coniungerentur, qd' æqui, boniq; ſcientiam tradere
pollicetur? Sed fortaſſis iſtos cõmouet, qa dignos, indignos,
& qualeſcunq; viros vulgus hominũ paſſim Iuriſconſul. ap
pellat: ſuſcipiat igitur aduerſus vulgus querela, qa ſic appel
let eos, quos nõ oporteret, nos enim culpa caremus: nõ enim
ꝑſuaſimus populo de Iurecõſultis ſicut nec de medicis, & pi
ctorib9, vt hęc nomina tribuat etiã malis: & fortaſſe tribuit,
qa poſtq; iſta ſunt nomina, & non res, nulli laudẽ, aut culpã
afferunt, tantũ qd' quiſq; fuerit ꝓfeſſus declarant: horũ autẽ
quicũq; innocentiæ ſtudent, iis plurimũ honeſtatis ineſt, tum
verò etiã pulchritudinis. Incredibile eſt quantũ luminis do
ctrinæ afferat mẽtis bonitas, quę ſi detracta fuerit, qd habet
Iuris ciuilis ars gratię? qd nõ potius odio dignũ? nam quan-
tò maioribus implicatur rebus, tantò altius nocebit. Itaq; vt
quiſq; meliori eſt genere natus, & animũ vitiorum labe faci-
lius remouit, ita illum maximè adhortarer, vt in ordinem
iſtum, qui grauiſſimus eſſe debet, & ſanctiſſimus, conferre
ſe velit: ſic enim rebuſpub. & priuatis operam ſtrenuè im-
pendens ab omnibus probaretur, laudareturq;. Tu genero
ſus, tu integer, tu doctrinæ vbertate polles, & ita dicis. Ego
mihi tantum ſtudui, & mihi ſoli ſapiens eſſe volo: improba
oratio, imo verò quicquid habes doctrinæ, id in cõmunem
vſum profer, ita vitam traducere velis, vt nõ ſolum tibi, ſed
cognatis, amicis, ciuibus ſuſceptus videare. Neminem verò
in toto ordine hominem eſſe improbum res eſt voto perſi-
milis. Itaq; rogato Deos, vt tantam præbeant fœlicitatem

vtile eſt ſtudiis honores & gatiam adimi: nam quum extantibus adhuc nonnullis præmiis elangueſcat etiamnum Iuuenum induſtria, & magna ſit bonarum artium ſolitudo, quid futurum vbi nullus earum fructus præuideatur? excitantur « enim artes, & alũtur honoribus, nec facile inuenitur qui ad « magnos, difficilésq; deſcendat labores nullo commodo ſpe- « rato, aut percepto. Nec verò malè habet, quòd vnusquiſque « ampliſſimum ſe eſſe vult, id enim a natura proficiſcitur: ſed quum pecuniæ, & honorũ amor reprehenditur, non illud reprehenditur, quia illa amat quiſpiam, ſed quia plus q̃ oportet amet, quia ambitione, & ſcelere quouis alio ad ſe ducere velit. Sin autem iniuria & auaritia abſint, nemo reprehenderet eum, qui ampliſſimorũ bonorum ſtudeat fieri dominus, quibus modeſtè vitæ dignitatẽ tueatur: honeſtum enim id votum, quod tantũ abeſt, vt publicæ vtilitati contrarium ſit, vt nihil magis congruat Ciuitati rectè inſtitutæ, quæ omni ratione cõtendere debet, vt probi viri rectiſſimis ſtudijs prę diti opes habeant, & autoritatem, nec ideo minus ſi nõ quærant: improbi verò homines, & inertes, & ſi quærant, nihilo magis obtinere poſſint. Fuit olim ex hoc eodẽ ordine. C. Figulus, cuius Romæ pro ſingulari eius in Iure ciuili prudentia magna erat autoritas. Is Conſulatum quum peteret, qui ſummus erat magiſtratus, neſcio qua de re a populo Romano eſt præteritus: poſtridie quum ad eum conſulendi cauſa domum Quirites veniſſent, dimiſit omnes iratus, & abire iuſſit, graui inſuper inſequens dicto, quòd conſulere ſcirent, conſulẽ facere neſcirent. Exiſtimabit fortaſſe aliquis nimis hunc cõmotum aſperè, quia beneficium exprobrare non debuit: ſed nec populus benemerentẽ debuit præterire, vel potius Ius ciuile non contemnere, ſed honorare tanq̃ bonum quendam virum: nam Ius ciuile tunc honoratur, quũ Iuris prudẽtes populus amplectitur & honorat: ſicuti deſpicitur, quũ illi deſpiciuntur. Credidit ideò Figulus in honoris repulſa Ius ciuile contemptũ, & ab his, qui artis eius præſidio

adiuti fuerãt, vel iuuari poſſe ſperaſſent: hoc quo minus fieri debuit, eo magis factum moleſtè tulit, & tam illo acri exarſit
» dolore, quod nõ feciſſet, niſi præclaris mentibus, & optimis
» ingenijs inſitum eſſet oportere laboribus gratiam ſummis
» ſummam referri. Sed redeo ad obtrectatores, quorũ peracu tam mentis aciem deſiderabam, nam duobus propoſitis, qđ vnũ alteri eſſet conſequens, minime viderunt: at videre oporte bat, ne altitudo fortunæ noſtræ inuidioſa ſit laboribus, ne labores odioſi altitudine effici fortunæ. Laboramus aſſiduè ſtudiorũ curis intenti: vigilamus plurimum: re familiari, voluptatibúſq; cæterorũ deſertis pręſto ſumus omnibꝰ, & alienarum litium moleſtias ſuſcipimus, nõ ſecus ac ſi res noſtra agatur: aſpera, ſed quæ magna temperat dulcedo. Nam vt honores, magiſtratus, diuitias omittam, qđ dulcius eſſe poteſt eo, quod quotidie experimur? videre ſcilicet domũ noſtram magno ciuium concurſu celebrari, ſciréq; id ſibi ipſi, non generi, non diuitijs, nõ orbitati dari: ipſos quinimo orbos, & locupletes videas venire, vt aut ſua, aut amicorũ pericula nobis cõmendent, fatentes quod in homine melius eſt, penes nos eſſe. Cæterarum artium ſtudijs intẽtos homines, quales poëtæ ſunt, muſici, pictores, philoſophi, rhetores, ſi mediocri ſunt facultate, nemo nouit, ſin autẽ vnus, aut alter eorum in arte eſt magnus, non tamen magnopere expetuntur: vbi enim ſemel quiſpiam eos viderit, tranſit, & contentus eſt, & nihilo magis aſſurgit, domũ ventitat, ſalutat, proſequitur, reducit, quã ſi ſtatuam, aut picturã aliquam vidiſſet: At nemo ſibi tam vehemens, tam nobilis, tam potens in ciuitate videtur, qui nos ſingulos non obſeruet, colat, veneretur, & iure quidem: noſtrũ enim iudicium eſt de ſacris, de fæderibus, de vectigalibus, de vniuſcuiuſq; fortunis, & capite: omnia deorũ, atq; hominum, belli, atq; pacis Iuriſprudentium reſponſis ſubijciuntur: tametſi nemini interdictum eſt, quin animi ſui cauſa ſepoſitas habere poſſit oblectationes quaſdam, inter quas illud probandum eſt, quod plerıq; faciunt,

faciunt, in quibus ego ſum, qui ab hac graui, & ſeuera diſci-
plina ad mitiores alias, & hilariores animum transferunt,
hancq; oblectationẽ ſuauiſſimã ducunt. Vt milites, qui belli
temporibus aduerſus frigora, æſtus, famem, ferrum ꝑdura-
runt, iidem in pace venando, equitando, iaculando corpus
exercent, quòd eam amplectuntur quietẽ, quæ non in ocio,
ac deſidia, ſed remiſſione durioris laboris cõſiſtit: ſic illi a du
rioribus codicibus ad molles paginas deſcendunt, laborem
labore, ſtudia ſtudiis eleuãtes: eò autem magis fieri id decet,
quia non horret Ius ciuile nr̃um comitatum reliquaꝝ diſci-
plinaꝝ, quin per illas appetit potius ſe collocupletari. Om- «
nes enim ingenuę artes inuicem ſe tenent, & veluti quibuſ- «
dam amplectuntur vlnis, & naturali ſocietate copulantur: «
mouere autem vnum quenq; debet hęc ipſa cõnexio, & ger
mana ſocietas, vt vnius artis cognitione p̄cepta reliquas inſe
quendas ſibi putet, perinde ac ſi ipſe vnius cuiuſdam gentis,
& familiæ quendã tanꝗ bonum virum, & prudentem ama-
ret, & diceretur ei: quid, non ne iſti alii boni ſunt etiã, & pru
dentes viri, adeo vt præſidio ſibi viciſſim eſſe ſoleant, & orna
mento? cõmoueretur hoc audiens, ſi animo pauliſper eſſet
erecto, reliquos cognoſcere, & totam cognationẽ vellet am
plecti, nec quieſceret, donec perfeciſſet: ſic vnius artis cogni
tione delectatus, poſtq̃ animaduertit reliquas eiuſdẽ ſocias
eſſe pulchritudinis, curare id debet vt in omniũ pariter no-
titiam, familiaritatémq; perueniat: præſertim quũ ipſę artes
velut in orbem ſtantes ſibi ipſis inuicem innixæ inuitent ad
illum circuitum peragẽdum, & vt omittam vtilitatem, quæ
de illis plurima gignitur, poſſint grata quadam varietate lu
dum, oblectationémq; ſequẽtibus ſe præbere. Verè loquar
qd' intelligo. Antiquis & illis optimis temporibus non ante
ſe exhibebant homines, vt cõſulerentur, q̃ nõ omni doctri-
naꝝ genere exculti fuiſſent: hinc fiebat, vt in cauſaꝝ contro-
uerſiis omnia poſſent diiudicare ſubtilius, & explicare orna
tius: libri, qui de Iure ciuili ab his perſcribebantur, ſumma

non minus fortiter, quàm vos, veluti omnium rerum ignaros, idq; a vobis perſuaſus facio, vt ęquum ſit vos mihi nunc opem ferre, neq; me beneficio veſtro indignum putare, qui veſtra colo: Rogo igitur vt controuerſiam mihi hanc explicetis, quid ago? quod conſilium datis? quid eſt tandē quod in hac re vobis de Iure videri poſſit? Ad hæc iſtorum rhetorum quiſpiam, & forſitan qui inter illos fuerit diſertiſſimus, ita reſpōderit. Mihi, inquiet, veterum verborū cura eſt, quæ in poëtarū verſibus, & romanis legibus vndiq; inquirò: vide igitur, ſi aduerſus quempiam controuerſia tibi nata eſt vetuſti vocabuli, quod tibi valeam interpretari, aut ſi fortaſſe (qđ eſt longè præſtantius) certares de antiqui ſcriptoris ſententia, quam deceat inquirere, tum planè polliceor tibi operam meā, neq; iſtis ſchedulis frigidis, & ineptis litem ducere voluero, ſicuti cæteri Iuriſcōſulti ſolent, ſed honoris tui gratia orationem efflabo coram ipſis Iudicib⁹ tam aptè, ſcitéq; compoſitam, vt qui audierint, in riſum concitentur, iudices autem oſcitantes relinquam. His, & talibus verbis conſulto rem ille infecta re dimitteret. Sed ne obijciatur me hæc fingere a vero diſſidentia, referam non diſſimile quoddam, qđ aliquando fertur in Græcia contigiſſe. Adiuit pauperculus rhetorem quēdam ex horū ſanè numero, qui iura ſcire ſimulabant, quæſitum num ancillæ ſuæ liberi, quę ſibi furto ſubtracta fuiſſet, & de furis ſeruo concepiſſet, in eiuſdēq; domo peperiſſet, ſibi an illi magis ſeruire deberent, ille petita die ad reſpondendū, vbi ea aduenit: rem, inquit, meditatus ſum tuam, & libros diligenter inſpexi, neceſſe eſt autem, vt hi de quibus interrogas, aut tibi, aut aduerſario ſeruiant, vtriusq; enim eſſe mancipia nō poſſunt: ſed facito, ait, vt eum habeas iudicem, qui tibi ſit amicus, aut etiam affinis, apud quem ſi iuſtiora dixeris, ne dubitandum quidem, quin litem obtineas, & ſuperior è Iudicio diſcedas. hoc modo ille. Sed quid noſtri facerent rhetores tali in re? Certè aut inſcitè reſpondeāt neceſſe eſt, aut rimam aliquā aperiant, qua de pollicita

tionibus ſuis effluant,& elabātur: longè enim aberit ea beati
tudo, qua antea veluti ſcientia diuinitus effuſa auſi ſunt pro
fiteri quod nunquam didicerunt. Nos autem barbari,& le-
gulei,(ſic enim appellant) tantum re præſtamus, quantū ina-
niter illi ſonant. Sed qd miror iſtos non parcere huius,& ſu-
perioris ætatis Iuriſconſ.? cum in illos etiam veteres, quorũ
reſponſa pro lege nunc ſunt,& ſacroſancta habentur, aude-
ant vngues & dentes acuere, quorũ princeps Valla, ſequūtur
cæteri, qua in re ea plerunq; ab his dicuntur, vt neſcias vtrū
miſericordia, an riſu potius ſint digni: veluti illud eſt, vt exē-
pli gratia aliquid referam, quum legiſſet Valla Vlpianū, Vi
ctus verbo quæ eſui,& potui, cultui quoq; corporis, quæq;
ad viuendū homini neceſſaria ſint contineri: exclamat homo
Vlpianum peſſimè ſentire, quum plurimæ gentes in Æthio
pico ſolo abſq; veſtibus æuū degant, quaſi Vlpianus Æthi-
ops fuerit, vel Æthiopum iura interpretetur, ſpectandúmq;
fuerit in explanatione latini verbi, non quid in latio, & cir-
cumiacentibus regionibus ſeruaretur, ſed quid Æthiopes, &
Indi facerent, quóue victu ignota nobis natio ſe toleraret.
Miror pari ratione nō dictum, Victus appellatione cibum
& potum non contineri, quia ad extremos Indiæ fines circa
fontem Gangis eadem nobis tradit hiſtoria, quandam inco-
lere gentem nullo nullo cibo,& potu vtentem, halitu tantū,
& odore florum,& pomorū ſe tenentem. Cur non id quoq;
additur? non enim nuditas magis, quàm cibi,& potus abſti
nentia mirabilis, & tenacius eius memoriæ hærere debuit.
Idem Valla clamitat Pomponium, atq; Vlpianū corrūpere
linguam latinam, qui quot menſibus, quot diebus ſcriptum
reliquerint pro ſingulis menſibus, ſingulis diebus, quo tamē
locutionis genere Plautū,& Catonē,& doctiſſimū omnium
M. Varronem vſos eſſe conſtat. Demū plura errata impin-
git veteribus Iuriſcōſultis audaciſſimè, at nō quò audacius,
hoc ſapientius, ſed periculoſius: nam mentem illorũ virorū
ſenſúmq; minime percepit, non in arduis dico modo, ſed in

iſtis etiā,

iſtis etiam,quæ leuioris operæ illis fuerunt. Ecce autem tibi alii,qui Iuriſconſultis hiſtoriam,& philoſophiam neceſſaria ponunt, neminem noſtrum ſine his duobus munus de Iure reſpondendi expedire poſſe arbitrant̃,& ea nos penitus autumant ignorare. De iſtorum ſententia nihil dicerem,niſi viderentur ſibi nimis callidè oſtendere nos eſſe ſceleratos: quis enim artificio ſuo neceſſaria poſſit ſine ſcelere p̃terire? Sed erroris huius fontem, & originem paucis quæſo prius accipite. Audierunt,vt opinor,veteres philoſophos plurima de legibus volumina effudiſſe,neq; vnq̃ animaduertere potuerũt, quòd tam multo interlabente tempore, tot vrbibus efflorеſcẽtibus nullus leges eas populus exceperit:nam officia legum longius protulerunt,quã natura, & Ius gentium ferat. Accidit autem, quemadmodum ſi auriga aliquo proficiſci recta cupiens negligat,pro viæ ratione obliquantis ſe interdum,currũ circunflectere,neceſſe eſt,vt in deuia quęq; & prærupta feratur,nec eò,quò intendit,peruenire poterit, ſed currum forſitan,& quæ curru deuehit,& equos, & ſe ipſum diſperdet: ſic iſti dum in cunctis ſummum illud ius retinere ſtudent,negligentes ad humanitatem inflectere,in horrida,& aſpera multa inciderunt,& nihilo plus aſſequuntur, ſed illic potius videntur eorũ ſapientiæ currum confregiſſe. Principiò vrbes non eſſe cingendas muris arbitrant̃,fortitudinis ſcilicet oſtendendæ gratia,quamuis liceat nihilominus muros tenentibus irruptione in hoſtes facta idem oſtẽdere, & perinde muris vti erectis,ac ſi humi iacerent,quum interim erectos illos ſtare ad ſubitos caſus, & ad maiorem vim multitudinis propulſandam valde conducat. Deinceps medicos, pictores, poëtas, & opifices penè omnes de ciuitatibus pellunt, pecunias proiici,agros eſſe communes iubent, poma,& olera affatim menſis ſuppeditant, pro carnium eſu interdicto. Quæ omnia huiuſmodi ſunt,vt videantur non communibus gentium moribus, ſed votis eorum leges poſuiſſe, quod nec ipſi diſſimulant: poſtquam enim ſatis illa

præcepe

præceperũt, rurſus optant ita rem habere, & ea fieri: accidit ergo ijs idem, quod omnibus, qui vſitata relinquẽtes ad alia ſe transferunt, nam neceſſe habent inutilibus ſe poſtea votis committere. Auriga is, de quo antea dixi, qui orbitam deſeruit, videns inuia quæ tenet prærupta, & confragoſa, nõ facilem, nec tutũ acceſſum habentia, hic quoq; optauerit itinera ſuo accõmodare ſe currui fruſtra, nam nõ mutantur illa, ipſe mutari magis debuit, vt tritam inſiſteret ſemitam, qualiſcunq; eſſet, & pro eius flexibus currũ conuerteret: vbi enim via currui aptari nequit, currus viæ aptandus eſt: quomodo non hæc eadem iſtos viros ſapientiæ nomine ornatos facere oportebat? Vbi enim vidiſſent eorum inſtituta congruere non poſſe populorum moribus, inflectere ea, & temperare ad humanos vſus debuerunt: curandũ eſt enim in ſuo genere nõ vitioſo, quod ad melius erigi nequit, hoc ſic fieri oportebat: non autem ciuitatem, & ciues tanquam ex argilla, aut cera ſibi manu formare. Sed eos nec humana dixiſſe, nec moderata ſenſiſſe non modo ex iam dictis apparet, ſed ex eo etiam quòd mulieribus, quę vix ſufficiunt lanam, & alia ſub tecto diſponere, militiam, & arma ſua lege aſſignauere: ſtultum id quidem eorum votum, at caret ſcelere. Sed illud quale eſt, quòd earundem oſcula, complexus, & illa, quæ ſequuntur, ſanciunt promiſcuè omnibus patere? Mirari vos video, quaſi aliquod dixerim portentoſum, & forſitam fidem non habetis dicẽti, nec iraſcor: veriſimile, fateor, ſit magis a mœcho quopiam deprehenſo legem excogitatam fuiſſe, quam iſti vt ſuam proferunt, & defendunt. Sed hoc forſitan loco ſeuerior aliquis iniquè ferens in philoſophos hoc dici, & eos cupiens defendere, dicet non ita ſapientiſſimorũ hominum leges irrideri oportere, eſſe enim altius compoſitas, quã vt ad eas popularis intelligentia accõmodet: at iſtud eſt, quòd coarguo: nam in philoſophorum legibus philoſophari velle concedendũ eſt, neq; hoc ipſe demiror, ſed illud quæro, quũ ab illis legibus ſublimibus populi ſenſum remoueãt, cur in

his aliis

his alijs humilioribus ad populi vſum conſcriptis philoſophari cupiant? quò id ſpectat? leges enim hæ populares cõmunibus vitæ inſtitutis aptari voluerunt, ſéq; aperto explicant ſermone: nulla philoſophandi cauſa, niſi forſitan earum ſententiam aſtutè circunuenire quidã velint, quemadmodũ ii ſolent, qui æris alieni magnitudine vrgentur. Notus eſt (vt opinor) vobis comicus ille adoleſcens penes Ariſtophanem poëtam, qui a patre deducitur ad philoſophos, vt eorũ verſutiis creditores fraudaret. Audiui etiam quendã recentium philoſophorũ hoc iam argumentum cõpoſuiſſe, quòd quum homines ex minimis quibuſdã particulis conſtemus, & hæ quotidie à corporibus decedant, aliæq; extrinſecus in earum locum accedant, hinc fieri, vt qui heri mutuũ ſumpſit, hodie haud debeat, quandoquidẽ alius effectus fuiſſet. Hoc quàm ineptum ſit, & ſi cuilibet perſpicuũ, tamen vt magis id liqueat, fingamus parumper animo rem iudicio agi, & creditorem ipſum condicere mutuũ de reo finita die mutui: ſi occurrens actori tunc reus hac ſe defendat formula, proponens ſe nõ eſſe illum eundẽ, qui mutuũ receperit, ſed alium quendam, quippe cum ſe poſtmodũ mutatum eſſe philoſophica ratione doceatur, ſic petitioni eius exceptionem hominis mutati obſtare, quem mihi tunc dabis e populo, aut Iudicem tam ſubducti ſupercilii, vt a riſu temperet? preſertim quũ creditor non inurbanè replicare valeat, non eſſe adhuc ſpecie mutatum, mutari tamen poſſe, ſi qd' debet diſſoluerit, tunc deſinet eſſe qui fuerat, & alius fieri incipiet, ſi ita mutaretur, non trahere ſe in iudicium hanc formã debitoris mutatam: ſin aliter, quia idem maneret, dãnari oportere. Hæc audientes Iudices ſcio quod dãnabunt reum, & non parentem iudicato in carcerẽ etiam contrudi iubebunt vociferantem forſitan multa de miſeriis ſuis, quòd quũ alius ſit, idem tamen eſſe videatur, indignum facinus nõ licere per Iudices debitori philoſophari: Suppetunt nunc plura alia peruerſa philoſophorũ dicenda, ſi id vnũ tractaretur. At non omnia

eorum

eorum huiuſmodi ſunt, credo, ſed nemo nos de cœli natura, de ſiderum traiectione, de vnico rerum principio, de elemẽtis vnquam conſuluit, quibus de rebus ipſi philoſophi libros referſerunt. Itaque liceat bona venia ignorare ea, quæ partim ad nos nihil attinent, partim etiam inſtitutis noſtris contraria ſunt: ſic hiſtoriam cognitioni veterum geſtorum neceſſariam arbitror: cauſæ, quam clientulus forſitan habet de agello, minimè. Quo ad nos hiſtoria? niſi fortaſſe ex ea credimus validam Iuris defenſionem Agathoclem Siciliæ Tyrannum duxiſſe, cui quum Ithacenſes quererentur pecora eorum a militibus abigi: at Vlyſſes, inquit, veſter ad nos cum acceſſiſſet, paſtorem excecauit. Eadem ratione col laudentur Thraces, qui vbi vxores bene pulſarunt, eiulantésque vident, meritò pati illa dicunt, propterea quod Orphea ſacrum Muſis virum antea peremiſſent. At, ſi non ob malorum facinorum defenſionem, ob alia tamen quædam operępretium fuit hiſtoriam cognoſcere, Quæ? num forſitan vt diſcamus Æthiopas abſque veſtibus æuum agitare, hincque trahamus Victus vocabulo veſtes neutiquam contineri? nam hoc ſplendido argumento Valla veteres illos Iuriſconſultos doctrina omni affluentes, vt antea dixi, reiecit. ridiculum id tum vobis viſum fuit, & nunc etiam videtur: quoniam etſi vera eſſent quæ de illis gentibus traduntur, nihil tamen ea ad nos pertinent, qui toto (vt aiunt) cœlo ab illis diſiungimur. Nobis verò ſatis eſt præſentium temporũ, hominum, locorum conſuetudinem, ritúſque noſſe: non enim de ſæculis præteritis conſulimur, & ſi quæ controuerſiæ de finitimis prouinciis ad Iureconſultum quempiam doctrinæ opinione inſignem deferuntur, iura ſimul, mores, & inſtituta prouinciæ per eos, qui conſulunt, deferuntur, quantum ſatis ſit ad explicandum controuerſiæ genus, quod inter manus eſt: at de prouinciis, quæ longius abſunt, & quæ extra Romanum iacent imperium romana iura renuentes, certo certius eſt Iuriſconſultum latinum non peti, nec ideo

res

res illarum gentium fortuitis quiſpiã agitari putet caſibus: habet enim vnaquæque natio Iuriſperitos, ad quos ſuis referant de rebus. nihil dicam de cæteris: ſed illi nudi, de quibus Valla admonuit, ſuos quoque nacti ſunt ſapientes, qui non ſunt minus nudi, quàm ipſi, atque ea de cauſa Gymnoſophiſtæ vocantur, ſi modo veteribus hiſtoriis ſtamus: horum illi ſapientia fruuntur, nec neceſſe habent, conſilii exquirendi gratia, ad calceatos, veſtitóſque penetrare. Quapropter Iuriſconſulto nihil eſt aliis literis opus ad gentium ritus perноſcendos, vt munus ſuum tueatur: nam regionis, in qua degit, ſatis per ſe mores, & inſtituta nouit. Alienarum autem regionum, ſi finitimæ ſint, non horrentes Romana iura, admonetur de propriis illarum ritibus a conſulentibus: ſin barbaræ ſunt, & immanes, longius etiam poſitæ, ne curandum quidem de his, qui ſibi conſuli a nobis nolunt. Sed totum id, de quo nunc agitur, breui concludi poteſt: nam aliæ artes, vt nomine diuiſæ, ita diuerſo ſtudio ſunt, & diſciplina, neque profitentur idem, quod Ius ciuile. Hoc ex eo oſtenditur, quia tametſi quis alias nactus eſt artes, tamen vbi de iure reſpondendum eſt, illas dimittit omnes, & huius ſcientiæ vel ſolum, vel potiſſimum vtitur munere. Ille autem, qui ne aliud quidem nouit, præter Ius ciuile, hic non eſt dicendus aliquid aliunde petere, qui etiamſi cupiat, facere non poteſt egeſtate aliarum ſcientiarum: & tamen huius vnius doctrinę facultate de iure cuicunq; aptè, peritéque reſpondebit. Itaque quod proprium eſt eius, id neque ab hiſtoria, neq; a philoſophia, neq; ab alia arte petendũ venit. Neſcio etiam ſi in aliqua arte ea ſit imbecillitas, vt ſibi ipſi non ſufficiat, & egeat auxilio extrinſecus petito: quòd ſi id in aliqua, non tamen in Iuris ciuilis arte, quæ poteſt nullo aduentitio auxilio, domeſticis copiis fines ſuos defendere, & præſtare per ſe Iuriſconſul. vt verè ſint quod eſſe dicuntur. Quam ob rem de reliquarum artium ſtudiis non eſt ita cogitandũ, quaſi ſine his Iuris ſcientiæ ſatisfieri minimè poſſit:

neceſſaria etenim nō ſunt, vtilia fatendum eſt: idcirco paulo ante illam circularem eruditionem laudabam, ad eámq́, & vnumquenq́ ordinis noſtri, & quoſlibet iuris ſtudioſos adoleſcentulos cohortarer: valent enim illa ſtudia ad ornatum vitæ, ad acuendum ingenia, ad multarū rerum noticiam, & in ipſis Iuris ciuilis finibus præſtant, vt inuenire valeamus acutius, & argumentari firmius, & ꝓbabilius omnia dicere: Iuriſconſultum deniq́ altiorem, & qualem ipſe optauerim, efficiunt. Illa verò maiora, & diuiniora, præditum eſſe prudentia, grauitate, animi magnitudine, iuſticia, liberalitate, tēperantia, quæ amplæ, excelſæq́ virtutes aut in nullo, aut in noſtro grege ſunt. Itaq́ libenter ad ciuitatū adminiſtrationem aſſumimur, & in Regū, Principúmq́ conſilio frequentes adhibemur, & in ampliſſimis magiſtratib9 collocamur, vt vix dignitatis noſtræ amplificandæ locus vllus relictus videatur. Poſtq́ dixi quòd ad Ciuitatum aſſumimur adminiſtrationem, admonet me hic ſermo cuiuſdam certaminis, quod non ita diu hac in vrbe pro vobis ſuſcepi: incidi enim aliquando in nobilem quendam virum genere, & diuitiis ornatum, qui ſperās remotis nobis principem locum tenere in rep. & illic poſſe omnia, cœpit dicere, haud rectè facere Iuriſconſultos, dum populi rebus operā ſuam adiungerent, non enim eſſe tutū in illos fluctus multitudinis, & in graues, irreuocabilésq́ ſępius caſus ſe dare: hoc audiens in multorū conuentu, tam & ſi cognoſcerem quid pungeret hominem, tamen non auſus longius progredi quàm quò ille ferret, reſpondi procul hinc eſſe omnem naufragii metū degentibus nobis tranquilliſſima in ciuitate, pacatiſſimos inter viros: non hic Scylla, non Charybdis, nullæ in vrbe noſtra turbulentæ tempeſtates excitantur, ſicut in finitimis oppidis ſpectare licet, attamen ne illic quidem reipub. adminiſtratio a ſummis deſeritur viris: at ſæuit tēpeſtas, ſed prudentia pariter adeſt, qua duce ſcopulos quoſcunq́, ſi queunt, euitant, ſi nequeunt, ſcopuli fiunt ipſi, & irruentibus omnium malorū

fluctibus

fluctibus firmitate mentis, & duritie quadam virili reſiſtũt: quid cæteris accidat hac in re neſcio. Ego verò quotieſcunq; video Iuriſconſultos aliquos accedere ad remp. gerendam, id ſpectans magnopere lætor. Eodémq; modo & te & reliquos omnes lætari oportebat, præclariſſimũ enim opus aggrediuntur multis profuturum, quod deſeri nõ debeat metu incerti, & fortaſſe nunquam venturi mali. Sperandum eſt enim ſemper optimè: quòd ſi nonnulli impendunt fatales caſus, cogitandum, quòd ne hos quidem ocioſa vita effugere poteſt: hic ille ſic repulſus abijt, non amplius recuſans, quin adminiſtremus rempub. At quomodo adminiſtramus? nũ leuiter, aut ingeneroſe? id enim videndum eſt propter eos, qui infructuoſos nos eſſe patriæ vtilitatibus, & rationibus autumant, quia ſcutum, & gladium ad eius tutelam non capiamus, tum quietis ſtudio, tum vſu togæ pariter impediti: miſerum id quidem eſſet, ſi patrię non naſceremur, veruntamen nos, qualeſcunq; ſumus, conſilio, autoritate, ſententia, & ipſo (vt dicitur) pectore publicas res tractamus, qua in re non minus præſtamus patriæ, quàm ii qui manibus, gladijs, viribus vtuntur, non enim modica actionis eſt pars conſiderare anteà quid agendum ſit, quo ordine, quóue tempore. Itaq; res ipſas pręagimus quodãmodo, & pętractamus, dũ præſcribimus cæteris quid faciendum, & illis poſtmodũ vt miniſtris gerenda tradimus ſingula: quin iam apertè dicendum ipſam bellicã diſciplinam, quamuis frementem armorum ſtrepitu, & equorũ hinnitu, & tubarum clangore, eam tamen Iuris cedere prudentiæ dignitate, quòd res ipſa oſtendit, nam milites, vbi vrbes aliquas, aut regiones armis cœperint, vel conſeruauerint, eas deinceps Iuriſconſultis tradunt legibus gubernandas, ex quo oſtenditur alios eſſe, qui res præparant, alios qui vtuntur, ſicut in lyra videmus, alius eſt lyræ faber, alius qui vtitur citharędus, inferior autem fabricans vtente, ſic inferiores Iuriſconſultis milites, his enim illi rerum a ſe captarũ vſum cõmittunt: ipſum præterea bellum

non honeſtè ſuſcipitur, aut geritur, niſi vt leges valeant, & ius ſeruetur, & ne tum quidem optandum, vtpote quòd ortum habeat minimè generoſum ex neceſſitate ſcilicet: non ſic leges, quibus initium attulit voluntarius humani animi pudor delectatus iuſtitiæ ſanctitate, quæ in ipſis legibus mirè fulgebat, præferuntur igitur leges armis amore omnium, antecellunt etiam dignitate, quia recta militia claritatem habet propter Ius, quod tuetur, non Ius propter militiam honeſtum. Ex his etſi quod ſequitur manifeſtum eſt, erit tamē manifeſtius ſi dicatur: dicendū enim quòd quantò præſtantius Ius viribus, leges armis, tantò ars arte nobilior, & miniſter miniſtro. Hic Iuriſcōſultorum fatuitas latè exagitatur, & exempla nominatim inducuntur eorum, qui dixerunt aliquando ruditer aliquid, vel ſtultè geſſerunt, de quo miranrandum non eſt, quoniam fortaſſe hoc curabant illi tantummodo, vt de iure reſpōdere poſſent, negligebāt cætera: hinc vſu rerum parum edocti, & natura non ſatis acuti ſermone, vel opere riſum forſitan mouerunt. Quanquā ita intelligo quod quiſque dixerit, vel fecerit ridiculè, id in iuriſcōſultorū quempiam conferri ſolere, quò magis ſit ridiculum ſi a ſapienti viro geſtum videatur: demus tamē id accidiſſe nonnullis Iuriſconſultis, vt ſtulti fuerint in aliquo negocio, ſed iſti magis ſtulti quàm illi, ſi obiiciunt omnibus qđ paucorū proprie eſt crimē. Quot enim in hoc ordine viri & nūc, & olim fuerunt, qui de ſtudiis deducti ſuis ſæculi negocia aptiſſimè tractauerunt? neminem nominabo, quoniam infinita multitudo vnicuique occurrere poteſt. Illud etiam noui, quòd nemo Iuris ſcientia quicquam imprudenter agit, nec aliud ad Ius non pertinens per hāc ipſam Iuris ſcientiam aggreditur: varia hominum ingenia ſunt, diſtractaéque ſententiæ, quæ pro ſuo captu vnumquenque agere, & dicere compellunt. Quæcunque igitur contingunt in hominum natura, & moribus, ſeu laude, ſeu vituperatione digna ſint, hæc & a nobis, & ab aliis expectari poſſunt; quæ verò huius artificii

noſtri ſunt propria ab alio expectari debent nemine. Ecce cogetur aliquando Patrum concilium, labentem Chriſtiani populi diſciplinam fulcire volent, quæretur idonei viri, qui eccleſiæ Dei iura deſcribant, Iuriſconſultis tale munus committendum videretur, idque omni tempore factitatum fuiſſe agnoſcimus. An potius, more maiorum reiecto, ad eam rem vocabuntur Iuriſconſultorum obtrectatores? vel num fortaſſe ipſi aderunt inuocati? Concedamus ſanè vt adſint: amplius etiam aliquid largiamur, vt hac de re verba faciant, ſed ea conditione ne irrideant aliquos, ſed ipſi magis rideantur. Vix quod dicturus ſum modo credi poterit, ſed tamen eò audaciæ deuentum eſt, vt noſtra inuadant dogmata, quæ ignorant, non alio ſpectantes, quàm vt iniuſta oſtendant, quòd ſi ita eſſet, ſuccenſerē ego huic diſciplinæ, & mihimetipſi potiſſimùm, quòd eam adamauiſſem. Sed quid ferant videamus. Iuriſcõſulti, inquiunt, ſic docent, licere innocentē Reipub. cauſa interfici: ſed non eſt innocens calumniator, qui, quum diuiſa ſit inter plures iniuſtitia, magnam eius partem ipſe poſsidet, & quem nos etiam ſtatuimus Reip. cauſa hominem eſſe improbum, pœna dignũ. Sed iſti, ut uidetur, leges metuunt nullas, poſtquàm ipſarum legum patronos tam iniquè in falſum crimen vocāt. Quis enim Iuriſconſultorũ id dixit? vbi? quando? qui ſententiæ comites? nihil horum explicatur, nec mirum, ad alios id crimen pertinet, nam poetæ illa vox eſt, Vnum pro multis dabitur caput, non Iuriſcõſultorum. An homicidia comprobamus? & quicunque eripuerit ſponte alteri nullo eius merito, non qualemcũque rem, ſed vitam ipſam, qua nihil in humanis carius, & propter quã reliqua ſuut cara omnia, cuius lapſum nemo reuocare, nemo iacturam reſarcire poſſit, is nobis autoribus pœnas nõ dabit? & audietur dicens id feciſſe cõmunis boni gratia, vt populo.s. cõcitato morē gereret, & multorum res, & corpora ſeruaret, quum ne ob hæc quidem debuerit tantum deflectere de Iuris ſemita, & animam ſuam tam tetro obijcere

facinori, concedimus quidem poſſe aliquando puniri quoſdam ſine culpa, ſed non ſine cauſa, ita tamen vt corpus non tãgatur, ſed diuerſa pœna irrogetur, & eos qui hæc faciunt, ferendos, non etiã laudandos arbitramur: Hoc iure vſus eſt olim populus Romanus in Collatino, quẽ exulem fecit ob id tantũ, quòd regibus expulſis ſanguine iunctus eſſet, ferri id poteſt, ſin autem ea de cauſa hominem innocẽtem interemiſſet, ingens flagitium concepiſſet. Athenienſes metuentes Æginetas claſſe pollentes, & nimis imminẽtes pyræo, ſtatuerunt, vt quibuſcunque æginetis pollices præciderentur, durè, arrogãter, ſceleratè, nec tam crudele factum defendi poteſt vlla allegatione publicæ vtilitatis. Hęc quũ ſentiamus Iuriſcõſulti, & rectè ſentiamus, nullius culpæ rei ſumus, quia nõ peccamus ipſi ſermonib⁹, ac ne alius quidem per nos opere ipſo peccandi licentiam habebit. Alterum ingens etiam crimen, aiunt enim claſſicum nos canere, & bellorum eſſe tubam: quid ita? quia dicimus vim vi rectę repelli. Vtinam de Iuriſconſultorum ſententia cuncta gererentur: melius, vt opinor, ſe res humanæ haberẽt, nihil profectò eſſet, quòd honeſtum ocium exueret, non contenderetur exercitu, & caſtris, & armis, ſed iure, & legibus. cui verò ſuaderi poteſt nos cauſam quãpiam permittere ferro, quòd ſtudijs deditì horremus, legitimam tollere diſceptationem, in qua aſſiduè verſamur? non ita eſt: quid igitur? cupiunt plures non iuſtiora dicendo, ſed vim intentãdo ſuperiores euadere: ergo in tanta hominum cupiditate rectè habet, ſi licere dicimus arma armis coërcere, & ſibi aduerſus iniuſtam vim auxiliari, quod & natura feris, & mos gentibus, & doctis ratio ipſa præſcripſit: ſi enim legum pia eſt prouidentia, quæ ſuſceptum vindicat facinus præſidio armorum, cur non æquè pium ſit eiſdem in armis iniuriæ obuiam ire? Imo quantò melius ſeruare innocentem, quàm affligere nocentem, tantò hoc illo rectius: ridiculum enim eſſet, ſi vbi videret quiſpiam alterum ferro, & manu inuadentem

quietus

quietus ſedeat, nihil ſibi, aut ſuis timens, q̃a vis fieri legibus ꝓhibeatur: nam vbi peccant homines ſceleſti armis in viros innocentes, non modo illis, ſed ipſis etiã legibus vis infertur, quæ vim illam fieri vetabant. Cogitandum eſt autem, quòd ſi verbis ſuis improborum arma leges poſſent repellere, a ſe primum hanc propulſarent iniuriam, tãtum autem abeſt id poſſe, vt illę aliorum armorꝫ beneficio verba ſua non verbis tueantur, & tunc oſtẽdunt hominibus, quid eos tali in re facere oporteat: nam poſtquã leges aduerſus vim hominibus autoritate ſua nequeant opitulari, nõ fuit deinceps tanta earum ſęuitia, vt velint aliquẽ iniuſtum alterius ſponte ſubire facinus, vt ipſæ poſtea facienti iuſtam neceſſario irrogarent pœnam: nõ enim amore pœnarꝫ ducuntur ad puniendum, ſed odio ſcelerum: quum autem puniant ſcelera, ne in poſterum fiant, patet quòd ea, quę facta ſunt, fieri noluerint: ideo vnũquenq; ſceleri venienti occurrere ſinunt, gratiúsque eſt cõſilia facinorꝫ punire leuius, quàm acerbè euentus. Sentio Patres orationem meam prolapſam eſſe longius in tanta veſtra audiendi facilitate, tametſi nihil a noſtris rebus abhorrens, nihil indignũ auribus veſtris dictum ſit. Multi obtrectationis ſtudio incitantur, ſed intelligere potuiſtis q̃ vana, & quàm leuia in nos iaciantur. Quid enim dicunt? in arte ꝓpria mali, in reliquis muti, labores miſeri, honores iniuſtè traditi, deinceps fœda illa verborũ colluuio, iniqui, rapaces, auari, crudeles, rudes, barbari, legulei. Nemo vnquã ad iſta refellenda oratoris eloquentiã requiſiuit, poſſunt videri tantũmodo crimina, quia obiecta ſunt: cæterum nihil habent ſolidum, nihil rite fundatum. Si quiſpiam iſtos compelleret inuitos iuris ciuilis artem exercere, & dicerent ſe alias artes huic anteponere, id fieri quidem poſſet, quia hoc huic, aliud placet alii, diuerſæ voluntatęs, diſtractæq; hominũ ſunt per ſingula penè capita ſententiæ; nunc non præſtant ipſi legibus patrocinium aduerſus iniuriam, neq; litium dirimunt controuerſias, aut iudicibus dirimendas tradunt: hæc non

agunt, & alios agentes criminātur, & ſi putant illos malè illa agere, non docent quomodo melius agi eadem poſſint, ſed contumelioſis tantũmodo vtuntur vocibus, quomodo non ex his detegitur manifeſtò eorum animi iniquitas? Video cenſores olim populi Romani artificijs pręfuiſſe, & eorum quædam veluti noxia improbaſſe, & è ciuitate eieciſſe: an cenſores & iſti? vnde? quomodo digni? quorum ſuffragijs meruerunt, vt de ampliſſimo ordine iudicarent? ſi docerent aliquid, & ſi interim ſeueriora quædam exciderent verba, putarem officio adductos ad reprehendendum, vt prodeſſent: ſed vtuntur tantũmodo maledictis, conuitijs, ſermonibus ad inuidiam concitandam paratis, & quum probi viri malint iniuriam accipere, quàm alteri tradere, iſti præclarum putant vltrò in immerentes impetum feciſſe: ſtultum eſt, ſi quæram quo vetere exemplo id fecerint. Solebant antea periti homines, & callidi in dicendo dignitatem noſtram attenuare verbis, ne tanta eſſe videretur, non iſto exemplo agebant, vt Iuriſconſultos maledictis inceſſerent, quorum præſidio cæterorum fama integra, illibatáq; conſeruatur: nobis enim patronis ſi quiſpiam alicui conuitium fecerit, vt eius minuat opinionem, illatam cogitur reuocare contumeliam, vel iniuriæ æſtimationem pręſtare, vt intelligat iniuſtè alterius famam petiſſe. Itá ne verò audeat quiſquam eos maledicto impetere, a quibus ſi ſibi ab altero maledicatur, ipſe auxilium peteret? & quomodo non eſſet æquum iubere tunc huiuſmodi hominem maledictorum in nos prius ſubire pœnas, quàm ab altero repoſcere? mihi mirum videtur, quòd quum moleſtè ferunt homines ſibi maledici, maledicant deinceps nobis, qui legibus inſeruientes ipſam frænamus maledicendi licentiam, & eius beneficii, quod pręſtamus cęteris ne malè audiant, nos ipſos faciant expertes. Itaq; de temporum iſtorum iniquitate nõ
" nihil conquerendum videretur. Eſt autem huius ſæculi la-
" bes quædam virtuti inuidere, & ſummas artium, & honorũ
dignitates

dignitates libertate vocis perſtringere: nam qui leuioribus « in rebus ſunt mites ingenio, iidem aduerſus maxima quæq; oratione truculenti exiſtunt, & quum ea, quæ firmiſſima ſunt, & grauiſſima, irriſerint, tum vero multum ſibi additum dignitatis putant, & ſe ipſos ingenii gratia florere arbitrantur, qui mihi vel ipſa impunitate, & licentia maledicendi miſerrimi videntur: ex eo enim, quòd huiuſmodi viros grauius non inſectamur, apparet quàm modeſti nos ſimus, illi magis etiam impudentes exiſtimãtur. Quòd ſi ſapientes fuere veteres, qui tantò altius ſe extollere leges arbitrabant̃, quantò magis earum conſultos in honore haberent, iſtos honoribus obtrectantes noſtris fatuos etiam iudicare neceſſe eſt: ſed vel ex eo inſigniter eorum ſtulticia deprehendi poteſt, dum deformãdæ dignitatis huius gratia obijciunt nos cum litigioſis tantũmodo hominibus viuere, & nocentibus. Aſpera ſcilicet cõſuetudine, & natura ſumus, neminem amplectimur, niſi qui operam efflagitet noſtram: imo cum amicis plurimis, & familiaribus ſæpiſſime dies ducimus, quibus non vſui ſumus, ſed voluptati, non præſidio, ſed ornamento, & ſi quod præſidium in nobis eſt, non illis malumus neceſſarium eſſe, quàm paratum: non enim placent lites, & diſſenſiones inter ſe ciuium, quòd ex eo apparet, quia imminuere ea legibus, & tollere conamur: vbi enim quid turbari cœptum eſt diſſentientibus animis, itur ad arbitria, vel iudicia nobis autoribus, vt diſcordia finiatur: hoc ſatis oſtendit nolle nos eſſe natum, quod ſtatim, vt apparet, extingui, abrogari q; ſtudemus: ſed de his ſatis, & fortaſſe nimium. Nũc ad id, propter quod inſtituta eſt hæc omnis oratio, veniendum. Intelligere enim poteſtis non ſolum fratris iudicio, & meo probatum, ſed vtriuſq; animo cariſſimum eſſe, atq; acceptiſſimum iſtud collegium, qđ nulla generis varietate conſtare videamus, omnes enim ciues eſtis, & neminem in hunc numerũ niſi ciuem venire vultis, quam exultationem huius patrię, quãtam fore creditis voluptatẽ, dum perſpicit ſe tam

præſtanti doctrina Ciues extuliſſe, & tantũ ſibi præſidium, ornamentúmq; genuiſſe. Veniant ſane externi homines ad nos, veniant: ſed ita, vt intelligãt virtutem eorum gratam, vſum autem minimè neceſſarium: quoniam per ſe, & a ſuis habet hæc florẽs ciuitas, vnde omni tempore tecta, munita, ornata eſſe poſſit. Ergo quũ non ſolum veſtra dignitas, quæ eſt maxima, ſed etiam patriç charitas mẽtibus noſtris infixa nos vobis coniunxiſſet, iſtum aditum collegii, qui ciuibus inter ciues ſemper patuit, non fugiendum, ſed omni ſtudio, rationéq; expetendum putauimus: vos autem tam benignè vtrunq; in collegam recepiſtis, èo affectu complexi eſtis, vt non parum laudis dignitati noſtræ teſtimonio veſtro tributum eſſe videatur. Etenim cum multa pulchra, & decora nobis dixiſtis, tum vel illud eſt magnum, quòd maioribus noſtris digniſſimos iudicauiſtis, qui cunctorũ iudicio egregii ciues, & præſtantes Iuriſconſulti fuerunt, & qui etiam (quod prætereiram) continua ſerie honeſtiſſimum locum in hoc collegio ſemper obtinuerunt, vt nos nunc illum tanquã familiæ debitum prope iure noſtro repetiſſe videamur. At tale iudicium, tanta veſtra ſtudia gratiſſimo animo ſuſcipimus, & in ampliſſimam beneficii partem numeramus, nec vlla vnquam illabetur dies, qua huius facti veſtri memoria mentibus noſtris immoriatur, quo ardentius omne virtutis munus obeamus, & ſtudioſius omnia, quæ ad dignitatem veſtram tuendam & augendam pertinebũt, faciamus: nam quæcunq; autoritate, ingenio, gratia, re, copijs conſequi poterimus pro noſtra in vos perpetua obſeruantia, próq; hac honeſtiſſima ſocietate, quam nunc vobiſcum coimus, omni loco, & tempore vobis & ſingulis, & vniuerſis paratiſſima exiſtimare debetis, quoniam id ſine ſummo ſcelere prætermittere vix poſſumus. Atq; ita quæ dixi omnia humanitate veſtra in meliorem partem accepta, atq; adeo iudicio comprobata eſſe confido.

PRO DISPVTATIONE NON VVLGARI.

ORATIO TERTIA.

NEMINEM veſtrum futurum arbitror, qui hoc inſtitutum diſputationis meæ coarguere, atq; improbare audeat: nam ſi laude ornari non poſſum, vituperatione ſaltem carere debeo, petóq; à vobis, vt hoc meum factum, ſi non magni, & ſapientis viri, at recti hominis, & ſimplicis eſſe iudicetis. Erunt fortaſſe qui dicant meum magis fuiſſe, poſtq; in Iuriſcõſultorum ordinem ſum aſcitus, iudicijs vacare, & in cauſis hominũ, controuerſiisq; verſari, ſed neq; adhuc id feci, nec per occupationes meas facere licuit: nonnulli tamẽ amicorum, & neceſſariorum (ſi modo vlla ſtudiorum meorũ vtilitas) operam meam haud fruſtra efflagitauerunt. Rurſus dicent me diſputationem edere in hoc celeberrimo, atq; ornatiſſimo gymnaſio voluiſſe: alii, quia ingenium exercere meditor: alii, quia aliquã curam habeo nominis noſtri proferendi, atq; exaggerandi, cupiámq; hac actione ianuam famæ, atq; aures hominum mihi patefacere, quorum vel alterum, vel vtrunq; ſi ſecutus eſſem, poterã etiam cõmendari. Ego tamen honeſtiore (ni fallor) cauſa permotus ſum, eam poſtmodum vobis aperiam, efficiámq; vt nihil vos cogitationum mearũ effugiat: neq; tamen id facerem, niſi iam præuiderem animo, quòd quantò præſtantius fuerit diſputationis huius inſtitutũ, tantò vehementius diſputandi ſtudium intendetur. Sed poſterius id, vt dixi, agetur. Quàm magnus quámq; ſplendidus illuſtrium horum virorum conuentus, quantus multitudinis cõcurſus factus fuerit ad huius diſputationis famã, omnes mecum videtis: ego mentes etiam veſtras arrectas, & ora omnium in me conuerſa cerno. Hoc, quod lætíciam mihi ſummam prębet, & voluptatem, rurſus non minori onerat cura, & ſolicitudine, vt talem me oſtendam, qualem tanta dignitas auditorum requirit: Habet hęc

ciuitas multos, & magnos viros eruditionis amicos, quos intelligo non ad videndũ me, ſed ad audiendum conueniſſe, quandoquidem de doctrina hominis ſolæ aures fidele perhibẽt teſtimonium. Video hoc loco opinionem doctrinæ, aut in perpetuũ amittendam eſſe, ſi offendero, atq; aliquid indignum egero, aut conſeruandã, atq; etiam amplificandam, ſi vobis viri ornatiſſimi ſantisfecero, quibus maximè cupio, & debeo. Nõ omnino me latet quid ſuſceperim: ſuſcepi ad perficiendum, ſuſcepi quod tum propter ſe ipſum difficile eſt, tum propter alia quædam, quæ rei adiacentia cerno. Nam diſputationem proponere cuiuſcunq; eſt, & facile factu videtur, at diſputare ꝓpoſita non pariter aſſero facile, nec cuiuſlibet id hominis opus, ſed tantũmodo prudentis: quòd ſi omnis diſputatio grauis, & oneroſa eſt, tum hæc omnium grauiſſima, & periculoſiſſima videri debet, quæ ob inuenta noſtra antiquoꝝ inſtitutis (quantulacunq; eſt) tota reluctatur. adijciet & illud aliquis, quòd mihi futurum eſt certamẽ cum viris peritiſſimis, atq; omni doctrina excultiſſimis, qui ſe diu in gymnaſiis exercuerunt, quorum nomina perpetuis vndiq; laudibus efflorefcũt. Si aduerſus vel vnum virum doctum ſcriptis eminus certare magnum eſt, non ne (inquiet) hoc erit maximum aduerſus multos collato pede luctari, & omni ratione dimicare? Hæc ita ſe habere intelligo, & iuſtè quemlibet terreant: ipſe nihilominus audebo polliceri me hodierno die tantum præſtaturum, quantum poſtulari poſſit ab homine mediocriter ingenioſo, ſed plus quàm mediocriter a pueritia vſq; ad hæc tempora in doctrinaꝝ curriculis dies, noctéſq; verſato. An huc prodire potuiſſem? alia ratione in conſpectum veſtrum me dediſſem? niſi in me quondam hęc ſtudia flagraſſent, niſi iam aliquod doctrinæ noſtræ præiudicium emanaſſet, niſi deniq; exiſtimarem cum præſentia animi, tum ſcientiæ munere ſuſceptum onus explere poſſe. Non enim credere debui, quod daturi fuiſſetis vos mihi vicariũ, qui partes ignoratione mea deſertas, ſuis ipſe viribus

tueretur

tueretur: quis enim, & vnde eſſet is vicarius? aut cur non ſuo nomine potius, & ſponte bellaret? Non dicam elatius de me aliquid (non enim conuenit) ſed tamen vt multi, ita nos quoque poſſumus media in acie verſari, ac tela manu ſpargere, nec adeo inualidi, & imbecilli ſumus, vt de vulnere noſtro ſanguis nõ ſequatur. Et antea quidem ſi quiſpiam mihi ingenium, aut doctrinam tribuiſſet, nõ facile tuliſſem: nunc neſcio quomodo cupio in me nonnihil eſſe iſtorum exiſtimari, quin expetens etiam vos de viribus noſtris amplius aliquid cogitare, quæſo, vt mox dicendis animum præbeatis. Si qua in huiuſmodi diſputationibus ineſt facilitas, dicere rem facile, & expeditum ad diſputandum ſumere quæ in medio poſita argumentis, & coniectura huc, illuc trahuntur. Illud difficilius vnius certi ſentẽtiam improbatam iam, & repudiatam clariſſimis rationibus defendere: ego quæ nunquam viſa dubia, quę omnes certiſſima habent, nec vllo modo labefactari poſſe credunt, in contentionem voco, ac quantũ facere potero, defendendi cæteris præbens copiam, acerrimè oppugnabo, conſideratè tamen magis quàm libenter. Hic clamabit fortaſſe aliquis, facinus iſtud eſſe improbum, flagitioſum, non ferendum, quia ſcilicet ineptis rationibus communia inſtituta conuellere aggredior: at ſi ita eſt, cur vituperor potius, quàm conuincor? atque adeo melioribus allatis de ſententia deducor? quomodo vituperari poſſum, qui quod verum puto, id affero, & an omnino verum ſit, exquiri arbitror oportere? quòd ſi qui ſunt, qui indignum putent vt cõmunia, & iam approbata dicta refellantur, etiam ſi bene, rectéque refellantur, ii nimiũ timidi, vel ſuperſtitioſi videntur: ii ſunt maiores noſtri, qui qđ ratione nequeunt, id conſpiratione velint obtinere? Nos ii ſumus, qui autoritate adducti tanquam vi aliqua vrgente deprauata ſequamur? At qui hoc intelligi volo me ſuperioribus doctoribus, qui ſcripta nobis ſua reliquerunt, tantum tribuere laudis, atque autoritatis, quãtum præſtantiſſimis viris debeatur, illorum

ingenio

ingenio oẽs Iuris ciuilis partes optimè conſtitutę ſunt: laboribus demũ eorũdem adiuta valde, & ſubleuata poſteritas. Video tamen ipſos, vt homines, & vt multiplici in opere, errare aliquando potuiſſe, quod ſi oſtenditur, quid nos facere oportet, qui ponè incedimus? num ſuſtinere gradũ, rem exquirere debemus? an pcipites labi, ne reliquos deſeramus? Quid hoc aliud eſſet, quàm pecorũ quodãmodo ritu ſequi antecedentium gregem? & ire non quò eundum eſt, ſed quò itur? Quæ aſſentatio hęc, aut quæ voluntaria ſeruitus, vt feramus vitia, vel diſſimulemus plus quàm neceſſe ſit? enim uero quæ in ciuitate perperam finnt, ea pœnis facientium emendamus, nec iuuat cuiquã ſocios criminis nominare, & multitudine coniuratorum ſe defendere, quæ autem in iure ipſius ciuitatis conſtituendo perperam dicuntur, corrigere non placebit, quia errent plures? at id cõmodius fieri poteſt, quãdoquidem ad eam rem nullius ſupplicio, ſed cõmutatis tantum verbis opus ſit: honos hic quidẽ habeatur fidei dogmatibus, non modo, vt aliquis rationibus introductis illa conuellat, ſed ne vt diſputet quidem, & dubia videri tradat: cętera, quę meditationibus eruuntur, & in quodam ſcientię genere verſantur, ad rationum momenta, vt fas eſt, expendantur. An non parum leue ſit nudas magiſtrorũ narrationes veluti leges, & decreta coluiſſe, & inepta argumẽta, quę non ex re effloruerunt, ſed de opinionũ nata ſunt cõmentis, tanquã oracula quędam auſcultare? Sed quid ita ago, quaſi vllo pacto res dubia eſſe poſſit? non eſt mirandum, ſi audet aliquis aduerſus probatiſſimas quondã ſententias ſe opponere, & ratione allata ſuperiorꝝ autoritatem repudiare: quoniam id factitatum ſæpiſſime vel iſtis temporibus reperiemus, & ab ampliſſimo quoquo, & eruditiſſimo, & forſitan a pręſentibus nonnullis id aliquando factum eſt, quorꝝ nemo tam iniquus eſſe debet, vt quum ipſe vetuſta dicta plurium ore comprobata refellẽda ſibi ſumpſerit, inuideat alijs idem facientibus, quum ſi id exemplum in ſeipſum retorqueatur,

ita vt a poſteriore quopiam emendetur, nec ſic quidem moleſtè tunc ferre oporteret. Sed omitto recentia exempla, ne in eiuſmodi re ſæculi huius licentia abuti exiſtimer. Labeonem Antiſtium, qui vnus fuit e vetuſtiſſimis Iureconſultis, qui nunc colũtur, & ſuſpiciuntur, & quorum reſponſa legis inſtar obtinent, illum ſcimus in maiorum præceptis nõ permanſiſſe, ſed plurima, quæ poſteà retenta ſunt, innouaſſe. Stultiſſimum, opinor, videbatur vetuſtiores, & nõ meliores deligere ſermones, & in autorum magis nomina, quàm in rem ipſam reſpicere: huius viri virtutem amare omnes, induſtriam imitari debemus. Nam ſi maiorum ſcripta legẽda tantũmodo, non etiam diiudicanda ſunt, nullus fere prudentiæ locus relinquitur: ſufficit Iuriſconſulto non eſſe cęcum, ſiquidem nihil noſſe debet aliud quàm quòd legit. Omnis enim qui vel paululum in arte progreſſus ſit, idem oculos habens facile poterit alienas cogitationes literis repręſentatas cognoſcere: hinc ex ęquo erit omnium ſcientia, nõ erit alius alio pręſtantior. Equidem ſi videã contendere inter ſe duos quid ſuperiorum doctorũ quiſquam dixerit, aut ſcripſerit, non dicam hunc illo doctiorem, ſed horum alterum mendoſum habere codicẽ, vel neſcio quod aliud inſulſi erroris obtingere putabo. Vbi igitur acumẽ ingenii elucet, & prudentia deſpicitur? vbi ſcilicet quęcunque in literas miſſa ſunt, excutiuntur, & quid illorum verum, iuſtum, legitimum, quid contra, diſquiritur: maximè autem excellere is creditur, qui aliquid non videntibus cęteris ipſe vidit, non his quidẽ oculis corporum, quorũ vnum, & ſimplex eſt iudicium, ſed illis diuinioribus mentis, qui in varia, & diuerſa, & plerunque ignorata quędam intendi poſſunt: poſſumúſne etiam, vt quod dicimus adhuc magis liqueat, exemplum mutuare de bello, tametſi bellum horremus? poſſumus, non enim conſiderare bella, ſed gerere & perpeti odioſum: nam in bello nihil aliud quàm de vi diſceptatur inter contrariarum partium duces, & bellica ars ſcientia inferendę, ſeu referẽdę vis dici poteſt, & tamen

& tamen illic cuilibet multitudini paucitas hominũ ad vim faciendam promptior præfertur, quid ita? quia vis ſola ſpectatur, cuius gratia bellum inſtitutum fuit, nec auditur contraria dicens, quia rem calumniari non poteſt: ſimiliter nobis, qui in iuris diſceptatione verſamur, Ius ſolum ſpectandum eſt, ad quod ſcientia hæc noſtra reſpicit, multitudinem miſſam facere oportet, quæ ſententiam imbellem habeat, vt ita loquar, & imperitam, quoniam efficere non poteſt, vt ſuperius iure ſit aliquod, quod verè tale non ſit: ſic demum colligere licet, in bello dominatur vis, in pace ius, illic multitudo vim efficere poteſt, hic ius nõ poteſt, illic in eo ipſo, quod arbitrio multitudinis geritur, tamen nõ numero maior multitudo, ſed quæ paratior ad vim ſit & firmior, ſpectatur: hic in iure ſtatuendo nihil in arbitrio multitudinis poſitum eſt, quod idoneum dici poſsit. Itaque quod illic non licet numero ſectatorũ victoriam decernere, multò minus hic licebit. Si denique, vt bella iam omittantur, in cæteris ingenuis artibus id fit, vt res magis ponderentur, quàm autores numerentur, & elegantius quod ſit exquiritur, nõ quod antiquius, ne in iure quidem ciuili id fiet? imo tantò magis faciendum, quantò reliquis artibus Ius ciuile præſtantius, & ad conſeruationem rerum publ. priuatarũq; magis neceſſarium: quã ob rem apertè loquar quod intelligo, & quod ſuccurit haud timidè prædicabo. Nobis Iurecõſultis fortunæ ciuium ſunt creditæ, ita vt non ſolum fidei, ſed etiam prudentiæ ſint commendatę: Ius enim vnicuiq; ſuum, ſicut legibus definitũ eſt, & æquitate præſcriptum, tribuere oportet, ſed ſæpe homines ſimilitudine rerum falluntur, aut iudicioꝝ imbecillitate capiuntur: id ne cõtingat, aut nullũ, aut hoc verum remediũ eſt, ſi cõuocatis pitiſsimis viris, res ipſæ diſquiſitioni ſubijcientur: nam ex contrariarũ conflictu rationum veritas tanq̃ ignis emicat: neſcio etiã quid eſſe poſsit tam ſubdolè ſubingrediens, quod latere valeat tot oculorũ aciem in idem ſpectãtium. Itaq; ſi quiſpiam de me quærat, quid huc ꝓdierim,

reſpon

reſpondeo(liceat quæſo per vos mihi libere iam inuidiã cõtemnere) Ego contentionis, ni fallor, nunq̃ cupidus, quum opinarer maiores noſtros quędã perperã ſenſiſſe, alia ne cognouiſſe quidã, exiſtimarémq; quod melius videretur inueniſſe, non tacitus tuli, non diſsimulaui, non ſententiam meã tanq̃ turpe quoddam occultaui, ſed quæcunq; in mediũ protuli, & per ſingulas concluſiones digeſsi, putans verũ reperiri poſſe, ſi illa cũ doctiſsimis viris haud indoctus ipſe cõtuliſſem, opamq; dediſſem, vt omnia cognoſcerẽtur, ac poteſtas eſſet quæ dicerentur vtranq; in partẽ cõfirmandi, vel refellẽdi: Nolui fateor autoritati ſoli fidem habere, & ad nutum alijs peſsimo ſeruitutis genere obtemparare, rationũ autẽ ꝓdeuntium neruos vtraq; ex parte explorandos putabã: quid igitur fieri nunc oportet? Primum ego nõ alienam propria voce proferam ſententiam, quod vatum eſſe dicunt, ſed qualiſcũq; erit ſententia, mea erit, efficiam enim, vt in propoſitis quæſtionibus quid ſentiam ipſe planiſsimè intelligatis, non aſſerẽs nudè ſingula, ſed rationibus, cur ita quodq; ſentiã, introductis, deinde interrogãtib9, refellẽtibus, atq; adeo corripiẽtibus me ꝓbebo: tũ cõtra quod videbitur, diſſerã, ne ſi nõ reſpondeã, libri inſtar habere credar. Quod ſi omnibus auditis, & cognitis veritas mihi refragabitur, nõ adeò ero inuẽtoꝝ meoꝝ amator: quin q̃primũ illa deſerã: quanuis erunt, vt ſpero, talia, quę poterunt homines nõ deſides excitare, vt q̃dã ſubtiliore tractatu ꝓſequãtur: ſin autẽ veritas ipſa ꝓ me ſtabit, tũ demũ in ſententia ꝑmanebo, rogabo, obteſtabórq; oẽs, ne omnia vetuſtati velint cõcedere, quã hodie multis in rebus nouitati cedere videmus: nec enim effœta adeo ſæcula, vt nihil nobile pariant, nec maioꝝ diligentia poſteriorũ induſtrię iter obſtruxit: multa acceſsio facta eſt nũc artibus, ędificia Vrbiũ, indumẽta corporꝝ, domeſticã ſupellectilem, rẽ literariã rectius tenemus q̃ ſuperioribus ſeculis, nõ ꝑ eos q dẽ, q eiſdẽ aſsiduè immorari decreuerãt, ſed ꝑ illos, q noua ſemꝑ tẽtare, & minus rectę poſita cõmouere aggrediebant:

pleraq;

pleraqꝫ autem adeò excreuerunt, vt eorum tantum funda-
» menta a veteribus iacta videantur, nec mirum, nam inueni-
» endis inuenta nunqꝫ obſtabunt. Quòd ſi omnia antiquorum hominum dicta, & facta laudare conuenit, reperiemus antiquos homines nouarum rerum autores fuiſſe, & approbatores, & nunqꝫ nouandi ſtudium reieciſſe, quod niſi feciſſent, nihil nunc, vt vetus, laudare poſſemus. Cur igitur non hoc eorum factum laudamus, non verbis tantū, ſed re ipſa illud imitātes? rectè autem hoc ita ſe habet, vt nulla artium precepta, nulla moꝝ inſtituta laudanda ſint, vel improbanda, quia vetera, vel noua, nihil enim horum ſimplex eſſe poteſt, aut perpetuū, nam quę nunc ſunt vetera, noua antea fue
» runt, & quę nunc ſunt noua, poſtmodū veteraſcent: vt cuiqꝫ
» autem rei ratio ſuffragatur, perinde tanti eſt. Itaqꝫ petendū ab his videtur, qui nimis arctè veteribus hęrent, vt nihil reiiciant quia nouum, hoc enim & vetera ſua ante habuerunt: ſed illud perſpiciant, an in illam dignitatem peruenire poſſint noua poſteritate iudice, in quam vetera illa laudata peruenerunt: in quibus hoc ineſſe comperient, non exiſtiment oportere illis fraudi eſſe nouitatem, ſed illa magis etiam amplectantur gratulantes tēporibus ſuis, quòd habeant, vnde ea poſteritas cōmēdare poſſit. Quòd ſi reiiciantur inuenta noua quamuis bona niſi inueterauerint, ideſt niſi hi, qui inuenerint, mortui fuerint, vereor ne id, quod dico rationi cōtrarium, turpe ſit pariter & nefarium. Mitto quòd inuentores ipſi nō tanti facient placere nobis, vt velint ſe periſſe: ſed nos ipſi qui videbimur, quibus nō ſatis fuerit de pręclaro inuento nō laudaſſe viuentes, niſi etiam ob probationem ingenii mortuos eos olim fuiſſe petamus? Venit etiam in mentem illud dicere: ſi cōmuni totius Italię decreto ſtatuatur (quòd nunqꝫ factum eſt, neqꝫ fiat, & videar forſitan quid abſurdum proferre, ſed liceat ſic fingere) ſi cōmuni inquā totius Italię conſenſu poſitū eſſet in lege, ne quiſpiā noui aliquid vlla in arte inferret, eum, qui id feciſſet, damnaretur, & exilio, aut

qualibet

qualibet alia graui pœna afficeret, oẽs enim debere veterũ inuentis eſſe contentos, non ne aduerſus huiuſmodi decretũ acclamarent cuncti, & fremerent? indignum eſſe dicentes tolli artium ſubſidia, reſtingui recentium tempoꝝ ſtudia, & debilitari ingenioſoꝝ hominum conatum, & multi omnino eſſent viri fortes, qui clauſtra huiuſmodi iniquiſſima effringerent, noui aliquid in lucẽ efferentes. Quod igitur improbaretur in cõmuni poſitum aduerſus omnes, id nemo ſibi ſtatuat priuatim, vt ſenectutem tantũmodo in rebus admiretur, exiſtimans per ſe vel alios nihil noui inquirẽdum? Et hæc quidẽ dicta ſint pro meis, cur reijcienda non ſint, modo vera appareant, quamuis noua, & incomitata, ſed retineri debeant aduerſus multitudinem, & vetuſtatem. Sed de his viderint cæteri: ego qua huc ſpe proceſſerim, & quid facturus ſim, expoſui modo, & meminiſſe vos arbitror. Sed quid illa de me narro, quum eadem de vobis ſperare liceat? nõ enim vlla in re me vobis præpoſuerim. Ego præcellentes viri, ſi nonnulli interfuerint, qui de rebus propoſitis veritatem melius ſe ſcire profiteantur, hácq; in re operam ſuam benignè præbuerint, vt doceant, gratias talibus viris ingentes habuero, propter quos lucro ſcientię auctior diſcedam nulla facta amiſſione alterius rei, niſi quod forſitan dum ſcientiam acquiro, amitto altera ex parte ignorationem, ſed huiuſmodi amiſſionem pro ſecundo lucro deputo. Equidem non infœlicis adeo ſum ingenij, vt quum valde elaborem veritatis inueniendę gratia, hanc ſponte, & liberaliter oblatam non lætanter ſuſcepiſſe velim: ſin quempiam nactus fuero, qui diſſimulet ſe noſſe, quod planiſſimè nouit, vt ludo potius quàm ſeriò hanc rem tractandã putet, vbi deprehendero latentẽ, nuſq; illum dimittã, ceu Protheũ quendã, ſed interrogationũ meaꝝ laqueis arctius tenebo, donec excuſſus, & tot inſidiaꝝ pertęſus veritatis formã propalã exhibeat, quã celare cupiebat, ſic demũ cupiditati meæ, ſic ei prouinciæ, quæ me huc attraxit, ſatis eſſe factum arbitrabor: quid enim in hoc

ipſum certaminis diſcrimen obtuli, ſi nulla veritatis inueſtigandæ cupiditate ducor? Num fortaſſe magis inimicitiæ in hanc contentionem impulerunt? quæ nullæ ſunt, nec erunt, quando, & refellere ſine iracundia, & refelli ſine pertinacia ſum paratus. Sæpe in talibus diſputationibus interfui, vbi vidi pleroſque æmulationis ſtudio, quodcunque viſum eſt defendere, turpiſſimũ arbitrantes videri in tali certamine ſuccubuiſſe. Sed dum veritatem obtinere quærunt, & contra veritas ſe tuetur, neceſſe eſt illis, vel vi, vel ex inſidijs aliquid moliri: hinc multa agunt abſurdè, plura afferunt moleſta, obſcuris inuoluunt ſe ſermonibus, quaſi argutum ſit dicere quod nemo intelligat, altius inclamant, quaſi vocis inſtitutum fuerit certamen, & vicerint, ſi præconis laude digna geſſerint. Sed non modo inſanis clamoribus cœlum boare aliquando vidi, verum etiam iurgia vtrinque acerrimè tanquam tela intorquebantur. Demum ad effigiem Virgiliani carminis, fulgores tum terrificos, ſonitúsque metúmque miſcebant operi, flammíſque ſequacibus iras. Noui etiam quẽdã, qui pugnis vti volebat, atque adeo vſus fuiſſet, ſi per aſtantiũ coronam licuiſſet, quæ id fieri magno ſuo labore prohibuit, ita tamen, vt vix tunc etiam licuerit aduerſario incolume os domum referre. Credebant tunc vulgo homines perſuaſum illi penitus fuiſſe in omni diſputatione pugnos verſari oportere, poſtquã ita illis inſiſtere cupiebat, & erant qui dicerent illum hoc argumento commotum, quia in huiuſmodi diſputationibus pugnari dicitur, ideo pugnos illic eſſe neceſſarios: ſed ſiue hoc, ſiue aliud argumentum ille ſequeretur, non præclarè admodũ ſe habere viſus eſt, quid enim, vbi non eruditis cogitationibus, ſed conuitijs inuicem certatur, & dicuntur turpia, fiunt etiam turpiora pati tunc putamus auditores? Certè ex illo tam infeſto certamine ira pariter ad illos peruenit, quoniam & ipſi pariter ſuccenſent ſibi, quod huiuſmodi homines audiendos putauerint, quũ liceret alijs in rebus melius operam collocare. Tãdem cum

nauſea, & ſtomacho domum omnes reuertuntur. Ergò hęc abijciantur ab omnibus improbata, nemo vanis contendat ſermonibus aberrans a propoſita quæſtione, tanquam ſapientior futurus ſit, ſi multa dicens nihil dixerit, ſed verius ſapientiæ munus putet dare operam, vt aliquid concludatur. An ego, qui paulo ante ne maioribus quidem noſtris, quorum olim in Iuris ſcientia excellentiſſima merito fuit, & eſt autoritas, profeſſus ſum non cedere, niſi ipſorum ſententiæ ius ſuffragetur, nūc ferre potero alium temere quodlibet aſſerentem & clamoſis tantummodo contentionibus agentem? Non ægrè ferre debes tu, ſi victus fuerit ſermo tuus, nec ego ſi meus, quoniam non meum, aut tuum negocium geritur, ſed veritatis, quæ non ad me, aut ad te duntaxat, ſed ad omnes æque ſpectat diurni luminis inſtar, quo« niam & illa pariter lumē eſt mentis, ideò vbi reperta fuerit« tanquam res vniuerſitatis impartienda erit his omnibus, præſertim quum non plus habeamus ſi ſoli, quàm ſi cum pluribus poſſideamus. Vt autem reperiatur agendum enixè, & eius rei gratia præclarum dimittere ſe per omnia, & nullius effugere diſputationis pondus: quicunq; hoc animo inueſtigare aggreditur, cedit inuentę veritati, & vinci ſe per eam libenter patitur, quia ipſe nunquam id egit, vt opinio veritatem obtineret: ideò nihil eſt, quod iure doleat, quin lætandi potius cauſa ſe ab inſcitia & errore mentis liberatum. Interrogo nunc eos, qui vinci turpe arbitrantur, & moleſtè fuerunt, num aliquam contraxerit turpitudinem ille, qui victis ſuis tenebris lucem alicunde recepit? Mihi non videtur, niſi forſitan turpitudo eſt lucrari, quò fit, vt quanto magis præſtet lucrari ipſum, quam alteri lucri ęſſe autor, tanto præſtat diſcere potius, quam docere. Dicet aliquis tu non malles docere alium, quàm a quouis diſcere? Interrogás ne me tanq̄ optare liceat, vt mox habiturum optata, an habentē, vt nunc habeo? ſi tanq̄ optare liceat, malo equidē docere, quā diſcere, idq; contingere votis omnibus exopto,

modo contingat, ſi vt habētem, vt nunc habeo, præſtat mihi diſcere in eo ipſo, in quo doctrina indigeo, docere nullo modo: in quo autem indigeam, res ipſa oſtendet. At enim vt quiſq; videtur inferior ingenio, doctrina, literis, ita maximè irrideri ſolet, & cōtemni. Non arbitror id contingere in cœtu elegantium virorum, cur enim contemnatur, qui laudari etiam debet, propterea q; præſtitit quantū in ipſo fuit, ne inquiſitioni veritatis deeſſet: nam & ſi non inuenit quod petebat, ſtudium inueniendi laudabile fuit. Eſt etiam alia cauſa cur ornetur, nam quantò illi infimi doctorum viroꝝ prædicatione creſcent, tantò aliorum iudicio aſcendent quicunq; anteſtabunt: at qui humiliores conculcant, ii occaſione data melioribus detrahent, pares, ſi poſſint, ſubmittant: hoc faciūt iſti, qui ſe ſolos intuentur, nihil alteri tribuūt, nec tribuendū putant, quoniā non ſua amplitudine, ſed aliorū humilitate excelſi videri volunt: qui mihi vidētur dupliciter eſſe iniuſti, quòd & ipſi minus recto curſu contendunt ad virtutem, & alios ad eius certamen calumniis efficiunt tardiores. Cęteri viderint, a me nihil erit niſi moderatum, & pudens, ne verſutum quidem aliquod, & tortuoſum, ne videar adoleſcentulorum more ingenii famā quærere voluiſſe. Sed neque ita res agetur, tanquam diſputatio hodie tantūmodo futura ſit, natura enim dies ſibi ipſis viciſſim ſuccedunt, vt quod vno cœptum eſt die, & non perfectum, alio perficiatur. Itaque nihil eſt quod quiſquam in re ſeria properans turbet, tanq; fugientem conſequatur: nam conſiſtemus, & ocioſè cuncta diſquirere dabitur, nec vllus omnino de temporis anguſtia conqterens relinquetur, ſed magnā etiam diſputationibus noſtris adeſſe cupio libertatem: vbi quiſpiam progreſſus fuerit, ſi iniquo forſitan ſe loco demiſerit, non his vinculis alligabitur, quaſi non liceat retro volui, imo facultas erit ſemel dimiſſa repetere, & temere conceſſa reuocare, adeo vt cuncta & antea, & retrò, a leua, dextráque bene, & diligenter explorentur, ne quis error ſurrepere poſſit, quæ res etiā

res etiam oſtendet me vnius veritatis curam habere, cætera omnia negligere præ illius ſplendore, & pulchritudine. Sed iam ad diſputationem eſt veniendum, qua nihil melius, ac præſtabilius humano generi diuino munere donatum fuit. Nam nec homo ſine mente, nec mens ſine doctrina, nec doctrina ſine diſputatione vim ſuam retinere queunt. Hoc inter nos, & beluas eſt pręcipuum, quòd illæ occurrentibus applicant ſe rebus, nihil præterea excutientes aliud, vel prouidentes: nos verò animum celeriter huc illuc diuidere poſſumus, contrariáſq; rationes inſtituere, & eodem tempore diuerſa putare, a quo diſputationis nomen eſt ductum. Diſputatio ſecum dulcis, inter alios grata, nec audita tantum, ſed etiam lecta delectat, hæc pręterea ignorantiæ hoſtis, erroris inſectatrix, veritatem rem precioſiſſimã pluribus obſeſſam imaginibus, & fallacibus ſimulachris, multis argumẽtis ſolicitat, multa vi euoluit. Veteres illi ſapientiſſimi, & in omniũ artium varietate præſtantiſſimi, quum nihil eſſet quod ſcire nollent, diſputationem inſequebãtur animo, voce, literis, nihil ſine ea confici poſſe credentes. Nos vero quid agemus? in quo ocium noſtrum conſumemus, ſi artem hanc Iuris ciuilis præſtantiſſimã omnium & gratiſſimam illuſtrari, atq; expoliri, ſi motus mentis, quos ſingulariter homini natura dedit, acui, atq; incendi volumus? diſputationi incũbamus, quam optimam eſſe ſtudiorum limam, ingenioꝝ cotem reperiemus. Quòd ſi ceſſare nunc, & ociũ agere Iuriſconſulti vellemus, num tamen ingens hæc multitudo, quę ad audiendum, confluxit, æquo animo pateretur? Vt enim ſi animãtia quędam eximiæ pulchritudinis depicta videremus, vel etiã ſi viua, quietem tamen ſeruantia, arderent cuncti motus eorum geſtus, & veluti certamen quoddam videre, ſic doctiſſimis accidit viris, vt ingeniorũ ſuorum motus, & excurſus, qui in huiuſmodi diſputationibus præcipuè elucent, ſpectare mortales omnes auidè concupiſcant, ſin autem quieſcãt, id haud facile patiuntur. Palęſtram ergo hanc læto animo

ineamus, diſceptemus verbis, argumentis pugnemus, omnē ignauiam e mentibus pellamus, & qui vincentur diſpari cō ditione fortunæ, voluntate tamen ad optima tendendi, pariter decorabuntur. Verùm qui nunc pugnare non poſſunt, poterunt forſitan alias: qui poſſunt, velle etiā debent, ſi modo propoſitæ res dignæ de quibus quęratur, & ego idoneus videor qui cum diſceptetur.

IN IASONEM MAINVM SVPREMO EIVS DIE.

ORATIO QVARTA.

MAXIME vellē viri Papienſes, vt vota & deſideria mentium veſtrarū pondus habuiſſent, & felicitatis quicꝙ ſecū attuliſſent, nam & Iaſonem Mainum, quem maximè diligebamus, glorię, & cōmodis noſtris retinuiſſemus, necꝙ nunc in tanto luctu, & ſqualore verſaremur. Verùm poſtꝙ infeſtus quidam caſus virum vita, vos viro ſpoliauit, laudo vehemēter Papienſes, quòd ad iſtud funus celebrandum omni ſtudio, & voluntate incumbitis. Non enim ſi Iaſon neceſſitate vos deſeruit, iccirco vos illum ſponte deſeretis, nec quem viuum propter virtutem ſingulariter dilexiſtis, nunc mortuū propter fortunam inhumanè proijcietis. At qui ſi vnꝙ pietas, & humanitas veſtra patuit, illam omnem hoc tempore effudiſtis: declarat enim hęc inſignis mœſticia, quanti hominis vitam feceritis, hæc maxima frequentia, quàm mortem eius ornatiſſimam eſſe cupiatis. Quòd ſi aliquis tam immani, & effero animo eſt pręditus, quem viri virtus, & præſens calamitas non commoueat, non dubito tamen,

nere publicum luctum conſpecturus. Mihi certe iuuat credere parietes tectorum omnium, atque templorum in huius viri occaſu congemuiſſe. Ergo ſupremo die vſus eſt etiam Iaſon ſua laude: nam ſi ad funus cuiusque honeſtandum ſtudia hominum quęrun tur, maximam ciuium multitudinem aſtantem: ſi lachrimæ multorum, præſtantiſſimi viri necem ab omnibus pene defletam: ſi domeſticus ſqualor, tris inſigni pietate defuncti nepotes, multóſque item cognatos, & affines nobiliſſimos mœſtiſſimo vultu ſordidatos videmus. Quid igitur poteſt eſſe reliquum ad honorem iſtum funebrem adaugendum? Oratoris opinor eloquentia quæritur, qui defuncti laudes de more recenſere queat, qua in re illud opportuniſſimè contingit, quòd non erit verendum, ne quiſpiam temporis cauſa finxiſſe aliquid, aut ſupra modum extuliſſe videatur, hoc peruulgato more, quo e vita lapſi, quamuis indigni, ſupremis laudibus decorantur: ſed non refert fortaſſe tunc quid dicatur, ſed quid credatur. At in hoc homine, quæ magnitudini rerum par, aut æqua exiſtimationi omnium inueniri poterit oratio? Quis exornare confidat verbis, quę enarrare eloquentiſſimus vix poſſit? non debuit tamen hoc munus deſeri, quoniam nulla oratoris eſſet culpa, ſi res geſtæ tranſcenderent dicendi facultatem, & abſurdum ſit, ſi laudationis præmio, quod vnum virtus maximè expetit, & quod mediocribus tribui viris ſolet, ob præſtãtiam iſte virtutis orbetur. Ego autẽ ipſe potiſſimũ oraturus accedo, ne voce illum mea fraudaſſe videar, qui me ſæpe ſua doctiorẽ reddidiſſet: debeo hoc munus diſcipulus magiſtro, adoleſcens ſeni, Iuriſcõſultus Iuriſcõſultorum principi. Quòd ſi quantũ mihi nunc ineſt doloris, tantũ adeſſet ingenii, & ſi impar eius virtutibus, grauẽ tamen aliquã, atque ornatã laudationẽ haberet. Sed quũ ingenium meũ mediocre ſit, tantus autem mentẽ obruat dolor, vt maximi ingenii vires queat infringere, rectius flere poſſe, quam dicere videar.

Vos dolor adiuuat ad ea, quæ huic funeri debentur, cumulatè præſtanda, mihi autem impedimento eſt. Vt tamē hoc ſe habet, enitar ſuſcepto defungi munere, & quantū in me erit, illaudatus iſte omnino non manebit. Illud forſitan timere debui, ne hodie magnam in agendo expectationem habiturus non eſſem, quia nihil de me noui audietis, ſed vetera tantum in hoc homine recognoſcetis, cuius vitæ actiones, & doctrinarū progreſſus cunctis penè innotuerunt: Hac tamē re minime deterritus proceſſi, exiſtimans quo hominis geſta eſſent notiora, eo nō ſolum veriora videri, ſed gratiora quoq; fieri poſſe, ſi illis, quocunq; modo poſſem, orationis lineamēta, & colorem inijcerem. Quemadmodū enim in ſtatuis, & picturis gratiſſimæ ſunt eorum hominū, quorū ipſi ora, vultúſq; vidimus ſæpius atq; cognouimus, ſic dum verbis meis vitam huius vobis notiſſimam depingo, id magis gratum fore cōfido, quàm ſi de ignoto homine verba facturus prodiſſem. Peto tamen a vobis Papienſes, vt ſi de doctrinarum ſtudijs latius loquetur oratio mea, ignoſcatis, vel poti⁹ loco factum putetis. Eius enim perſona viri nunc tractatur dicēdo, qui literarum ſtudiis aſſiduè incubuit, & de illis maximam gloriam cepit. Simul concedendum eſt aliquid iſtorum adoleſcentię, qui Iuris ciuilis ſtudia ſuſceperunt, quorū frequentiam videtis, vt, quoniā omnis opera eo conſumitur, vt Iuriſcōſulti euadant, proſpiciant iam quid eos deceat præſtare, quum Iaſonem Mainum, id eſt perfectum Iuriſconſultum (talis enim ille fuit) dicēdo effingo: etenim conuenit, vt a quo tanquam a magiſtro multa didicerint, nūc etiam ſub eiuſdem exemplo informentur. Iſtis ergo adoleſcentibus iuris ſtudioſis iubeo, vt orationem obſeruent meam. Si illis videar in exponendo huius hominis geſta cunctas legitimi Iuriſconſulti partes obire: hoc enim vtilitatem quandam ipſis, vt arbitror, feret, laudem vobis pariter Papien. quia augebitur etiam dignitas huius ciuitatis, quæ ſemper doctiſſimorū virorum altrix extitit, ſi contingat orationes graues, & lite-

ratas

iam gymnaſiorum parietum anguſtiis nequeant contineri. Quæ tamen a me ita dicētur, vt qui paululum humanitatis habuerint, oīa intelligant, qui non habuerint, multa tamen, & magna huic tempori accōmodatiſſima percipiant: nam niſi cuncta nunc defecerunt, perficiam certè, vt neminē huc veniſſe pœniteat. Adeſtote igitur, vt aliquando quid ſapientia veſtra, atq; aurib9 dignum ordiamur. Quum Iaſonem totum tota mente Papien. contrecto, exiſtimo naturam magna illi affixiſſe, maiora fortunam detuliſſe, longe vero maxima virtutem edidiſſe. Nam vt ab initio repetam, claris, & generoſis ortus eſt natalibus, patrem habuit Andreā Mainum Mediolanenſem, cuius multa ſunt egregia, tum illud præcipuè, quòd Picenum ſumma cum prudentia, & integritate rexit: ſuperuacuum eſt autem dicere quàm ſplendida, quàmq; ſpectata ſit in vrbe mediolanenſi Mainorū familia, quū hic ampliſſimos, & omni laude probatiſſimo viros ſpectetis, quorum ſplendor, & dignitas vnumquenq; notos facit, tametſi ipſi afflictos ſe nūc, & euerſos putent, nihil ſibi ex veteribus ornamentis tali propinquo ſpoliati ſupereſſe arbitrantur. Atq; ea quidē, quæ ab ipſo ſtatim lucis huius exordio Iaſoni contigerunt huiuſmodi ſunt fortunæ ſibi donata munere. Nec verò in paruis ducenda ſunt parentum nobilitas, familiæ dignitas, patriæ amplitudo, quæ ſe in veſtibulo vitę offerūt decora & illuſtria, quibus rebus ſolis in reliquo viuendi ſpatio plurimi ſplendeſcunt, hic tamen virtute effecit, vt in ſe tanq; minima ſpectarentur. Ergo, vt iſta omittamus, quę magis ornatum afferūt, quàm veram laudem, de virtutibus animi eſt dicendum. Et prima illa quidem pueritię, & adoleſcentię tempora non ſine cauſa prętermittenda mihi videntur, harum enim duarū ętatum obſcura ſunt ſtudia: nam quemadmodū domorum fundamenta, in occulto latent, neq; in his decor eſt vllus, ſed firmitas tantum quędā ad ſuſtinendū quod ſuperſtruitur, ſic in his primis ętatibus

vix ea apparent, in quibus labor ſumitur, quia tunc fundamenta iaciuntur ſuccedentium virtutum, quæ ſatis eſt eſſe firmiſſima, gratiam, & venuſtatem, & ornatum ad intuendum expoſitum non habent: quòd ſi talibus tamen quiſpiam immorandum putet, & ab incunabulis vſq; rem repetendam, dicere nos quoq; poſſumus veriſimilia in ſequentes Iaſonem ſummæ indolis puerum fuiſſe, & ſumma ingenii velocitate pueriles illas diſciplinas attigiſſe, adeo vt & ipſe valde proficeret, & condiſcipulis proficiendi æmulationis calcar adderet: his rebus magnã de ſe ſpem patri, & cognatis prębuiſſe, maiori autẽ ſpe, & lęticia omnium animos impleſſe, poſtquam animum vertit ad Iuris ſtudia adoleſcẽtulus, quoniam hæc rectiſſimè percepta opes parare poterant, gloriam, dignitatem. At quoniam valde refert de quorum fontibus tener animus primùm combibat diſciplinas, hoc affuit Iaſoni, quòd præceptores eruditiſſimum quenq; Iuriſconſultorum eius tempeſtatis habuit: in his Hieronymum Tortum, Catonem Sachum Papienſes hos, & duo huius Ticinenſis Academiæ lumina, quorum etiam priorem in eius funere magnificentiſſimè laudauit, vt luculenta oratio ab eo edita declarat. Alexandrum deinceps Imolenſem audiuit, & coluit clariſſimum ſcientiæ fama omnium, qui tunc erant, & rebus famæ parem. Credo item Franciſcum Aretinum audiuiſſe, qui ſubtilitate dicendi, & acumine quodam ingenii præcellere cæteris putabatur. Quid tum illorum voce, tum eius ingenio, & labore profecerit, ex nullo alio magis cognoſci poteſt, quàm ex doctrina quàm perfectæ iam ætatis vir oſtendit, dum vndique ſummis præmiis, & honoribus accerſitur ad ius ciuile docendum erudiendæ iuuẽtuti præpoſitus, quod ſanè munus magno, ſapienteq; homine dignum cœptum ad extremum hoc vſq; ætatis ſuæ tempus extendit: de hac igitur eius doctrina paulò aliquid latius explicandum venit. Si quis vir nunc eſſet audax libertatem dicendi præ omnibus colens, nihil

curans

curans cætera, præter id, quod ſibi verum videtur, & is inter Iaſonicæ ſapientiæ amatores vnus fuiſſet, non dubitandum quin mirificis nunc Iaſonem efferret laudibus, tametſi inuidioſa, & odioſa nonnullis eſſet oratio. Ego verò, qui tantum tribuo reliquis doctoribus, quantum vnuſquiſq; ſibi ſumit, hoc dico Iaſonem nunquam obſcura, nũquam ieiuna, nunquam mutila, nũquam diſcerpta loquutum, ſed fuiſſe in homine partitionem, copiam, vbertatem, perſpicuitatem, viam denique, rationẽmq; docendi, quæ ſi in aliis non fuerunt, ſolus in illis floruiſſe exiſtimandus eſt: ſin autem fuerunt, nemine inferius hæc ille tractauit, vel primas potius vigiliarũ & laboris partes in illis ferebat, ita vt multum Iuri ciuili luminis attulerit, & eius artis ſtudioſis plurimum profuerit. Reperiunt tamen qui huic viro non ſatis æqui ſunt qđ obii-ciant. Aliena inquiunt ſurripuit. imo nullo repugnãte ſumpſit id, quod emendum non erat. Semper hoc in artibus contingit, vt quæ inuentu propria, vſu ſint communia: itaque nunquam iſtum intellexi aliena loquutum, ſed apta ſemper, & propria, vt quæ præ manibus erant, haud alio more tractari ſe poſtularent. Egregii omnino veteres, qui olim res inuenerunt, ſed non ipſe minori laude dignus, qui ipſorum inuenta expoliuit, & diligentius refinxit, eadem dicebat quæ illi, ſed non vt eadem eſſe viderentur, tantum oratio pollebat dilucidè, ornatè, apte, ac grauiter diſſerentis viri. præcipuum autem eius ſtudium fuit, quæ incompoſitè tradebantur a cæteris, digerere, & idoneis locis collocare, itaque ſingula nunc in Iure ciuili ordine poſita ſunt, quemadmodum in exercitu ſub ſuis quæq; ſignis ſuum ſubſequentia ducem: quæ res & inuentionem peperit faciliorem, & intelligentiã aptiorem. Quicunq; igitur huic detrahere affectans viro dicet aliena locutum, fruſtra id dixerit, quoniam ea, quæ aliorum eſſe dicuntur, iſte ſua effecit collectione, ordine, diſpoſitione, & facili quodã, & explicato elocutionis genere: in his enim omnibꝰ præclariſſimè ſe geſſit.

Quod

Quod ſi omnia eiſdem omnino verbis, eiſdem ſententijs, eodem ordine reddidiſſet, ſicut in veterū libris legebantur, quid tandem inter hunc virum prudentiſſimū, & fatuum illum pictorem intereſſet? qui quum operas ad pingendum locaſſet, vt pictura ſibi eiuſdem generis alia oſtēderetur, rogabat. Sunt hęc quidē, & magnę laudis fuit (dixerit aliquis) enucleatè vetera tradidiſſe: attamen num ipſe eruit aliquid, & tanꝗ ex occulto deprompſit? quamquā enim, vt verè dicam, quicquid ſubtiliter & ingenioſè dici poteſt, id a veteribus doctiſſimis illis viris videatur pręreptum, & nihil fere ab illis pręteritum, adeo vt valde arduum ſit nouū aliquod oſtendere, & tanꝗ in vacuo veſtigium ponere: attamen quicunq; huius, & reliquorum volumina oberrant, intelligunt hūc plura alio ore indicta protuliſſe, plura nullius attentata manu in literas miſiſſe, oīa retruſa, & abdita artis loca vbertas illa ingenii penetrarat, & in his quidem ſic prudenter ſe habuit, nec minus verecundè, nam quāuis Iaſon eſſet, tamen aliorum iudicio plurimū deferebat, omnium etiam tenuiſſimorum intelligerè cogitationes cupiebat, & quorumcunq; ſcripta diligenter euoluebat: quia ſępe hebes oculus cernit quòd acutior nō vidit: ditior fuiſſet omnibus, ſi ab omnibus pecuniam accepiſſet, nunc non ditior cęteris, ſed doctior factus eſt, nullum effugiens hominem, nullum librum, vnde doctrinam decerpere poſſit. Quod tamen à pluribus receptum, & vſu comprobatū videbat, id temere haud mutabat longè profectò ab his poſitus, qui veras maiorum ſentētias obliquè, & tortuoſè eunt oppugnatū, vt ipſi aliquid eſſe videantur: ſed iſti viderint primum, an cōſentanea profeſſioni peragant, nam ꝓfitentur ius docere, & aliud quiduis docent quàm ius: deinde quale ſit hoc eorum ſtudium diſcipulos in eoſdem trahere errores, & ad ſimilia facienda deducere: nō enim ipſis male docētibus poſſent illi bene diſcere. Horum omnium morem vehementiſſimè improbabat Iaſon rectiſſimis aſſiduè inſiſtens ipſe maiorū veſtigijs. Vbi autem inter

eos ſen-

eos ſententiæ diſſiderent, ad æquitatis partes potiſſimum ſe adiungebat, & ad benigniorem interpretationē cuncta redigebat, nō agens in ambiguo iure improbi more cauſidici iurgia vendentis, ſed tanq̄ incorruptiſſimi iudicis vice cenſendum ſibi eſſet: hinc fiebat, vt in ſententia ſibimetipſi aſſiduè conſtaret, quæ laus vt magna ſit in hoc, efficit aliorum inconſtantia, & varietas, qui ſibimetipſis contraria videntur eiſdem de rebus ponere, nunc hoc, nunc illud aſſerentes: turpiſſimum id certè, quia cum Ius nō ſit varium, qui poteſt iuris interpres eſſe varius? neceſſe eſt in eo, in quo quis ſic vacillat, aliud nomen ſibi quęrat, quia qui ius interpretatur, non contradicit ſibi ipſi, ſicut nec ipſum ius. Dedit operam Iaſon, ne id ſibi accideret, quia quas ſibi ſumpſerat ſentētias inſequendas, has graui aliquo, idoneóq; nixus argumento tutiſſimè ſequebatur. Itaq; vnus, & idē inueniebatur omni tempore, nec loco mutato diuerſa ſentiebat, quaſi alio vento perlatus: eadem & in gymnaſiis docebat, & in iudiciis defendebat, & domi reſpondebat. Sed iam nō qualis doctor, ſed quantus fuerit explicemus, de quo controuerſia nulla eſſe poterit. Eſt ne obſcurum quanti concurſus ad hunc fierent, eorum qui Ciuilis ſcientię ſtudio flagrabant. Ne ſit magnū, ſi ex Mediolano tantum, aut ex Placentia, aut ex circuniacentibus Inſubrię oppidis ad Iaſonē Papię animi cauſa adibant: at ex omni Italia, Italia dico? ex omnibus Europę partib⁹ infiniti huc cōfluebant huius cauſa. Non debeo docere hoc, ꝙ patet, niſi fortaſſe expectatis, vt digito oſtendā quod cernitis: adſunt enim hic quāplurimi ex his etiam qui ad vltimis vſq; telluris finib⁹ venerunt. Cogitate nunc pręterita tēpora, quę Italia magis pacata maiori concurſu floruerunt: qđ maius indicium virtutis, aut doctrinę quęrimus? Nolite putare, vt accidere poſſit quod interdum in fabulis legere potuiſtis, vt quis ſyluas, & ſaxa trahat: quas tunc ſyluas, quę ſaxa deſignari putē? niſi homines feros, & immanes ſine ſenſu aliquo bonę artis, & doctrinę: qui quondā pręſentes voce

alicuius

alicuius capti, nunc diſtantes, & remoti(quod eſt admirabi lius) nomine eruditiſſimi viri e ſuis ſedibus trahebantur ad ingenij cultum iſtic capiendum. Non me tamen fugit etiam eos, qui nullum vſum ꝑcipiebant, ad iſtum audiendum con uenire ſolitos, quę res autoritatem viri maximè declarabat: nec id obſcurorꝫ tantũ erat ſtudium animorꝫ, ſed clarorum & illuſtrium. Interrogare nunc iuuaret gymnaſia ipſa, ſi ex hoc loco cernerẽ, an ſuperiori tẽpore Ducibus, Marchioni bus, Legatis, Epiſcopis, Cardinalibus ſe ita ornata auditori bus viderint? at Iaſone regnante (ita iuuat dicere) quoties, & quã crebro hunc ſplendorẽ viderunt. Quid nunc de Lu douico gallorꝫ rege cõmemorẽ? qui procerꝫ Italiæ, Galliæqꝫ delecta manu ſtipatus Iaſonẽ publico in cõuentu e ſua ſede docentẽ audire voluit, quũ paulo ante in Abduæ glarea im mẽſas Venetorꝫ opes armis fregiſſet, atqꝫ ita fregiſſet, vt tel luris ditionẽ amitterent, maris tantũ incolatum retinerent. Itáne verò Rex ferus, & immanis in media barbarie natus, inter arma educatus, hoſtili cruore adhuc madens in illa ar denti cogitatione victoriæ, qua vel inſolentia efferri, vel læti cia diffluere poterat, aures militũ clamoribꝰ, tubarũqꝫ ſono aſſuetas, ignotis diſciplinarꝫ vocibus dedere voluit, & ſce ptrũ regiũ ſubmittere docenti? Videte qđ Iaſonici nominis admiratio effecerit. Nihil ex omni antiqtate poſſum ꝓferre illuſtrius. Poſſidoniũ philoſophũ audiuit Pompeius vt dele ctaretur: Phormionẽ quendã Annibal, vt irrideret: hũc Lu douicus, vt coleret, p̃ferebat nanqꝫ tantã autoritatẽ, quanta eſſe poteſt in iure ciuili, qđ illius ingenio fulciri putabatur.
» Hoc eſt ſcire, hoc in arte dominari, quũ oẽs homines cuiuſli
» bet generis, & ordinis admirantur, & afficiuntur: neqꝫ ego nunc Iuris ciuilis ſcientiã vix paucorꝫ ſenſibus aptã multitu dini do: ſed ſi ꝙ egregium iudicium e virtute aliquis mere tur, id populare fieri volo, hunc deniqꝫ artificẽ mea ſentẽtia probo, qui non quibuſdã tantũ vtilis, ſed qui omnibus ma gnus, & admirabilis ſit, ꝙ Iaſoni Iuriſconſulto abundè con tigit.

tigit, cuius nomen non ſcholarũ parietibus, non huius vrbis mœnibus, non Italiæ alpibus tenebatur, ſed oceani littoribus. Magnum eſt hominem ſedentem in pace, & ocio, lingua tantũ, & ſtilo ſe cõmouentem, laude ſui nominis orbem peregrare terrarũ: itaq; non multis hoc contigit. neminem tamen ſtatuo apud exteros tam clarum fuiſſe, quorũ in mentibus iſte nõ recipiebatur tantũ, ſed familiarius inhabitabat: neq; inficias ierim non fuiſſe quondã, & eſſe nunc multos nobiles & claros Iuriſconſultos: at tantã laudem, gloriam, celebritatẽ, tantam omniũ in vno homine laudando cõſpirationem, de quo vnq; vidimus, aut audiuimus? Quod ſi prętor hæc, quæ in ſpecie, & ſplẽdore quodam ſunt poſita, vtilitatẽ nihilominus exigimus, quã nobis inuexit, nihil vnq; reperietur, de quo magnificẽtius dici queat, & glorioſius. Nam ſi in cõmuni vtile eſt quãplurimos hac ſcientia excellere, qua oẽs Europæ populi tanq; clauo ad ciuitatum adminiſtrationem vtuntur, quando vnq; meritã gratiam hæc ſæcula huic viro pſoluent, ex cuius officina tot Iuriſconſulti ꝓdierunt, quot penè nunc ſunt, & paulo ante fuerunt? hinc illi cõmunis patris, & p̃ceptoris nomen inditum: nec erat verè alius, qui vtilitatẽ diſcipulorũ ſaniori cura cõplecteretur. Ille tũ publicè, tum priuatim ad virtutis ſtudium animos ſermonibus impellebat, admonens ſæpius de laborib9 naſci gloriam, opes, « potentiam, honores, & multa alia optanda: de voluptatibus « autẽ horũ contraria. Itaq; ſi iucũditatẽ vitæ, & fœlicitatẽ me« ditarentur, labores ſibi eſſe cõplectendos. Voluptates autẽ « qcunq; ſequerentur, ad infœlicẽ exitũ ꝓperare, qui illos ex« « pectaret. Paruum hoc, ſed nõ contemnendũ qd' nullo vnq; « clamore, nec ſtrepitu audientiũ impelli potuit, vt de ſpatio ad docẽdũ dato qcquã relinqueret. Sed nec hoſtilis armorũ fragor mœnib9 inſtãs, tot periculis impẽdẽtibus, nec ſũma ſenectus dolorib9 etiã grauis, ab illa ſede, quæ plurimos inſtituit, deducere potuerũt: ſi qui tamen forte nõ aderant, iis etiam conſultũ voluit, quũ præclaras illas ſuas cogitationes

literis mandaret. itaq; nunquã hora vacua fluxit, quin mortalibus prodeſſet aut manu, & literis, aut voce, & lateribus. Equidem referre nunc vobis verè poſſum, quod illum aliquando audiebam dicentem. Vexabatur hac ſua extrema ętate pedum doloribus, quos etſi neceſſe erat moleſtos videri, & graues, ſeni pręſertim, attamen, quoniam ſenectus in illo valens admodum, ac viridis fuit, continentia credo victus, tales pedum dolores ſe negligere dicebat, quum videret manum & linguam incolumes, ad docendum hanc, ad ſcribendum illam muneri ſuo nõ deeſſe. Scitis philoſophos olim, qui ſapientię ſtudium profitebantur, cõtrarias ſcholas tenuiſſe. Itaq; dixerat quondã Zeno virtutis pręceptor Epicuro ad voluptatem ſenſuum præcepta accõmodanti, & ob id bene longam poſt ſe diſcipulorum cateruam trahenti. Maior tuus chorus, reſonantior meus. Nemo cęterorũ magiſtrorum hoc Iaſoni obijceret, quum ille non ſolum multitudine audientiũ afflueret, ſed etiam ſub eo militarent eruditiſſimi viri, & nuſpiam melioris doctrinę ſtipendia ducerentur. At quãta cura, & intentione hac etiam extrema eius ętate doctrinis incumbebat. Pythagorei, quorum magnũ fuit in philoſophia nomen, habebant hoc in eorũ diſciplina, vt intus manerent. Hoc ſi laudandum eſt, hac laude Iaſon dignus, quem non erat facile extra domeſticos parietes videre, ſed quemadmodũ de Pericle illo Græciæ principe traditum eſt, poſtq; ad remp. acceſſit, vnum illud iter carpebat, quod ad ſuggeſtum, & in populi concionem ducebat, ſic Iaſon viam vnam nouerat, quæ ad gymnaſia ferebat, cæteris temporibus domi manens doctrinarum ſtudiis, & literis vacabat. Quòd ſi tantum legiſſet, quantũ ſcripſit, tantum ab alijs didiciſſet, quantũ cæteros docuit, tamen diligens vir, & prudens haberetur: quum verò horum ſtudiorum autor optimus, & ſcriptor integerrimus extiterit, qui erunt tam ingrati, vt nõ venerentur? Ego, vt de me profitear, ſemper coluero, & nunc qua poſſũ cõmendatione abſentẽ cõplector.

Quid

Quid vos viri Papienſes? Non ne omni laude digniſſimũ Iaſonem iudicatis? Etenim vos ille omniũ digniſſimos indicauit, apud quos domicilium ſuum, imo ſapientiæ collocaret: nam quum antea per varia loca, & gymnaſia vagus erraſſet, tandem, quæ veſtra fuit fœlicitas, in hac vrbe conſedit: quanti hoc faciendum eſt, quod cuncti iudicabant, quicquid Papiæ ignoraretur, id nuſquam intelligi poſſe? Hic erant Athenæ, vnde diſciplinarum ſtudia petebantur: hic item Delphi poſiti, vnde certiſſima reſponſa de capite, de fortunis conſulentibus reddebantur. Si qua maior in Italiæ vrbibus exoriebatur controuerſia iudicum ſententijs finienda, properabant huc omnes huius ſententiam ſciſcitatum: ſcimus etiam ex vltimis orbis partibus plurimos veniſſe eadem petentes. Quicquid autem diceret ille Iuris eſſe, id nõ hominis voce proferri, ſed ab oraculo quodam fundi videbatur. At videte maxima in cauſa hominis prudentiam. Cupiebat Ludouicus Galliæ Rex Iulium ſecundũ aduerſantem eius actionibus deijcere de Pontificatu Romano accuſatione criminoſa in hominẽ cõparata, & eius rei gratia eccleſiaſticũ cogere concilium in põtificem multis fauentibus cogitabat. Quúmque peteretur Iaſon Regis nomine, vt aperiret, qd ſibi de iure videretur, ipſe ſæpius diſtulit, alias, atque alias innectens cauſas: at iam conſumpta omni materia moræ, poſtquam etiam cogebat maior poteſtas, ignorationẽ ſuam de re protulit, eruditã tamen, & Iaſone dignã: nam quemadmodũ conſueuerant philoſophi nõnulli veteres, qui Academici vocabantur, quibuslibet de rebus in quæſtionẽ venientibus ad vtrũque diſſerere, & veluti explicare aduerſas inter ſe argumentorum acies, quibus vna pars contra alterã iuuari poſſet, & ipſi tunc occultantes ſententiam ſuam, liberum auditori iudiciũ relinquebant, tanquam ipſi nihil ſcirent finitè eorum, quę dicerentur: ſic Iaſon in eo, quod tunc de ſe quærebatur, contrarias inſtituit rationes, & argumenta argumentis cõtulit, nihil apertè explicans quid ipſe ſentiret, clam tamen innuens,

quia aduerſus Regis cauſam longè acrius, paratiúſq; certauit: ſic illo prudenti conſilio non paſſus eſt odioſo implicari ſe negocio, nec veritatem planè deſeruit, & Regis offenſam ſimul euitauit. Magnus omnino Iaſon ſemper habitus, vbi de ſcripto reſpondendum de Iure eſſet: attamen ſæpe hoc vſu euenit, vt iniecta ex tempore mentione de Iure quodam ambiguo inter amicos, ille ſtatim quod quiſq; ſuperiorum doctorum, & quibus argumentis cenſuiſſet, diſſereret, nec id tantum, ſed etiam vbi ſcriptum reliquiſſet: tum demum quid tenendum vt melius iudicabat, admirantibus cunctis, quia memoriam cõmentarij vice habere videretur. Et de doctrina quidem, quam ille in Iure ciuili habuit hæc dicta ſint, a cuius equidem contemplatione non facile diuellor tanq; a ſigno perpulchrè depicto, niſi quòd ad alia inſpiciẽda properare oportet. Neminem enim exiſtimare velim Iaſonem in Iure ciuili ſummũ virũ, in cæteris rebus quorundam exẽplo puerum, & emortuũ fuiſſe, qui vnus ad omnia agenda, atq; intelligenda conſilii, & ingenii altitudine fuit paratiſſimus. Et quoniam de reliquis eius literatis ſtudijs libet primum dicere: quid in poëtis, quid in oratoribus, quid in philoſophis, quid in hiſtoriis, & antiquitate inueniri poterat, quod illi nouũ, & incognitũ videretur? ad pleniorẽ nanq; Iuris ciuilis cognitionem omnia doctrinarũ præſidia vndique collegerat, idq; veterũ Iuriſcõſultorũ more: nam in eorum reſponſis vident omnes multa de aliarum ſcientiarũ intimo receſſu petita, vt facile appareat ipſos nulla in re fuiſſe rudes. Eſt enim inter ingenuas artes nodus quidã cognatæ concordiæ, & vna quæq; earum alteri vocata faciliimè reſpondet. Hoc cognoſcens Iaſon vetus illud renouauit exemplum, cui non ſatis fuit Iuris ſcientiam adipiſci, niſi reliquas artes peragraret, & totam (vt ſic dixerim) cognationem amplecteretur. Hinc quæ in homine eloquentia? non infima vt vulgaris, non verboſa vt futilis, ſed grauis, & ſapiens, optimiſq; ſententiis affluens, vt quæ a pectore veniebat rerũ

bat rerum vſu inſtructo, magnanimo ꝗ artium varietate ornato: hoc cum vos ſæpius cognouiſtis, qui dicentem magno concurſu, maiori admiratione audire ſolebatis: tum etiam Roma intellexit, quæ pariter mirata loquentem, quũ Pontifice maximo ſedente diſertiſſimo viro, qui forte defecerat, imperterritus ipſe ſucceſſit: quo tempore animos omnium caſu illo commotos, & ab audiendo auerſos ſumma vi, & grauitate orationis ad ſe conuertit, & tanta cum omniũ admiratione perorauit, vt ſermo deinceps non de eo, qui defeciſſet, ſed de eo, qui tam bene dixiſſet, conſequeretur: dignus certè orator Roma, ſed illa vetere, quãdo eloquentiſſimorꝫ virorꝫ ingeniis abundabat. Iam videtis qualis Iuriſcõſultus Iaſon fuerit, qui nõ ſolum in ſuo, ſed alieno etiã artificio præſtitit. Nec verò reliquis in rebus facile quenꝗ habeo, qui anteferendus videatur. Non illi morꝫ grauitas, non formæ dignitas, non in ſermone familiari lepos atꝗ vrbanitas defuit, non ingenii acumen, non ſolertia, non infinitarũ rerũ memoria, non in agendis conſiliũ prudens, nõ in antefactis exactiſſimũ iudiciũ. Denique rebus in oĩbus peritus ille, & comis, & elegans habebatur. Eripuiſſes homini Iuris ſcientiam, attamẽ inueniſſet quiuis in eo vnde totũ diem ſecũ ſuauiſſime duceret. Multa me puero ferebãtur ab eo dicta grauiter, & eleganter, multa etiam vrbanè, & feſtiuè: vnũ referam, cuius adhuc memini. Quũ Iuriſcõſulto cuidã deſignato inſignia honoris traderet, & eo ventũ eſſet, vt illi librũ clauſum ꝓferret, & apertũ, ꝙ eſt vnũ e ſolẽnibus, dixiſſetꝗ id fieri vt oſtẽderetur Iuriſcon. oportere iuſtas cauſas defendere, iniuſtas ꝑtermittere: hoc, inquit, & ſi cõprobo, attamen quoniã Iuris ciuilis ars vna omniũ reliquarꝫ fert maximè ad quæſtum nõ honores ſolũ, & gloriam, ſed pecuniã quoꝗ vberẽ Iuriſcon. tradere parata, hicꝗ ſit finis nõ artis quidem, ſed hominũ artem petentiũ, videndũ eſt num hoc libro clauſo & apto ſignificetur Iuriſcõſultũ pecuniã facere poſſe vtentẽ artis munere, & nõ vtentẽ: nõ enim ſolũ in clamore, ſed in ſilentio quoꝗ

lucrum verſatur,quod oſtendit notiſſimo exẽplo orator qui dam Græciæ nomine Demades, cui quũ alius gloriabundus diceret,ſe ob orationem quandã habitam ad populum, ab his quorꝫ intererat,ingenti donatũ pecunia:intellecto de inceps pecuniæ pondere, ne mireris,inquit, ſi loquendo hoc elucratus es,quia ego,vt tacerẽ,plus accepi. Similiter Iuriſconſulto contigit ſapienti,vt mercedẽ ferat, non modo vt loquatur,ſed ſæpe vt taceat. Ideò ad eius rei notã Iuriſcõſulto dum naſcitur, clauſus traditur illi liber pariter, & apertus. Hoc quũ dixiſſet ille,omnes,qui aderamus illo in conuentu iuris ſtudioſi (& aderamus frequentes) arriſimus feſtiuè dicto,nec iam ſapientiam hominis,ſed vrbanitatẽ admirabamur. Hac ratione effectũ eſt, vt multi ad eius familiaritatẽ ſtudioſè ſe adiungerent. Et floruit etiam ipſe amicitia Principum maximorꝫ, & eius operam in nobiliſſimis legationibus,ampliſſimis magiſtratibus,enituiſſe ſcimus. Multi quõdam fuerunt, atq; etiam nunc ſunt (de noſtri ordinis hominibus loquar) qui ita in literis, & ex literis viuunt, vt nullam præterea ad rem ſint idonei,doctrina valent,ſed animo nulli reperiuntur: quorum omnium omnino diſſimillimus Iaſon, qui maxima quæq; ſemper, & grauiſſima tractauit. Nam, vt mittam cætera,nuper illum vidimus in quatuor viris vnum fuiſſe, qui Imperii Mediolanſis ſtatum bellorum incendijs fluctuantem prudentia conſilióq; firmaret. Sic legimus Paulum, & Vlpianum Seueri Imperaroris hortatu ad Remp. Romanorum ſuperiorum principum vitio labefactatam reſtituendum acceſſiſſe, vt horum antiquiſſimorꝫ, & nobiliſſimorum Iuriſcõſultorum Iaſon ſimillimus fuiſſe videatur non tantum ingenio, doctrina,eloquentia,ſed fortunę etiam conditione,& rebus geſtis. Iam verò illa,quę ad mores pertinent,& vnicuiq; bono adeſſe conuenit huic pariter viro abunde affuerũt. Quę nam hęc:æquitas,modeſtia, humanitas, in quoduis hominum genus, charitas in propinquos,in hoſpites benificentia. Neminẽ ſciens affecit iniuria,

afflictos plurimos ope ſua ſubleuauit, ſacra caſtè coluit, religionem ardenter adamauit, bonarũ artium ſtudioſis fauit, egenis miſericorditer ſe præbuit. Hanc ego præſtantiſſimã in omni genere virtutem tantò libentius apud vos profero, quantò in veſtris poſitam ardentius amare debetis. Tametſi per genera tantum, & notas quaſdam decurrit oratio, nam ſi ſigillatim commemorare velim omnia, nox aſtra oſtenderet, quæ facilius poſſem enumerare, quàm ſingula, quæ in Maino plena laudis, & dignitatis fuerunt. Summatim autẽ dicendo videri poſſum ad vltimos laudationis fines perueniſſe. Quomodo enim poſſum oſtendere virum magis egregium, quàm dum doceo hunc in arte maxima principem extitiſſe, ſummos honores & magiſtratus innocenter geſſiſſe, nullarũ literarum ſcientia non inſtructum, & multo rerum vſu edoctum. Eſt tamen adhuc aliquid, quod huic laudum cumulo addi poteſt, idq; vel maximum: nam ob tantas animi & ingenii ſui dotes nemo Iaſonem intumeſcentem vidit, nihil ille de ſe elatius prædicabat. Sæpius audiebamus dicentem, ſi mala eſſent, quæ diceret, ſibi id aſcribendum, ſin bona, gratias deo agendas. præclara oratio: ſciebat enim vir prudentiſſimus cuncta bona ſibi, & alijs de infinitæ, & æternæ bonitatis pelago fluere, & in illud refluere quodãmodo oportere, ideo nõ reſpiciebat in ſe, ſed in eum, de cuius munere talis eſſet, huic enim ſtudebat, & quicquid erat, accepto ferebat, nec vt de ſuis gloriabatur quæ diuinitus ſuſtulerat. Vereri autem iam incipio, poſtquam in hunc ſermonem incidi, ne ſuperiora nimis extulerim. Omne naturæ bonum anguſtum eſt, vile, & fluctuans, & nulla æſtimatione dignum, demum miſeria pleniſſimũ, niſi ad deum referatur autorem, & illic charitate mentis affigatur: tunc enim quod diuinum eſt humano, cui adiungitur, ſuæ dignitatis aliquid impartit, efficitq; vt amplum, ſtabile, pretioſum, & fœlicitatis compos inueniatur. Sint igitur humana hac ratione magna, & ingrediamur auxiliante Deo virtutũ

veramq́; ſemitam iiſdem veſtigiis, quibus Iaſon viuens inſtitit, & nunc diſcedens nobis reliquit. Nunc ad vos Adoleſcētes iuris ſtudioſos, quos initio iuſſi me dicentem obſeruare, mea ſpectat oratio, hic terminus, hæc meta cogitationū veſtrarū, vt Iuriſconſulti efficiamini, qua dignitate me paulo ante ornatū videtis. Veruntamen ſi id tantū nobis datur, vt litibus aſſiſtentes poſſimus actiones inſtituere, exceptiones ꝓducere, iudicia poſtulare, Iuriſconſultū me nec eſſe, nec dici gaudeo: quū infimos homines ſine doctrina, vſu tantū quodā adhibito, hæc quotidie ſiſtere videamus. Sed ſi noſtri muneris eſt pro iuſtitia inuigilare, cūctáq; ad certā æquitatis normā dirigere, vrbes regere, ſceleratos opprimere, iura gentibus dare, volo eos, qui tam grauē induunt perſonā, pluribus artiū ſubſidijs inſtructos venire, nec ſpectari tantū cupio quid neceſſario exigat iuris ciuilis facultas, ſed quid homines hac prçditos autoritate deceat, maximéq; inſignes reddat. An rabulæ potius eiuſmodi eſſe volumus, qui literulis quibuſdā inſtructi, ſeu potius inflati, nihil penſi habent, nihil conſiderati, clamare tantū poſſunt, & audere? Quis eos præterea non vituperauerit Iuriſconſultos, qui futura nequeunt proſpicere, negocia tēporibus neſciunt moderari, domeſtica cōponere ignorant: quanq; fortaſſe admirabitur aliquis, accuſari naturæ ruditatē poſſe: ſed poteſt, quia valet ſtrenuus vir ineptā naturā diligentia & exercitatione corrigere, & ad meliora conuertere. At qua nō iam vituperatione, ſed pœna digni, qui voluptatibus, qui pecunia, qui cæteris cupiditatibus ſuperātur? Vobis verò optimi iuuenes, ſi dignū aliquod efficere cogitatis, libri cuiuſcūq; generis voluēdi, & ingenuę artes pernoſcendæ, multa vſu periclitanda, mores ciuitatū, ſenſus ciuiū tenendi, nihil qđ in conſuetudine verſetur ignorandū eſt: nō præcipio quòd pſtari nequeat. Omnia deſidi grauia, laborāti nihil inuium. Vbi mos ille vetus, quū ad Iuriſcōſultos domi ſic adibatur, vt ad eos non ſolum de Iure, ſed de omni officio, & munere referrent? nam ſiue fundus emendus

emendus,ſiue filia collocāda, ſiue quid eiuſmodi rerum ge-
rendū erat,conſilia a noſtris ſuppeditabantur. Nec ſolū peri
tos in omni genere eſſe oportet,ſed graues,fortes,magnani-
mos,& maximè iuſtos, ne in alienis cauſis iuſticiæ patroni,
in noſtris illam conculcemus: his qui erit virtutibus inſtru-
ctus,ſine quibus neminem virū puto,poterit quæcunq; ſibi
credita pclariſſimè adminiſtrare. Sic erant maiores illi,a qui
bus ius ciuile cognouimus, quorū opera & conſilio difficilli
mis ſæpe tēporibus reip. ſubuentū eſt: non enim circunſpi-
ciebāt ſe,& magnopere diligebant,ſi iura tenerent,ſed indi
gnabantur & moleſtè ferebant,niſi etiā excellerent actione,
& vſu rerū: quapropter Imperijs,magiſtratibus,& homini-
bus aliis ſuſcipiendis ſe ipſos agendi dominos conſtituebāt,
neq; hanc facultatē aliis libenter dimittebant. His ego volū-
tate proximus: facultate, ſi quiſq;,is fuit Iaſon. Me miſerū,
quia cogor dicere,fuit: antiquitatis enim facta laudo,& ad-
miror,atq; in præſentis ſæculi viris odorē etiam diligo. quid
mihi nūc faciendū eſt, quū Iaſon ꝗui prioris veriſſimū exem
plar in ea arte,quam præ cæteris colui, conciderit? hoc me
nimirū peruertit:ſed quid me? neminē eſſe arbitror tanta in
ciuitate, qui in huius viri occaſu incolumē ſe credat,quis nō
ingemiſcit, & non ardet dolore, quū proſpicit vberrimum
hunc doctrinarum fontem exaruiſſe? inuitus dico, ſed diffi-
cile eſt animaduertentem in miſerias, quas incidimus, non
dolere,dolentem querelis non indulgere. Ego quondā ado
leſcentulus habitaui vobiſcum,nam dum ſtudiis meis magi
ſtrum quærerem, non fuit dubitandum, quin ad vos,ideſt
ad Iaſonem ſemita trita decurrerem: audiebam ſtudioſe vi-
rū,præſertim merito iam ætatis grauem: mea quippe adole
ſcentia ſenectutē illius appręhēderat. qui tunc huius Acade
miꝗ ſplendor? quanta dignitas? tot nobiles, tot principū filii,
tā ſtudioſa iuuentus,tanta autoritate magiſter,hæc quꝗ pau
latim defluebāt,nunc huius interitu funditus occiderūt. Te
deploro Ticinēſis Academia,quꝗ diuina illa vocis grauitate

& tanta ingenii magnitudine fueris orbata: tua dignitas immortalis eſſe debebat, quæ in vnius mortalis anima fixa penè tota fuit. Quēadmodū poſteriore Scipione domi interfecto Q. Metellus exclamauit Romanæ vrbis mœnia concidiſſe: ſic in huius doctiſſimi viri occaſu gymnaſiorū parietes, intra quos ille docebat, corruiſſe dicendū. Nón ne etiam oraculū illud, qđ tanta cura conſulebatur, euanuit? quid nobis reliqui fortuna feciſti? amiſimus Iureconſultū, oratorē, ſenatorē, ciuem glorię noſtræ natū: plures in vno ſublati: ſed illud præcipuè quęrendū, quòd clariſſimū Iuris ciuilis lumē extinctū eſt: hoc dolorem omniū gētium & lachrymas iure poteſt cōmouere. Quomodo regna, ꝓuincias, gentes terrarum vltimas, ad quas Iaſonicæ virtutis fama ꝑuenerat, accepturas iſtud, & laturas putatis? quomodo Italiā ipſam, quæ ſemꝑ optimarū artium voluit eſſe magiſtra? Itá ne verò præſtantiſſimū viri ingenium, doctrina omni redundans, quòd efficiebat, ne hæc ętas ſuperiora ſæcula miraretur, & ipſa venientibus ſæculis admirationi eſſe poſſit, hoc inquā a terris ablatū fuit? Vix cogitari tanta calamitas, ne dum credi poſſe videbatur. Té ne etiā venerāde ſenex illo loco exanguem aſpicimus, & iacentem? vbi ille membrorū rector, & informator ſpiritus? abijt oculis nō agnoſcendus noſtris, relinquens tamē eiſdem, quod cum dolore viderent. O miſerias humanas, & mortalium cōditiones fluxas, atq; caducas. beatiſſimi anteà videbamur, quod Iaſonem non ſolum diligere, vt cæteri, verùm etiam videre quotidie, & complecti pręſentem poſſemus. En quo omnia reciderunt, vt cuius imaginem deformatam nemo, niſi ferreus eſſet, aſpicere valeret, nos nos illum extinctum cōtueremur. Viget profectò mentibus veſtris acerbiſſimus dolor, tales omniū oculi, tanta flendi eſt concordia. Videndū tamē viri Papienſes, ne hæ lachrymæ, hę querelę, quę nunc piæ, & officioſę videntur, ſi diutius inſederint, atq; inueterauerint, molles, & effęminatę dicantur, nec non aduerſus Deum impię, quem diutino luctu in inuidiam

diam

diam aliquã vocare videremur, quòd immortalitatẽ ſuam cum homine partiri noluerit. Ille nanq; homini vitam commodauit, non donauit, eúmq; non mundi dominũ, ſed inquilinũ eſſe dedit. Itaq; migrandum huc aliquãdo, & qđ datum eſt, repetenti dimittendum, & vt ſemel dicam, cuicunq; viuenti moriendũ: ſicuti impoſſibile eſt mori quempiam, qui non vixerit, ita viuere quempiam, qui non ſit moriturus. habent hoc viri fortes, vt oppreſſi non concedant palmã de fortuna ferentes. Sed ſi tantũ roboris animo non tenemus, vt aduerſa viriliter negligamus: at æquitatis aliquid ineſſe debet, vt putemus quęcunq; acciderint humanitus, ab hominibus humanè ferri oportere, neq; tantũ dolori eſſe dandum, vt omnẽ pacem de pectorib9 euellat: niſi fortaſſe Actęonis imaginem gerere ſatagimus, ſi vt illum proprii canes, ita noſtrę nos curę diſcerpent. An mordaces etiam hos alemus canes, ac nõ potius prudentiæ telo irruentes procul agemus? Quid eſt enim, quod tali in re vęhementius nos conturbet, aut grauius torqueat? amiſimus Iaſonẽ, ſed ante habuimus: ereptus eſt, ſed prius datus, quorꝫ vnum neceſſitatis fuit, alterũ (habuiſſe dico, & poſſediſſe) magnę fœlicitatis. Eſtote confirmato animo Papien. ac renouato: nihil triſtius contigit: imò audeo dicere fœliciter omnia. fauit fortuna, quę clariſſimũ, & pręſtantiſſimũ virum huic vrbi potiſſimũ delegauit: natura, quę hominem, quem excellẽti ingenio armarat, diu terris ac nobis reliquit: niſi fortaſſe indignamini, quòd hoc loco fata ſua peregerit. Vllá ne in regione dignius cœlum, quod doctiſſimam animam, quam pridie efflauit, exciperet, quàm hoc, quo illam duxerat? vllis locis dignior humus, quę membra tantorꝫ operum adminiſtra tegat, quàm hęc, quæ diu aluit, & ſuſtentauit. Videte, ne non pium modo, ſed etiam glorioſum ſit habere vos talis viri ſepulchrũ, vt non ſolum cõmemorari, verũ etiam aperto indicio oſtendi poſſit, quãto Iuris interprete hæc aliquãdo ciuitas floruiſſet. Stulta eſt, ac fatua illa cogitatio, ſi quẽ fortaſſis inuaſit,

egregias fortunas magno labore partas reliquit. Quid? tu
» non intelligas hæc fortunę bona, quibus fruimur, ſæculi eſſe
» non hominum? Nemo noſtrum in hanc lucem veniens ali-
» quid afferet, haud dubium quod diſcedens nō aufert etiam
» quicquam, pręter vitam piè, & innocenter actam. hoc quod
» proprie noſtrum eſt, non deſerit, nam diuitias poſſidemus
quodammodo alienas, nam eas antequã huc venimus, alius
habuit, & alius igitur poſtquã hinc diſceſſerimus habebit.
Ego Iaſonem diuino nunc conſilio ereptũ exiſtimo, qui tan
diu nobiſcum fuit, quàm illi licuit optimè, & ex ſententia vi
uere. Multa anteà iucunda contigerant, atq; ita vt eſſent iu-
cundiſſima, illuſtres honores geſſit non extortos dolo, non
precibus efflagitatos, ſed vltro dignitati ſuæ delatos, præcla
ras bonorum omnium facultates poſſedit nulla ambitione
fortunæ, ſed virtutis merito comparatas. At hæc communi
motu temporum labefactari cœperant, vt non omnia ſibi
in tuto eſſent: vna cœli conuerſio multoties totius anni fru-
ges aufert. quid? vna fortunæ offenſio nónne ſæpe totius
vitæ ſuauitates euertit? multa iam effugerat iſte diſcrimina:
nonnulla fortaſſe etiam impendebant, a quibus ſi mors il-
lum eripuit, non videntur vota pro ſalute eius ſuſcepta ſine
aliquo diuino numine fuiſſe ſuperata. Tametſi illud afferri
poteſt, quod ad exarmandas querelas valet plurimum ho-
minem penè octogenarium nimia maturitate, nulla vrgen
te vi ſponte ſua fluxiſſe. Quid iam plura quæram, quibus
vos verè ſolari poſſim? neſcio an idem ſentiatis. Ego certè
quò mala plurima deuitarem, plenus annis, plenior gloria,
cuperem decedere: non mihi tunc in morte ipſa proditus
aut circunuentus viderer, quandoquidem ſuſceptum vitæ
munus abunde expletum foret, hoc certè Iaſon in eius di-
» ſceſſu dixiſſe potuit amicis. Viuite vos, quibus multum ſu-
» pereſt annorum, & rerum gerendarum, mihi ſatis eſt quan-
» tum vixi vel ad ætatem, vel ad gloriam. Ego veluti optimus
» actor e vita tanquam e theatro concluſa iam fabula, & red-

dito

dito plauſu diſcedo. Hoc ſi dixiſſet ille, nón ne rectè loquu- «
tum omnes putarent? Quæ ſi ac dico, contra eſſent omnia,
ſi iuueni, ſi ad ſummas fortunas floreſcenti vita fuiſſet erepta, naſcentiq́ laudi extincta, tamen talis vir, illa prudentia nunq̃ niſi commode occidiſſet. Mortis commoditas, non «
tam ex cuiuſquã tẽpore, quàm ex animo ponderanda venit: «
nam ſtultis, & inſipientibus, quibus hæc terreſtria nimiũ pla «
cuere, atq; hæc mortalia non vſui, ſed voluptati fuere, mors «
eſt neceſſaria: ſapientibus verò, inter quos hic fuit, ſemper «
cõmoda, qui corporibus humi ſtrati cœleſtia ſemper ſpecta «
uerunt, atq; hac terrena corporis mole tanquã ſarcina gra- «
uiore depoſita de caligine ad lucem, de tempore ad æterni- «
tatem, de militia ad triumphũ aſcendere arbitrantur. Enim «
uero ſi hoc ſæculo cogitans Iaſon perpetuo frui, elaboraſſet in eo, vt nunquam terras & hanc hominum ſedem deſereret, irritum & caſſum laborem dicerem ſuſceptum, operámq; fruſtra conſumptam dolerem. Sed ſi aſſiduè huc ille ſpectauit, vt quum e vinculis corporis euolauiſſet, in luciꝺiſſimã illam cœleſtis patris domũ facili lapſu euaderet, beatus cum Dijs futurus, videns per virtutis opera id nos poſſe, ſi velimus, adipiſci, & quũ adepti fuerim?, ſine cõmutatione & amittẽdi metu obtineri, quomodo nõ gaudendũ potius hoc tẽpore in tanto amici bono? An dubitãdum quin alio in ſęculo malos innumera excipiãt pœnarũ genera, boni pulcherrimis prēmijs ornẽtur? ideò alteros dicendũ eſt periiſſe ex his locis ad inferna ſupplicia reuolutos: alteros verò ſupereſſe, qui hęc relinquẽtes, longè meliore vita cœleſtibus in oris detinẽtur. At ſi quis bonos, & impios ſimul morientes viderit ſpecie quidẽ nihil inter illorũ mortes differre animaduertet, quũ re tamẽ plurimũ differant, veluti pictus, aut cęlatus coluber ꝑ omnia forma ſimilis vero eſt, ſic afflatũ veneni minatſ, ſic morſu inuadere putat, cęterũ ſine vita, ſine ſpiritu, ſine motu manet, nihil horribiliũ corũ explicat, q̃ pręſeferebat, innoxiũ & mortuũ malũ illud eſt. Haud aliter mors, q̃

vere impios abſorbet. hæc ſanctis hominibꝰ mortua eſt, horridum tantũmodo, & infœlix ſimulacrum, viribus vacuũ,
» & inane: non enim moriuntur illi, quin ad æternã potius pa
» cem, fœlicitatémq; tranſmittuntur: his enim ab hoc ſeculo
» abeuntibus immortalitatis patet atrium, vbi immenſis ob-
» ruuntur gaudiorꝫ vndis de fonte potantes conſpicuę deitatis. Quod ſi fœlicitatis tantæ afferunt fructum ſui cultoribus iuſticia, religio, bonitas, fides, credendum eſt hunc Iaſonem tali quoq; ab Imperatore cœleſti donatũ munere. quis ergo conqueratur, quum vitam non amiſerit ille, ſed cõmutarit? & cõmutarit non ſolum ad ſui rationem, ſed etiam ad noſtram? nam qui pręſens quondam habitabat in oculis, habitabit nunc abſens in memoria, quanq̃ id erit commune omnium gentium, omnium ſæculorꝫ: quę enim obliuio, aut quæ tanta Iaſonis nomẽ delebit vetuſtas? nõ tam facile hæc laus, qua fertur per ora populorꝫ, extinguetur, quum ſit fidelisſimis monumentis conſignata. An ignoratis quanta in Iure ciuili electa volumina reliquerit? illis Iaſon ſpectabitur, illis loquetur, illis audietur. Non ſine iuſtiſſima cauſa ſapientes viri, qui id præclarè facere potuerunt, literis conficiendis enixè ſe tradiderũt, ſcilicet ardentiori animo imperia, honores, diuitiæ appetentur, quæ ſemper hæredem, ſemper ſucceſſorem expectant, ſcripta pulcherrima negligentur, quæ eundem continuo autorem & dominũ præ ſe ferunt? & magnum erit imaginem corporis aliena materia & manu expreſſam locis cõmunibus affigere, effigiem ingenii a ſe profectam, & intra ſe ipſam vertentem palam literis impreſſam tradere, pro nihilo habebitur? præſertim quũ ſtatuæ, & huiuſmodi generis alia multos caſus per ſe ſubeãt, & vt omnia ſuccedant, die ac vetuſtate delentur: non poſſunt igitur producere memoriam, & conſeruare vitam, vt ſic loquar, nominis diutius ipſa breui intereuntia, ſolę literæ manent incorruptæ, aduerſus quamlibet cõtumeliam perdurantes. nam multos ſcimus nõ ſolum ſuis temporibus, ſed pluribus poſt

ſæculis

ſæculis doctrinę laude floruiſſe, atq; adeò florere hodie vide mus, qui conditi humo perpetuis operti tenebris iacuiſſent, niſi quæ pręſtantiſſimis ingenijs perceperant, & aſſiduo ſtudiorũ vſu tractauerant, tutiſſimę literarum cuſtodiæ demandaſſent. Itaq; qui numeroſa Iaſonis volumina diligētiſſimè confecta viderint, poterint ne de huius viri immortalitate dubitare? Dum Ius ciuile ſtabit, erunt iudicia, contractus fient, teſtamenta condentur, dum acer actor, fugax reus, & vterq; cõſultum ſibi cupiet, Iaſon manebit, celebrabitur, co letur, & vt dicam aliquid magis admirabile (quod ita tamē accipietis, vt a me dicitur) nunq; mortuus morietur. At qui hanc ſpem immortalitatis nõ inter Deos tantum, ſed etiam inter homines futuræ, de qua nos dubitare minimè cõuenit, decedentem ſecum tuliſſe crediderim: nam quę exactiſſimè conſcripſit, ab omnibus recepta, iis ſpatiis peruagantur, quibus Romana iura coluntur, in gymnaſiis, & iudiciis paſſim circunferuntur: hoc ille præſens magna cum voluptate nouerat: additum eſt etiam, quod in ſingulis eius præſcriptionibus quid cæteri opinarentur, perſpexit: ita vt viuens poſteritatem ſuam quodāmodo ſpectarit. Non ergo extinctus eſt qui viuit ea parte, qua ſe ſuperſtitem potiſſimū cupiebat: ſupereſſe enim cupiebat laborũ ſuorum monumēta, ſupereſſe memoriam nominis, ſupereſſe effigiem ingenii ſui: vigebūt hæc penes poſteros, vigebunt præcipuè nobis, quin in medullis potius, & viſceribus hærebunt. Mulier quædam interrogata quonam modo viri, quē totis præcordiis dilexerat, diſceſſum ferret, facile (inquit) mecum adhuc ille manet: hærebat opinor mariti imago crebrò dicta eius ac facta repetēti. Quāto hoc vos verius facietis? alii quæ de Iaſone audierint memorabunt, vos quæ vidiſtis ſilebitis? cæteris propter virtutem erit gratus, vobis ne propter beneficia quidē erit acceptus? vt ſint hęc, quę eſſe non poſſunt, certe nunquā hoc nomine carebitis, in quo tota pene gloria huius ciuitatis conſiſtit: in omnium ore Iaſon, in omni loco, & ſermone verſabitur, &

bitur,:& frequens cogitationibus veſtris aſſidebit, ita non multũ relinquetur, ꝙ oculi requirant. Mihi nunc etiã reuoluẽti animo Iaſonis virtutes videtur ꝙ debuerit Italia omnis huic viro nouos aliquos honores decernere, vel ſaltẽ veterẽ in eo ſtatuarꝫ morẽ renouare. Enimuero per has ſtatuas Ius ciuile ornatũ nõ ingratũ nanciſceretur, hæc ętas honeſtaret, ſtudioſis ęmulationis cura accederet, Iaſonis amatores deſiderii ſui lenimen inuenirent: plibenter igitur viderẽ memoriam Iaſonis publico aliquo inſigni monumento honeſtatã, quod tamen ipſe Iaſon, ſi adeſſet, ſua cauſa non expeteret, ſola contentus opinione virtutis, quæ nunc viuentiũ pectoribus infixa, poſteris deinceps tradita ipſa magis vetuſtate floreſcet. Omnis error, ſi quis offuſus eſt mẽtibus veſtris, abradetur, ſi ꝙ iam diu ago, ꝑſpicere volueritis, non eſſe vitã hãc hominis, quę ſpiritu & ſanguine tenetur: ſi hoc eſt, pudet me conditionis noſtræ, imò naturã ipſam pudeat, quæ quũ ceruis, & cornicibus, & aliis beſtiis plurima ad viuendũ ſæcula conceſſerit, hominẽ, quem ſingulariter dilexiſſet, quem tot eximiis rebus ornaſſet, primũ ſtatu, deinde vultu, deinde voce, deinde (quod præcipuũ eſt) mente, quem denique animãtibus præfeciſſet, rerum dominũ conſtituiſſet, hunc tam cito deſtituere voluerit, & vix vnius ſæculi ſpatio concludere.
» Sed profectò ita res ſe habet, vt hæc vita, quę per membra
» diffunditur non ſit hominũ magis quàm beluarꝫ, a quibus
» etiã in viuendi ſpatio ſuperamur. Illa igitur verè vita eſt no-
» ſtra, quã animus virtutibus ornatus, vbi ex hoc corpore dif-
» fugerit, ſuſcipit, beatũ cum diis immortalibus agitãs ęuum.
» Sed & illa etiã ad nos pertinet vita, quæ de virtutis luce re-
» fulgens grata mortaliũ recordatione cum omni penè poſteri
» tate adæquatur, ad quam niſi vigiliis, & laboribus ſuſceptis
» perueniri non poteſt: nam qui ſe totos ventri, luxui, inertiæ
» tradiderunt, qui voluptatum curam, ſomni partes ſuſcepe-
» runt, paruam, aut nullam ſui memoriã relinquunt, his mors
» tanꝙ ſomnus æternus incidit. At qui pro cõmunibus com-
modis

modis elaborarunt, & ſtudiis dignũ aliquid geſſerunt, hos «
mors non lędit, imò plerunq; reddit clariores, tollunt ſe e ſe «
pulchro, uictoréſq; per ora uirum uolitãt, & in ęternitatem «
penè nomen ſuum proferunt. Neq; ſolum eorum dicta, aut «
facta ſtudioſe legimus, memoramus, audimus, ſed ſęcula,
quæ genuerunt, loca, quæ incoluerunt, veſtigia propè, quæ
preſſerunt, beata uocamus, tantũq; abeſt, ut mortuos infœ-
lices iudicemus, ut etiam ſepulchra eorum, queis conditi ia-
cent, uiſenda, ac ueneranda putemus. Atqui horum ſummo
rum uirorum uetuſtiſſimis temporibus maior erat copia,
nunc in tanta penuria Iaſonem ueſtrũ talem extitiſſe, quàm
Mainis honorificum, huic ſæculo præclarum, tam uobis Pa
pienſes iucundum eſſe debet.

IN IVS CIVILE, ET PONTIFICIVM, & ad diſcipulos, ut ſtudijs incumbere uelint.

ORATIO QVINTA.

SIQVIS ueſtrum nunc adſit, qui forſitan
miretur, quòd ego, qui iam plurimos annos
in foro uerſatus ſim, operãq; aſſiduè in homi
nũ controuerſiis nauarim, nunc ueluti cõmu
tata ratione uitę, legendi munus ſuſceperim:
is ſciat, ut mirari deſinat, me hanc inſtituendi, docendiq; pro
uinciam lõgè omnibus ſemper ꝑtuliſſe, eóſq;, qui id munus
obirent, honore omni dignos putaſſe. Itaq; nunq; mihi uolũ
tas, aut iudiciũ defuit huius prouinciæ capeſsẽdæ, ſed multa
impedimento fuere, quæ enarrare nimis longum, & forſitã
ineptũ eſſet: hanc autẽ occaſionẽ nunc primùm oblatã dimit
tendã nõ putaui. Nec uerò ꝙ in iudiciis detritus ſum, uideri
debeo ab hoc docendi, interpretandiq; munere alienior: nã
nõ aliunde iudicia rite celebrantur, q̃ ob diſciplinã, quæ de
ſcholis ſumpta illuc affertur, nec alia ratione ſcholæ docent,
niſi ut ꝙ iſtic ꝑcipitur, in iudicia proferatur: nemo, ut opinor
incumbit

incumbit huic ſcientię, vt ſciat, ſed vt vtatur, & exerceat: nec huius ſcientię terminus eſt ipſa ſcientia, ſed actio. Itaq; optimè ſcire exiſtimãdus eſt, qui optimè vtitur hac ipſa ſcientia ad id, ad quod inuēta, & comparata fuit, nec metuendũ eſt, vt quicunq; in forenſi cõtrouerſia aduerſarios reuincens docere poteſt iudices, quid iura velint, is facilius efficere id nõ poſſit in auditorio iuuenũ fauẽtium, & proficere cupientiũ. Quòd ſi alicui forſitã videar me ſeròid agere iam ętate prouectũ, ea res, nec me, nec alium quenq; debet cõmouere, niſi vt faueat ſuſcepto muneri, quoniam non quęruntur hic corporis vires, ſed ſapientia, & rerum vſus, quę caneſcentis iam ætatis propria ſunt munera. Nihil autem impedit in imbecillitate corporis, firmitatem adeſſe animi: & rectè facit quicunq; in me non hanc externã hominis figuram conſiderat, ſed illam internã, quæ ſola diuina eſt in nobis, atq; cœleſtis, & qua præcipuè valemus. Romæ olim virgines veſtales ſic diſtributa habebãt tẽpora, nam prima ętate, qua ſacris initiabantur, nullũ aliud obibant munus, niſi q; diſcebant ſacrificiorum ritum, & omnia, quæ illius erant religionis, idq; per annos decem, quibus elapſis ad actionem accedebãt, & opere implebãt, quę didicerant. Poſtremo iam diſciplina & longo vſu edoctæ docebant cæteras. Idem videtur mihi cõtigiſſe: nam adoloſcentulus iuris ſcientiam didici, dein ſuccedente tẽpore in foro, in iuditiis, in magiſtratibus exercui: nũc demũ inclinata iam in ſenium ætate, vt doceam, adſum. Et de me quidem hæc habeo dicere. Cęterum ſi Iuris laudare ſcientiam cœpero, quod locus hic exigit, vereor, ne id ſatis cõmode facere poſſim: nam ſi multa dixero, infinita erit oratio: ſin quędam pauca excerpſero, reliqua cõtempſiſſe videbor: vnum, aut alterum dicam, quod non longũ erit, erit tamen eiuſmodi, vt ſufficiat ad oſtendendũ Iuris robur, & dignitatem. Ego ad quamlibet rem illud maximi eſſe momẽti exiſtimo, quo pręſente res ipſa ſeruatur, abſente interit. Si quęratur igitur quid ſit illud, quod vbi adeſt, ſaluas facit ciuitates, vbi autẽ

abeſt,

abeſt, euertit, reperiemus rectè inueſtigãtes id eſſe ius: hoc vbi adeſt,congregationẽ ciuiũ connectit,& tenet,ſin abfuerit, ui dominãte euertuntur omnia. Tantũ autem differunt inter ſe Ius,& vis,quantũ maximè poteſt:nam ius cõgregat, vis diſgregat: hęc nullũ habet populũ, illud habet:quoniam populus dicitur eſſe multitudo hominũ iure & legibus ſociata. Quũ igitur tanti ſit momenti in Iure ad ſalutẽ & perniciem ciuitatũ,quis dubitet dicere mentem, ſpiritũ, & animam ciuitatis in Iure & legibus eſſe poſitã , vbi autem nullũ Ius,nullus pudor,nulla legibus reuerentia,non eſſe illam ciuitatẽ, ſed ciuitatis cadauer? ferunt nanq; initio orbis conſtituti homines vagos,& diſperſos in agris erraſſe,& ferino quodãmodo victu vitam ſibi propagaſſe,deinde quũ ſe collegiſſent,& vnũ in locũ congregaſſent,vniſq; ſe mœnibus etiã ſepiſſent, nihil tamen magis inter eos conueniebat, ſed multa tetrè impureq; fiebant,quũ ui & manu omnia agerentur: nam vnus quiſq; tantũ habebat,quantũ per cædes,& vulnera eripere alteri,aut retinere poterat:hinc pręlia aſſidua, ſeditionésque quotidianę excitabantur,quæ ut ceſſarent omnia,ſcriptas eſſe a prudẽtibus viris perhibent leges,tanq; fœdera quædam pacis, per quas æqualitas Iuris omnibus tribueretur:erat enim exitiale,& pernicioſum vim dominari,

Inde datæ leges, ne fortior omnia poſſet,

vt Ouidiano teſtatum eſt carmine. Et hæc quidẽ afferuntur a nõnullis,quibus omnino non aſſentior: nam incertum habeo,vtrũ ab initio homines vagi,& diſperſi errarint, & ferarum ritu vitã traduxerint: neq; enim qui id aſſerunt, idoneo nituntnr teſtimonio. Me verò non pœnitet illoꝝ ſententiæ accedere,qui aiunt homines a ſui creatione longo tẽpore inter ſe placidè vixiſſe,nec vllos propter pudorẽ alienis animũ adieciſſe,aut in alterius iniuriã iuiſſe: deinde creſcente hominũ multitudine,& malitia,quũ ij, qui plus poterant, tenuiores opprimerent, Reges primò creatos, qui præſidio eſſent tenuioribns contra potentes: deinde quũ & regũ tæderet,q;

hi multa ad libidinem iudicabāt leges prꝺſcriptas, ſecundū quas iudicia fierent, & vnicuiq; ſuū ſeruaretur. Et origo quidem legum, aut hæc, aut talis quædā (vt mihi pſuadeo) fuit. Nunc inquirendū eſt, qui ſit iuris ipſius finis, qui iam ex his, quæ nunc dicta ſunt, perſpicitur. finis igitur iuris eſt ciuilis concordia, quæ retinetur, ſi iuris prꝺceptis, vt oportet, pareatur: præcipit autem Ius tria illa notiſſima, honeſtè viuere, alterū non lædere, Ius ſuum vnicuiq; tribuere: eadem ſpectat, & ſequitur ſplendipiſſima virtutū omnium iuſtitia, nō enim ipſa a Iure diſcrepat: nam quod fit iure, id quoq; factum iuſtè neceſſe eſt: & quod fit iniuſtè, ne iure quidem factum eſſe poteſt. Poſtquā autem videtis, quæ cauſa fuerit Iuris cōſtituendi, & quid in eo, vt finis ſpectetur, de hoc pariter intelligere poteſtis quàm magnum ſit illud, quod per ipſum conficiatur, vel potius confectum ſit: hoc & ſi manifeſtum eſt, manifeſtius tamē fiet, ſi dicatur, & non ſilentio prætereatur. Vnaquæq; ars, quæ non contemplatur tantum aliquid, ſed etiam agit, poteſt id, quod iam effecit, oſtendere, præter paucas quaſdam, quarum ita debiles ſunt actiones, vt nō permaneant, ſed ſtatim euaneſcant, ita vt earū artium ſtudioſi nullum opus ex his effectum poſſint cōmonſtrare: nō enim muſicorū chorus cantum, quem concinuit, oſtendet, nec hiſtrio geſticulationē, quam edidit, nec prꝺco prꝺconium, qđ emiſit, nec athleta certamen, quod pugnauit: Medicus tamen oſtendet ſanitatem, quam ægris attulit corporibus, architectus exhibebit domos, quas fabricauit, pictor effigies animaliū, vel ſtirpium in tabulis expreſſas adducet: harū enim artium facultate efficitur opus, quod & ſi deſeratur ab artifice, manet, & conſeruatur. A legis verò latore ſi quæratur, vt oſtendat opus, quod effectum eſt e iuris conſtitutione, quanto maiora, & meliora oſtendet? permanet enim legum opus, nec ſtatim affluit. Ille igitur ſtantes vrbes habitatoribus refertas, rerumpub. priuatarūmq; incolumitatem oſtendet: hæc omnia legū eſſe opera, hæc legibus accepto ferri dicet oportere:

oportere: quandoquidem earum ſanctionibus efficitur, vt vnuſquiſq; ſuum teneat, alienũ dimittat, publica vt publica, priuata vt priuata habeantur, nemini liceat aliqd occupare, niſi huiuſmodi aliquid inueniatur, quod in nullius bonis ſit: nec reſpiciunt illæ perſonã, ſed ſummos, & infimos pari iure cõplectuntur, & cum omnibus vna, & eadem voce loquuntur: deniq; regula ſunt iuſtorũ omnium, & iniuſtorũ, ita vt altera iubeant, altera prohibeant. Hoc eſt illud, quod pacem, concordiam, ocium peperit ciuitatibus, atq; pariet: hoc ciuiũ voluntates agglutinat: ſine hac concordi ſocietate nõ ciuitates modo, ſed ne domus quidem, non regna tantũ, ſed ne latrocinia quidem vlla poſſent cõſiſtere: nam ſi vnà latrocinantes diſſentiant in prędę diuiſione, vel qualibet alia de re, mutuis ſe ipſos conficient vulneribus, vel diſcedentes alius alio latrocinium diſſoluãt. Hæc & his ſimilia ſpectans princeps Græcię oratorũ Demoſthenes, veris legem extulit laudib9, dum legẽ a natura plurimũ differre diſſerit: quoniã natura in hominibus inæquabilis eſt, & inordinata, & pro cuiuſq; captu plus, & minus habens, improbos trahens ad peſſima quæq; facinora: contra verò lex conſtantiã habet, & ordinẽ, & æqualitatem: nihil illa vult, niſi quod rectum eſt, decens, vtile, idq; perſequitur, & ſummopere inquirit, & vbi inuentum eſt, commune efficit præceptum, eadem, & ęquabili ad omnes vtens voce. Quamobrẽ hoc lex eſt (inquit) cui omnes homines conuenit parere ob multa, ſed ex eo maxime quia omnis lex inuentnm eſt & donum Deorũ, decretum ſapientium virorum, emendatio delictorũ omnium, quæ vel fraude, vel negligentia contrahuntur, cõmune fœdus ciuitatis, ſecundum quod omnes ciues decet vitã agitare. Quamuis autem vnaquæq; ciuitas ſuum peculiare quoddam habeat Ius, tamẽ omnes fere Iure ciuili Romanorũ, vt cõmuni vtuntur, nam vbi illud deficit hoc ſequũtur. neceſſe eſt autẽ, vt quilibet populus ſua inſtituta, qualiacũq; ſint, ea pręferat cęteris: oẽs tamen vbi a Iure ſuo diſceſſerint ius Romanorũ

primũ habent, ex quo colligi poteſt optimè conſcriptũ fuiſſe quemadmodũ optimè pictã tabulã illam fuiſſe exiſtimatũ eſt, quã cæteri pictores, qui in certamen venerant artis, a ſua primã oſtenderunt: nec mirũ videri debet tanto omniũ con ſenſu ius ciuile Romanorũ approbatũ, quia ea ſapientia con ditũ exiſtimandũ eſt, quanta in illis viris eſſe debuit, qui nõ manu modo, ſed conſilio, & mente oẽs terras, omnia maria parere ſibi coẽgerunt: quod ex eo etiam oſtenditur, qđ non modo gentes & nationes, quę romano ſubſunt Imperio, ſed eæ etiã, quæ poteſtate imperij Romani minimè delectãtur, illud Ius, ut ſanctũ, & legitimũ, & ſalubribus inſtitutis tem peratũ ſibi aſciuerunt: nõ enim ipſi inuenire melius, aut ali- unde reperire potuerunt, non enim id ſecuti fuiſſent. Ma- gnũ id eſt profecto argumentũ romanas leges prudẽtiſſimè ſcriptas quòd nõ ui, aut metu dominantiũ, ſed libero multa rum gentiũ iudicio ſuſceptæ fuerunt, putantiũ ſe minus cõ- modè victuras, niſi his paruiſſent. Sed maius adhuc illud, ꝙ infinito tẽpore, quo vigent, vſu, & ſui tractatione oſtende- runt rectè & vtiliter fuiſſe poſitas, quodꝙ tot ſæculis, tot in- geniis quærentibus alia meliora afferri nequiuerunt. Videt præterea omnes tam purè, tam dilucidè, támꝙ preſſe id ius conſcriptum a veteribus illis Iuriſcõſultis, vt omnis linguæ latinæ venuſtas illic reſediſſe videatur. Multa quoꝙ ex græ- corum fontibus, & ex alijs artibus illuc inuecta, quæ res & decus auget, & ornatum, & veluti ſtellis quibuſdam & mar garitis ipſam illuminat elocutionem. Huic adiunctum eſt Pontificium ius, quod ſanctorum patrum concilia, & ſum- mi ipſi Pontifices ediderunt: hoc de his, quæ ad ſanctiſſi- mam religionem ſpectant, & a diuinis pendent præceptis, diſponit, nec ſolum tendit ad ciuilem iuſticiam conſeruan- dam, ſed hominem deo iungere conatur, admonens aſſiduè vnde natus, per quem renatus, quóue ſit redeũdum. Enim uero ſi ad rationem rem hanc reuocare voluerimus, nimis anguſta videbitur illa cõſideratio, nos eſſe harum terrarum,

ciuitatum incolas, niſi hæc maior accedat, nos cœleſti Reip. pariter deſignatos ciues, in quam vt perueniamus, neceſſe eſt, dum hic etiam agimus, vt regni illius cœleſtis legibus viuamus. Vbi enim fatale vitę huius tempus prętererit, & ex his locis cum anima nuda migrauerimus, occurrent ſtatim diuinę leges, quę ſi nos inuenerint ſui ſtudioſos fuiſſe, perducent in ſupernam illam ciuitatem admirabilem, in qua regit populum diuinitas, ciues nectit charitas, paſcit æterna veritas, domū præbet fœlicitas. Has igitur diuinas leges ſubſequitur Ius Pontificium, & ſecundū eas cuncta præſcribit, ſiue vetet, ſiue imperet, ſiue permittat. Quapropter plurimæ ſanctiones extant de ſumma Trinitate, & fide Catholica, de hæreſibus, de ferijs, de ieiunijs, de baptiſmo, de euchariſtia, de decimis, de templorū ædificatione, de matrimonio, de votis, de iuramento, & alijs demū, quæ eiuſdem ſunt generis: in his enim ſingulis ſtatuitur, quid vnūquemq; Chriſti fidelium agere & præſtare conueniat: inſuper actus corrigūtur humani, vbi inueniuntur æterno fini repugnare, ideſt animarum ſaluti, hinc prę ſcriptiones malę fidei ſublatæ, prohibitę vſuræ, concubinatus interdictus, diuortium in matrimonio repreſſum, quæ omnia humanæ leges concedebant. Altius igitur huius iuris Pōtificii q̄ aliarū legum propoſitum, quū ita tēporalibus proſpiciat, vt non dimittat æterna: tantò autem ſublimius eſt ius cæteris: quantò Xp̄ianus homo maior cenſeri debet eo, qui ſecundū naturam ſimpliciter homo ſit. Huic ego Iuri interpretando vobis (vt opinor) non inuitis acceſſi. Eia agite fratres dilectiſſimi, toto pectore in hæc ſtudia mecū incumbite, & vigilate, non pigeat ſępe ante lucem ſurgere, & codices hos ſacros, eorúmq; magnos interpretes

Nocturna verſare manu, verſare diurna.

Occurrat vobis præſtans ille vir Zeno Citieus, qui poſtmodū ſtoicorū princeps fuit, qui quū ex Phœnicia nauigans in græciam naufragiū feciſſet, delphicū oraculū fertur conſuluiſſe, quonam modo beatam duceret vitam: reſpōſumq;, ſi

mortuos viuens coleret,quo reſpōſo accepto omnē operam & induſtriam in euoluendis antiquorꝫ voluminibus contulit:ita enim interpretatus eſt ſe mortuos colere, ſi pſtantiſſimorum virorꝫ ſcripta,in quib⁹ illi effigiem animi & ingenii ſui nobis impreſſam reliquiſſent,aſſiduè tractaret,atq; ita legendo proficeret,& ſe ipſo in dies melior fieret. Laudatur illud Apellis pictoris, qui nullū diem paſſus eſt ſibi ſine linea præterire. Ergo ille, vt pfectius formarum pulchritudinem penicillo exprimeret nullum ſibi tempus ab opere vacuū relinquebat, nos quibus publicarꝫ rerum, & priuatarꝫ moderatio propoſita eſt, non maiore huc ſtudio, & diligentia incūbamus? an ignoratis nihil ferè mortalibus gratis contingere? nō parum, ſi omnibus tentatis res ſuccedat: ſed, ne de reliquis dicam, illud certiſſimū, ingenuarum artium ſcientiam multis magniſq; acquiri laboribus. Si quis igitur id, quod laboribus tribui ſolet, expectet a deſidia & voluptate, fallitur: ſi enim ſcientia iam parta amittitur, vbi quis intermiſſis exercitationibus, & laboribus deſidiam ſequitur & voluptates, multo minus per hæc eadem acquiretur, quū facilius ſit retinere quàm quærere, & nullo pacto fieri poſſit, ut quibus rationibus res bene habens delabitur in deterius, iiſdem e deteriori ad melius progrediatur. Quanuis autem ingenium ad cōprehendendū velox, ad retinēdum tenax multum poſſit, nihil tamen efficit per ſe, niſi adhibitis ſtudio, & exercitatione. Natura voluit nos ſcrutari ſcientiam rerum, ſicut aurum, & gemmas, & alia quædam precioſa, quæ abditis retruſit ſedibus, ut illinc per ſummos eruta labores peterētur: non enim illa tam magna, quæ ad ornatū corporis ſpectant, gratis conceſſit, quanto magis voluit ſcientiam precioſiſſimū animi ornamentū adhibito labore cōparari? Nec vero dici poteſt iuris ſcientiā reliquis faciliorē, cuperem id qdem, nam ipſe quoq; huius beneficij particeps forē: veruntamen maximā eſſe artis latitudinē, & difficultatē, tractatio rei ſatis admonet, tum id ipſum quoq; multitudo librorꝫ, atq; adeo

magnitudo

magnitudo teſtatur: nam plus ſcriptorꝝ penes vnũ Iuriſconſultũ,quã penes decem alios cuiuſuis artis facile inuenietur. Sed ut ſermonẽ hunc,quem de voluptate,& labore inſtitui, iam concludam,ſic habetote,ꝙ magis præſtat labores perſequi,quã voluptates,cur id ita ſit percipite,& ubi ꝑceperitis, iudicate,& poſtꝗ iudicaueritis,in vobis erit rem ad exitum perducere,ne fruſtra ſit ſermo meus,& iudicium veſtrꝝ. Cur igitur dico p̃ſtare magis labores inſequi,ꝗ voluptates? quia voluptates deſinũt in luctus,mœrores,ægritudines tum animi,tum corporis:quicunq; has ꝓſequuntur,triſtem ſentiunt exitũ,qui illos expectat. Q‌d' ſi laborib⁹ noſmetipſos addicere voluerimus, cõparabimus nobis per illos diuitias, honores,imperia,magiſtratus,exiſtimationẽ,& alia denicq;,quę iucunda in hac vita mortales habẽt:in hæc enim labores deſinunt:decet autẽ nõ tam initia rerũ ſpectare,quã fines. Ideo nõ voluptates amplecti, quia initio ſuaues,nec labores effugere,qa initio duri, ſed librare antea in qd' vnũquodq; eorũ finiat. Audiſtis nuper de Iaſone,& Decio,qui & quanti viri nuper fuerunt: num exiſtimatis illos tantũ doctrinę cepiſſe, niſi vterq; quũ adoleuiſſet,huius ſacræ ſcientię veluti inſano amore captus,uel potius afflatus,noctes,diéſq; ſine intermiſſione veterꝝ ſcripta,& ſecũ,& cum æqualib⁹,& cum p̃cepto ribus examinaſſet, idémq; diſcendi amor per omnẽ eos vitã comitatus eſſet? Quãobrẽ magno in honore & gloria viuẽtes fuerunt,magnáſq; ſibi opes parauerũt, nunc etiã verſanẽ in ore omniũ,& illud etiã maius adepti,qd' eos de humano genere benemeritos exiſtimamus:multũ enim luminis eorꝝ opera , & induſtria iuris ſtudioſis attulit: hos viros,& alios quoſcunq; his ſimiles , de quibus audiſtis , aut legiſtis, uel ſi quos tales etiã nunc vidiſtis , ad imitandũ vobis proponite. Duæ ſunt omnino artes,quæ hominẽ in magna conſtituunt dignitate,Militia ſcilicet, & Iuris ſcientia: vtra harũ artiũ ſit dignior,cõtenditur, Ego militiã Iuris ſcientię cedere iubeo: hæc enim animi & ingenii virib⁹ munus ſuum metitur, illa

corporis hęc humanæ congruit rationi, illa ferarũ in morem vi & impetu quodlibet agit, hæc omni tempore grata, illa odioſa etiam quũ ſubeſt vtendi neceſſitas: demum maior in hac, quã in illa ſecuritas, nam, vt dicam cum Peligno Poëta,

Tutius eſt fouiſſe thorum, legiſſe libellos,
Threiciam digitis increpuiſſe lyram,
Quàm manibus clipeos, & acutæ cuſpidis haſtam,
Et galeam preſſa ſuſtinuiſſe coma.

Quamobrem vos egregia cõmendatione arbitror dignos, qui Palladis potius ſtudia, quã Martis ſequuti eſtis: nam & humanius vitæ delegiſtis genus, & tranquillius, & ad opem pluribus ferendam, beneuolentiámq; ciuiũ cõparandã expeditũ magis, ac paratũ. Ex eo etiam ſapientius vos Iuris ſcientiam delegiſſe exiſtimo, ꝙ militiam, qđ iuris ſciẽtia magnũ iam ſuſcepit incrementũ tot interpretũ adiuta ingeniis: militaris verò ars vtrũ profecerit tam frequentibus bellis, nõ habeo dicere. Illud tamẽ dicam melius fore in humanis rebus, ſi huius diſciplinę obliuio cunctis gentibus induceret, & res nobis rediret ad aureũ illud ſæculum, quo vigente bella non modo nulla erant, ſed ne in mentem quidẽ venerãt cuiuſꝗ,

Nondum funeſtos rabies fabricauerat enſes,

Vt eſt penes germanicum Cæſarem in arateo carmine: & alius poëta inquit,

Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non enſis erat, ſine militis vſu
Mollia ſecuræ peragebant ocia gentes.

Cogitanti autem mihi aureo hoc florente ſæculo bella nulla fuiſſe, & quũ hæc erupere, illud deſiiſſe, libet dicere magno hominũ malo bella inuẽta, & excogitata fuiſſe, neq; latet qui primus id malũ inuexerit: nam quũ ab aquarũ inundatione, quæ ſub Noa fuit, vel vt alij, ſub Ogyge (eiuſdem enim hominis gemina eſt appellatio) fluxiſſent anni ducẽtum prope & quinquaginta, per quos aureum ſęculum ꝑmanſiſſet: primus Ninus Babiloniæ Rex finitimis arma intulit: exinde

progre-

progrediens, Aſiam totam vi & ferro perdomuit, aureóſq; illos ſoluit mores, quibus vnuſquiſq; intra limites ſuę regionis ſe tenebat, & aliena inuadere impoſſibile ducebatur: poſtea omnia paulatim in peius flecti, & vnà cum belli rabie deteriora quęq; ſucceſſere, donec ex aureo ferreum ſęculum factum eſt. At ne leges quidẽ (inquiet aliquis) aureo illo ſęculo extabant: ita eſt: veruntamen earum deſcriptio poſtmodum excogitata magnã peperit inuentoribus laudem, & populis vtilitatẽ, quoniam ꝙ natura impreſſerat humanis mentibus, honeſtè ſcilicet viuendũ, nemini iniuriam inferẽdam, Ius ſuum vnicuiq; tribuendum, id generali quadam noticia cõprehenſum, per ſingulas poſtmodũ ſpeties, in quibus naturę vis minus iam elucebat, legibus diffinitũ fuit, & veluti e rudi & informi mole in ſua mẽbra cõpoſitum, & digeſtum. Facilius eſt enim genus ipſum videre, quàm id ꝙ eſt in partibus, & ruditer aliquid intelligere cuiuſlibet: explicare autẽ ſingillatim & diſtincte vnũquodq;, qđ in re occurrit, nõ iam cuiuſlibet, ſed ſolius artificis. Enimuero (vt exempli cauſa vnum ſubijciã) quis nõ nouit filios a parentibus ali debere? hoc ſi tantũmodo ſtatutum fuiſſet legibus, vt parentes alant filios, non multum in eo profeciſſent leges: hoc enim natura admonet, & omnes (vt dixi) norunt. veruntamẽ ſi quęratur, qualiter alimẽta pſtanda ſint, & qđ ad tempus, quóue loco, & quid de vxore filii, & ſi pater & auus extent ſimul, vter eorum teneatur, credimúſne omnes noſſe? quemlibet poſſe explicare? certè nemo ea dicet, niſi artifex, & legũ peritus: legibus enim hęc explicantur, quarũ eſt munus non ea tantũ quę ꝓxima ſunt principiis naturalibus, ſed remotiora quoq; in ſingulis humanis actib⁹ definire. Eſt igitur dignitatis, & vtilitatis maximę plena Iuris prudentia. Quum vero laudo, ꝙ eam militiæ ptuliſtis, eadem opera laudo ꝙ arma veſtra libros eſſe voluiſtis: horũ enim tractatio vobis incumbit, nam galeas, loricas, enſes, & reliqua Martis inſtrumẽta reliquenda dico, vel ſeponẽda, & melius rubigo illa infecerit, quàm

 mores

mores veſtros eorũ vſus corruperit. Eqdẽ uos arbitor diſſi miles quorundã diſcipulorꝫ qui noctes, diesq́ꝫ armati obãbulant rixis, & diſſenſionibus vacantes, qui tantũ in arte ꝓfecerunt, quantũ oportebat eos ꝓficere, qui armis ſuis bellum ſcientię indixiſſent. Sed de his ſatis, nõ enim opus eſt uti pluribus vobis cohortãdis in id, ad qđ ſponte veſtra uos video incitatos: quanq́ꝫ mihi quoq́ꝫ conuenit orationẽ meã tanq́ꝫ effrenẽ equũ lõgius excurrentẽ retrahere, & intra limites coẽrcere: nã illud cõſidero, uos huc potiſſimũ veniſſe, nõ ut orantẽ, ſed ut aliqd in Iure docentẽ audiretis. Quamobrẽ iã deſino, imo vnũ de me addã, ꝙ ad doctoris ptinet officiũ. Ego indefeſſã operã, & fidele ſtudiũ vobis polliceor, nihil durũ, aut aſperꝫ erit, ꝙ ꝓfectus veſtri cauſa non ſubeã plibenter. Illud imprimis curabo ut nihil a me tradat̃, niſi purũ, atq́ꝫ ſincerũ, non cauilloſas, aut calũnioſas ſequar argumẽtationes, non ſophiſticos legũ intellectus, q̃bus pleriq́ꝫ gaudent tanq́ꝫ aliqd noui attulerint: nihil erit a me tale, nuſq́ꝫ q̃rẽdũ in iure putaui nunqd noui afferatur, ſed nunqd veri: hoc ubi elucet, teneo, amplector, foueo, ſiue id vetus ſit, ſiue nouũ. Quẽad modũ enim laudare par eſt eos, qui uel quę rectè dicta ſunt explanarunt, uel ſi qd omiſſũ fuit, ſupplerunt (nihil enim ſimul inuentũ eſt, & ꝑfectũ) ſic culpandos hos ambitioſos duco, qui ſtudio nouorꝫ dogmatũ aſtutè ſemꝑ aliqd texunt & machinant̃, neq́ꝫ vnq́ꝫ deſinunt calũniari, & vera inuenta falſis artibus oppugnare. Multa tñ occurrent in dicendo ſubtilia, & acuta, elegantis conuentus digna auribus, quæ non ꝑtermittent̃: multa enim ſimilitudine quadã fallẽtia faciunt rem ambiguã, multa nodoſa inuoluunt, multa turbant contraria: quamobrẽ, & ambigua diſtinguere, & nodoſa diſſoluere, & contraria repellere conabimur, ita in ſingulis patrocinantes veritati, ut oſtendamus nihil hac nobis prius fuiſſe, aut charius: neq́ꝫ tñ ꝓfiteor me oẽs ſuperaturũ ingenio & docẽdi facultate (vnde enim id mihi?) ꝙ ſi etiã hoc tantũ de me ꝓfiterer, fidẽ nõ facerẽ: nã maiores quoq́ꝫ noſtri monuerunt

diſcipulos,

diſcipulos, ne credere velint doctoribus maxima quæq; pol licētibus. Ad me igitur ptinet mediocria polliceri: ſatis erit, ut opinor, ſi quædā dixero melius, q̄ plures, quædā non deterius. Quū autem hæc vobis præſtabo, vos mihi viciſſim & faciles aures, & beneuolum pectus pręſtare conuenit: ſed interpretationē ipſam pontificiæ decretalis aliquādo aggrediamur, ut quoniā verborū ſatis eſt, rem iam præſtemus.

PRO MAGISTRATV GENVENSI.

ORATIO SEXTA.

ETSI Iure optimo viri Genuēſes lętari poſ ſim, q in pulcherrima vrbe, inter egregios ci ues, ſub clariſſimis principibus, magiſtratus mihi ſit gerendus, & is magiſtratus, qui iudi cia contrectans ingenio, pſonęq; meæ valde aptus eſſe, & appoſitus videtur. Attamē quū ſuccurrit qd, & quantū ſit lites ciuiū & cōtrouerſias, partim ui ſua obſcuras, partim callidè inuolutas, iuris norma diremiſſe, de tot ciuiū fortunis ſanctè, veréq; iudicaſſe, non mediocriter pturbor: quoniā quò altior dignitatus gradus, eò grauior fit lapſus, & quātò honeſtius magna ſuſcepiſſe, tantò turpius eſt ſuſcepta non rectè exequi. Quæ cum ita ſint, illa me tñ res Genuenſes conſolatur, q vos a magiſtratibus veſtris nihil magis exigere ſoletis, q̄ integritatē & innocentiā, quæ quoniā in mea poteſtate ſunt, facile vobis polliceri poſsū, atq; adeo re ipſa pſtare. Nam quū iſta ætatis meæ rudimenta ab omni facinore intacta tranſmiſerim, quūq; ortū ducā ab ampliſſimis viris, qui ciuitatū ſuarū adminiſtrationi aſſidētes pcipua innocētiæ laude floruerunt: nunq; ego morū, nunq; maiorū meorū obliuiſcar: neq; nunc primū degener, ſimilíſq; diſſimiliū mei eſſe incipiā. Etenim ſi infimos etiā homines cōuenit curā ſui nominis & exiſtimationis habere, quorum facinora pter infimā fortunę cōditionē plærūq; latent, qd faciendū eſt ijs, quos in excelſo conſtitutos cunctorū oculi atq; aures ſequūtur: qui magis ſeruare leges debent, quā qui ſeruādas

aliјs ꝑponunt? qui magis ab omni facinore tẽperare, quã qui intemperantes cohercent? quos æquè benefacere oportet, ꝙ quibus depoſita poteſtate ratio reddenda, & veluti calculus geſtoꝝ ponendus? improbi ſane iј, ac funeſti, qui aut mulieris forma, aut locupletis pecunia, aut fortunati gratia cõmoti, quos affligere oportebat, ſeruant: quos ſeruare, affligunt: ita poteſtatem gerentes, æqui boniq; diſcrimine ſublato, vt ſecunda ſperare improbi, aduerſa boni metuere cogantur. Hos tamẽ, vt pœnas legibus debitas perrũpant, conſcientia ſceleꝝ vexat, ac excruciat, hoꝝ mentes non ſolum apertę hominũ querelæ, ſed tacitæ etiã multoꝝ cogitationes exurunt. Itaq; quoniam honeſtas vi ſua ad ſe allicit, quodq; iſta, quæ ſequuntur ſponte ſua honeſtatẽ, ſunt gratiſſima, dignitas nominis, tranquillitas animi, vitæ candor, talem me pręſtabo, qualem futuꝝ ſperare oẽs debent, & qui norunt, credunt: tãtúmq; abeſt, vt improbis uelim eſſe moribus, quin illud potius coner, ut ornatiſſimis, qđ aſſequar, ſi ſine inertia modeſtus, ſine arrogantia grauis, ſine tarditate diligens uidebor. Nunc uerò ſi quis de me doctrinæ quandã ubertatem expectet, is profectò quid ciuitatis amplitudo, & negociorũ magnitudo poſtulet, præuidet. Ego uerò, quia non in barbara terra genitus, ſed Italię uberibus innutritus fui, potui adhuc tener ingenuas artes cõbibere, animúmq; a malis cupiditatibus ſe auertẽtem literarũ ſtudiis mandare, præclarũ eſt Ius ciuile tenere, pulchrum hiſtorias noſſe, ualere etiam dicẽdo haud abſurdũ eſt: quæ quidem ſtudia in me tanq; pubeſcentia, paulò ante creſcebant, & ut pars gradúsq; ad ſummæ acceſſionem faciebant: nam nunc quicquid in me uirtutis eſſe debuit, & ingenii, id totũ cumulatũ eſt, & ꝑfectum, iam unà cum ætate adoleuit: uariari tẽporibus & diſtingui poteſt, re augeri non poteſt. Equidẽ non deſpero quæcunq; doctrinæ facultas animo inſederit, quin poſſim litibus, & quibuſcunq; legitimis diſceptationibus officiũ meum ꝓſtare: quod ſi alicui uſu parum, ingenio non tam multũ ualere uideor, is dili-

gentiæ

gentię meæ debet confidere, qua cauebo, ne maioribus in rebus, aut aliorum ſolertia capiar, aut ipſe ſpõte fallar. Nunc autem videndum eſt vobis Genuenſes, ſi hęc, quæ me vobis præſtaturų confido, re ipſa præſtentur, num animo veſtro ſatis eſſe factũ putetis: quid autem id ſit, tametſi ex iam dictis liqueat, tamen non ab re erit illud nunc vobis per imaginẽ quandã proponere: expreſſius enim intelliguntur, & feriunt animos vehemẽtius, quæ ex ipſis ſimulacris rerų oculis penè mendantur. Fingite igitur animo me in reliqua ſatellitũ turba, qua egeo ad iudicia tuenda, addixiſſe me etiam huc homines quoſdam duos, quos ego ſeruulos domi meæ natos, ingenuè, & quanta potui diligentia probè educarim: & qui in ætatem viri nunc mecum excreuerunt, & quibus ob id nimis valde cõfidam. Sit igitur hoc ita effictum: eſſe item hos inter ſe genere & morib⁹ coniunctiſſimos, forma oris & reliquo corporis ſtatu penè pari: ſed eſt & in illis, aliud geminũ quoddã, nam adeò ſimiles ſunt in nomine, ut etiam illis aſſueto ſæpius in eorum vocatione errare contingeret, quanquam hoc habent, quia vnà ſimul aſſueuerunt, ſi vnum vocaueris, ut vterque reſpondeat: horum vnus vocatur Pudens, alter addita literula factus eſt nomine Prudẽs. Iam ex ipſa nominũ appellatione cognoſcitis, ut opinor, quãtæ ſint virtutis. Nũc vtrumque me præ foribus curiæ iudiciorų collocare oportet, ut aditum illum cuſtodiant: non erga homines dico, quo ſcilicet intempeſtiuè venientes coërceant, quod munus cęteris ſatellitibus imponi ſolet: imo ijs ego iubeo, ut quibuſlibet hominibus ad illorų arbitrium liberam præbeãt copiam ad iudicia adeundi. Sed alteri tamen eorũ præcipitur, ne blandum ſermonen, ne pecuniam, ne muliebrem illecebram, ne vllam fauoris aurã in ipſa iudiciorų myſteria aſpirare ſinat, imo his omnibus & alijs improbitatum generib⁹ tanquam prophanis hominibus fores occludat. Sacram enim quãdã rem, & diuinam iudicia eſſe exiſtimandũ eſt, & quæ ab omni ſceleris cõtagione, pura & inuiolata ſeruare oporteat, ideò hoc

iſte ha-

iſte habeat ſibi muneris. Alteri huius ſocio, qui pluris eſt in nomine, & in oculis, nam, vt mihi videtur, acutius cernit, iniungitur, vt diligenti adhibita inſpectione caueat, ne lubricus Iuris error aliquis, ne mentita ęquitas eodem ſurrepat. Supereſt nunc, vt cõcludatur imago, aliud nihil, niſi vt hi cuſtodes impleant mandata. Quod cũ fiet, nonne iudicia rectiſſimè reddi cenſebitis, remotis contrarijs vitijs, ſola ęqui, boniq; ratione ſeruata? Si imaginem hanc Raphaëlis vrbinatis manu depictã nunc tabella, plata vulgò intuendã proponerẽ alicubi ſuſpendens, gauderetis inſcijs oſtendere, & exẽplar quoddã pclarũ bene gerendi magiſtratus cernere oculis diceretis. Nunc agitur aliud quoddã pręclarius, quia nõ per imaginẽ, & eam aliena materia, & arte expreſsã, ſed re vera per me ipſum eadem illa omnia in magiſtratu meo vobis & liberis exhibere affecto. Cur autẽ ęgrè feram, quòd e ſecreto, & vmbraculis diſciplinarũ exeunti ſub oculis hominũ, & tanq; in aprico mihi ſit viuendũ? Cur pertimeſcã, ſi fortuna mihi offerre facultatẽ, & veluti campũ proſternere voluit, in quo excurrere virtus, & induſtria excuti poſſit? Nunc animi mei dotes eluceſcant, & caput efferant neceſſe eſt, ſi quę aut naturę indulgentia prębitę, aut aſſiduitate laborũ mihi ſunt excultę. Dixi Genuenſes quę de me dicenda erant breuiſſimè, vt potui: nunc ad reliqua, quę de vobis dicenſ, attendite. Ego enim huius magiſtratus gratia huc euocatus, vt Genuã appuli, & ſi de illius amplitudine & dignitate prius fama, ſermonibuſq; multorũ acceperam, legendóq; cognouerã: tunc oculis omnia prope percunctatus, magnifeci nimis ciuitatẽ iſtam, quæ mari, quæ Liguriæ præſidet, quæ cum ædificiorũ deſcriptione, & pulchritudine reliquas Italię vrbes ſuperat, tum nauigiorum magnitudine, ac robore, non ſolum Italię populis, ſed cunctis gentibus & nationibus antecellit. Hæc vrbs opibus, copiiſq; pollens colonias externis in oris multas deduxit, vrbes, agros maritimos, inſulas penè omnes, vi quondã ſubegit, ac ſibi parere coëgit, infinita pro chriſtiano

nomine

nomine bella magno animo ſuſcepta, maiore geſſit: & ne nimis longinqua cōmemorem, duabus Italię ciuitatibus, quę mari præpollebant, infeſta Piſas afflixit, Venetias perculit, ac in extremū diſcrimen adduxit, nec ſolum maximos reges claſſe, & armis exagitauit, ſed etiam aliquando intercepit: notum eſt enim quemadmodū maiores veſtri, dum pro Philippi Mediolanenſiū Ducis imperio niterentur, pręlio apud Caietā maritimo geſto Alphonſum Italiæ Regē deuicerint atq; cōprehenderint: itémq; eius Regis duos fratres reges: rem ſane decorā vobis, & glorioſam, dum eius ætatis homines viderent quod poſteri legimus, trium regum colla genu enſibus cathenis compreſſa, atq; onerata fuiſſe. Quæ verò alia ciuitas cōmodioribus vtitur moribus, & ſanctioribus inſtitutis, quā Genua? quamuis ſub ipſo mari conſtructa a cæteris Iataliç oppidis expulſa quodāmodo, & in hos ſcopulos relegata videatur. Sed non ideò magis hac in re ab vllis vincitur, quā potentia, opibus, gloria, diuitijsq; ſuperetur. Inter cætera illud optimum, in quo iudico maiores veſtros plurimum vidiſſe, ſapi te'rq; ſenſiſſe, qui quum viderent plebem præcipiti quadā temeritate, & cæco impetu ad res ſtatuēdas impelli, vnū reip. virum præeſſe voluerunt, qui adhibito ſenatu cuncta duceret, & temperaret. Itaq; poſtq; vnus tantis rebus præficiendus erat, quis idoneus magis huic muneri reperiri nunc poterat Antonio Adurno? cuius pater, atq; auus antea ciuitatis principatū obtinuerant ſumma cū laude, ipſe etiā maiorū gloriā auctiorē facit, tum prudētia mentis, ſcientiáq;, & vſu rerū, tum iuſtitia, pietate, religione, continentia, cæteriſq; virtutis partibus pſtantiſſimus. Itaq; & iſte vir tali impio, & imperiū iſtud tali viro eſt dignū. De Hieronymo verò fratre quū dico, vellē aurea fluere verborū copia: nam dū reputo ipſe mecū, quę hominis virtus in bello, quæ fortitudo in periculis, qualis tolerantia laboris in negociis, quæ ſolicitudo animi in agendo, quanta cura in conficiendo, vereor, ne facultas orationis meæ hęc tanta nequeat explicare, quod

quod enim multis per partes diuidi ſolet, huic vni totum cu mulatum, atq; perfectum diuino munere donatum fuit: iſte enim adoleſcētulus adhuc profectus in Galliam Ludouico tunc regnante, maximo illi, & ſapientiſſimo Regi admirationi ſic fuit, dum ſenilis ſapientię monita iuuenis funderet, ut in amicorum numerū ſtatim reciperetur, & donis aliis afficeretur ampliſſimis. Poſtmodū videns huius vrbis principatū ſibi & familiæ debitum per alios interceptū, non obſcurè id iniquo animo ferebat. Quoties igitur hunc locū armis, atq; arte tentauit? quoties viri conſilia fortuna fefellit? nec fefelliſſe ſatis fuit, in maximas etiam ęrumnas iniecit. Atqui quū aduerſa conſtantiam, pericula audaciam exacuerent, tandē quod animo petebat, fœlicitate eſt conſequutus: quæ tamen ipſa fœlicitas non fato quodā cecidit, ſed virtute, & ingenio, & manu parta eſt, ut non cuiuis ſtulto, ſed niſi magno, ac ſapienti viro obtingere valeret, ut hęc p̄ſentia declarāt. Quid dicam bellum iſtud proximū de ſententia eius, & cōſilio ad uerſus Gallos ſuſceptum, & magna ex parte geſtum fuiſſe, cuius belli fumantes adhuc ruinas videtis? copias ſæpius duxit, præliis, & oppugnationibus vrbiū interfuit, nulla res in exercitu ſine hoc geſta maior: ſed hæc audiuimus, illud verò noſmet ipſi nuper vidimus, non aliunde allatū eſt, ſed in hoc oculis noſtris credimus, quòd arcem huius vrbis munitiſſimā, infœliciter a cæteris ſemper tentatam, illo expugnationi aſſidente, triduana peſtis abſumpſit: ita ut hoſtes deditionē ſubire, & ſalutem ſuam alienæ fidei cōmittere cogerentur. Forſitan quæratur, vnde iſta exiſtant, vnde? ex egregiis ſcilicet, & raris animi dotibus: vigent enim apud Hieronymum literæ, ingenuarum ſtudia diſciplinarum, manent vetuſtatis peritia, exemplorum copia, nationum, & regionum exterarū cognitio: his ille fretus maxima quæq; aggreditur, & aduerſantes ſibi obtinet, ſiue gladio niti oporteat & manu, ſiue ſolertia, & ingenio prudenti: non enim multa cognitu digna collegit, ut ocium domi oblectaret, ſed ut in pericula rerū,

in aciem

in aciem campúmq; proferet. Itaq; his temporib⁹ habet ille ſingulare quoddam decus, quòd principum penè ſolus videtur poſſe, & facta legere, & facere legenda. Ex iiſdem profluit fontibus grauis illa, & ornata dicendi facultas, qua ignaras hominum edocet mentes, inflammat languentes animos ad virtutem, & a feris cupiditatibus inflammatos deducit. Quibus in rebus parũ linguæ vtitur munere: quia totũ ferè illic agit prudentia, quã & a natura, & ab uſu, & a literis acrẽ habet, & paratã: hac diuina animi ſui parte auxiliante, & lucem porrigẽte valet ille quæcunq; in rem aptè ac propriè dicere, & beati illi videntur, quibus cõtigit de ſapienti illo ore conſilia agendi, & moderationem animorũ ſuorum haurire. Iam verò qua ſeueritate diſciplinę cõtineat nõ ſolũ ſe ipſum, ſed familiam totam, notum eſt omnibus: nõ eſt alia domus, quæ in omni rerum affluẽtia bonis exemplis ſit ditior. Illud vnum pręcipuum eſt, viri Genuenſes, propter quod cogito ambos hos fratres huius regendæ ciuitatis muneri haud impares fore, propterea quòd antea geſſerunt, atq; adeò hodie gerũt alium principatum hoc veſtro (pace veſtra dixerim) longè maiorẽ, & pulchriorẽ: quis nam iſte? poſſe ſibi ſcilicet & cupiditatib⁹ ſuis imperare: nullus hoc principatu clarior, aut melior, aut deo acceptior inueniri poteſt, nec qui pfectã animi magis virtutem oſtendat, quicunq; id obtinet, maximum ſe in terris bonũ adeptum putet. Iſti igitur duo huius ſũmi principatus dignitate illuſtres nõ minora veſtro principatui ornamẽta adiecerint, quã ſuſceperint. Dixi de his duobus fratribus verè, ut opinor, non equidẽ aſtutè, niſi forſitan aſtutè, quia qui tales viros in medium proferens commendauerit, quomodocunq; datur, ipſe bonam exiſtimationem ab audientibus ferre poteſt. Contra quicũq; vituperationes omnium vult incurrere iſtis optimis principibus detrahat, quos fœlicitate ampla aſſecutos eſſe quid inuidendum eſt, quum virtute, & labore ſuſceptarum rerum ampliora iam dudum promeruerint? At in illorũ ingreſſu patria direpta.

Me miſerum, cur huius ampliſſimę atq; ornatiſſimę ciuitatis animos nimis demiſſos, nimis fractos, nimis fortunæ ſuccumbentes cogor interdum ſubaccuſare? Non ne intelligitis illa militari furore fuiſſe commiſſa? Et ſi vulnus iſtud non ſit ſæpius attrectandũ, ut cicatricẽ queat obducere: diſſimulandũ tamen nõ eſt calamitatem iſtam fuiſſe ſuſceptã non crudelitate Principum Adurnorꝝ, quid enim illis mitius, qui tãdiu ad mœnia cunctãtes ſederunt, & toties æquiſſimis cõditionibus deditionem fieri poſtularunt? Sed per eos factũ eſt, qui inualidi & imparati ad reſiſtendũ, manũ tanti exercitus fruſtra diſtinere voluerunt: hinc milites ingreſſi furẽtes, armati, quos nullũ cohibere poſſit imperiũ, prædã ſibi illam abſtulerunt. Etenim potiri patria ſine cuiuſq; damno ut velis, in te poſitũ, ut liceat, in fortuna: hoc ſic conſiderate, ut vos de paruis ad maiora ducã. Ego in magiſtratu apud vos poſitus, ſi ad certos homines capiẽdos cohortẽ inſtructã miſerim, quos ſeueritate legũ, velim coërcere, hi qui mittuntur, illud imprimis exoptãt, ut liceat oẽs integros, incolumẽsq; cõprehẽdere atq; adducere: ſed ſi qui adduci ſunt iuſſi, paucis amicis inermibus, inertibúsq; cõfiſi, velint reſiſtere, ac manu ſe defendere, neq; vlla conditione ſe dedere, cedẽt ne cohors? terga, vertet? ac nõ neceſſe erit inuadere, vulnerare, ac contra quã pro poſuerant, in cæde, ac ſanguine verſari? Idẽ cogitate faciendum fuiſſe a militibus in bello poſtq; vrbs non tradebatur: quid enim aliud? niſi dixerit fortaſſe aliquis longæua obſidione premendam fuiſſe ciuitatem: ſed cuiuſnã conſilii fuiſſet expectare, dum ampliora a Gallis ſubſidia conuenirẽt? cuius ignauiæ ſi manus illius exercitus, quæ maximas iam hoſtium copias contriuerat, quæ præliis vſa fuerat aſſiduè ſecundis, omni voto pulchrius certarat, rem confeſtim gerere nõ potuiſſet? Quæ igitur aduerſus hoſce principes fratres querela, quos iuſta voluiſſe credibile eſt? Voluntatis enim ſuæ erant domini, ſed non occaſionũ, & temporꝝ, quæ ad rei bene gerendæ facultatem ſemel oblata ſi neglexeris,

fruſtra

fruſtra deinde votis omnib⁹ petas: ſed & fatum calamitatis huius vrgebat, ut arbitror, hunc populũ. Quicqd autẽ Deo « decretũ eſt immittere, id priuatim, & publicè habẽdum eſt, « & ferendũ: nec mortalium vnq̃ quiſq̃ fatum propium con« ſilio potuit vertere, nec ui cogere, nec fuga euadere, nec lati« bulo fallere. Duæ propoſitę ſentẽtię, vna eorꝫ, qui dederent « ciuitatem, altera eorꝫ, qui retinerent: quid effecit ut vinceret ſententia, quę inimiciſſima reb⁹ veſtris eſſet futura, propter quam deniq̃ in has ærumnas incidiſtis? nihil eorꝫ, quod pro cauſa quiſq̃ afferre potuit, refello, ſed illud dico, fortunam quoq̃ in cauſa fuiſſe, quæ diuinitus huic populo impendebat. Exercitus Cæſaris ad mœnia, qui ſi apertam vidiſſet ciuitatem, arma aduerſus pacatos poneret: nunc eo res decidit, ut qui voluntate erant amici, neceſſitate hoſtes fierent vobis. Atqui quũ illo tempore ciuitas iſta tam florens obiecta eſſet hiſpanis, germaniſq̃ militib⁹, illarũmq̃ gentiũ tota furori, & crudelitati pateret, nihil tñ paſſi eſtis Genuenſes, quale victi, aut armis ſubacti ſolent, ſed id tantũ, qđ proiecti, & indefenſi ciues: præmia belli erepta, nõ victoriæ inſignia deportata. Nam ꝙ præcipuũ eſſe debuit, libertas vobis relicta, & hi principes reip. veſtræ impoſiti, quos maximè optaſtis: nõ violata phana, nõ pudicitia coniugũ, liberorũq̃ veſtrorꝫ expugnata, nõ homines gladii, nõ tecta flãmę rapuerunt: at ui deuictis recuſandũ vix erat, quin p̃da oĩs auri atq̃ argẽti victores ſequeretur: p̃ſertim quũ ſciretis ex nulla ſanctorꝫ copia bellatores deligi ſolere. Non mirarer ſi illo tẽpore nõ virtute tantũ feroces milites ſigna ſequentes, ſed lixæ oẽs, & calones, imbelléſq̃, & inermes multi raperent: nã tutius multo arcæ ciuiũ, quã hoſtiũ arces expugnanť, & facilius aliquãto argẽteũ vas ex ędibus, quã de media acie ęneus hoſtis auferť. Qđ ſi alicui militũ manus exaruiſſent, aridũ nihilominus lucrꝫ trahere potuiſſet. Magna prorſus calamitas haberetť, ſi pacis tẽporib⁹ accepta fuiſſet: & tũc miraremur obtigiſſe, ſed in bello calamitoſiora multò accidere conſueuerũt.

Eſto, fuerit hęc magna calamitas, nõ ne veſtri animi maiores
erunt? At ſacerdotes etiam direptionẽ ſenſiſſe dicuntur, qđ
temere delatũ arbitror, ſi intelligimꝰ de his, quos arctior reli
gionis nodus cõſtringit, q̄les ex familia Frãciſci, Dominici,
Auguſtini ſunt plures, nunq̃ factũ reperietis, qđ ſancti Xp̄i
famuli, quos paupertas euãgelica oblectat, quicq̃ incõmodi
tulerint: non adeo irreligioſi Theutones, ut in ſancta domo,
vbi nihil fuerat obuiã, raperent, & auferrent: habent magni
ſacerdotes duo tutiſſimæ poſſeſſionis: primũ Dei charitatẽ,
quã nulla manus de illoꝝ viſceribus rapit: deinde pauptatẽ,
rem minime inuidioſam, quę ſemp apparet ſalua etiã ſi negli
genter aſſeruetur: imò quò maiore negligẽtia quiſq; agit, eò
magis illa corroboratur: demũ nunq̃ aufertur inuito, paratis
pluribus eam p̄ſtare. Reliqui autẽ ex ſacerdotũ genere, quo
rum non tam altũ propoſitũ, & qui ideo vberes poſſident pe
cuniaꝝ prouentus, ſicut illis Iure & lege cõceditur (piget al-
tius dicere, qđ ex his nõnulli animaꝝ ſalutẽ in crumenis ve
ſtris quærunt, inuentoſq; ibidẽ nummos animabus omnibꝰ
anteponunt) hi ergo in eadẽ cauſa, qua vos, experti ſunt pari
ter idẽ, videlicet mobilẽ eſſe & volucrẽ diuitiaꝝ poſſeſſionẽ:
nec ideo minus poſſunt crucifixũ venerari, quia non veſtitũ,
nec opes precantium nudus ipſe ſpectat: nec excuſare ſe poſ
ſunt inopia ſimulachri: omne enim ligneũ ſimulachrũ ſaluũ
fuit. Nihil præterea ſacroꝝ vaſorum, aut ſignoꝝ, aut veſtiũ
de tẽplis ſublatũ reperitis: nummi verò, & ea, quæ nullã pro
priam ſacri notã habebant, illinc etiam fortaſſe ablata ſunt.
Hæc, quæ de pietate animi, & religione dicta ſunt, ut ea ſu-
biici direptioni non potuerint, transferre ad artes licet, & in
genuas diſciplinas. Ergo philoſophi, poëtę, rhetores, aſtrolo
gi, Iuriſcõſulti, & reliqui, qui ingenuis artibus mentẽ imbue
rũt (tales enim inter uos video eſſe multos) hi ſi putãt ſibi ali
qd triſtius cõtigiſſe, ꝑpter diſciplinas, quas habent, ridiculè
faciunt: nõ enim diſciplinis fuerũt ſpoliati, a ferro ſe tutos vi
debant milites, aurũ & argentũ eſſe illud intelligebãt, in qđ
impetum

impetum facere oporteret: animi bona nec ipſi habebãt,nec aliis abſtulerunt. At enim quicquid opũ paulatim fuerat cõgeſtũ, vno tẽpore dilabebaĩ: id abſurdè ſe habere viſum eſt vobis?minimè verò,imo ſcitis, qđ hæc diuitiaꝶ eſſe dicitur natura,ut anguſto ad nos veniant itinere, exeãt latiſſimo. Si enim aues per nos incluſæ effracta cauea auolarent, diceremus id aues efficere ſolere, & minus moleſtè ferremus. Idẽ de pecunijs cenſeo cogitandũ: nihil enim intereſt, niſi quod aues ſuis pennis, pecuniæ alienis manibus elatæ recedunt. Optabile quidẽ eſſet,diſciplinati viri vos veſtra etiam nunc habere,nec modo vos,verum cæteros,quid ni? ſed num votoꝶ gratia id magis continget? Si vos ea haberetis, non haberent milites,nec vlla facta eſſet direptio: ſed nec prudẽtia animoꝶ veſtrorum eniteſceret,quam oſtendite non eſſe vobis cum illis rebus ereptam, ſed vſu magis corroboratam: nam meditari hæc externa bona locum ſępius commutare, & id vbi acciderit leuiter ferre prudentiæ eſt,non alio forſitan tẽpore melius cognoſcendæ:vel ſi falſa ſunt hæc, oſtendat aliquis veſtrum,qui diſciplinas altius imbiberit,quid extra ordinem contigerit:nihil enim direptum eſt,quod diripi non potuerit: non enim illa virtutis, & ingenii, ſed fortunæ fuerant, & temporꝶ munera. Sicut igitur mirum non eſt,qđ fictile eſt eſſe diffiſum,quod fragile diſtractũ, quod mobile, loco motum: ſic miretur nemo quod naturã habuerit, ut auferri poſſit,ablatũ eſſe:quòd ſi itinere illa ſuo progreſſa ſunt, cur dolemus? an oſtendetur dolore, & impatientia profici aliquid poſſe? E has quidem rationes ad tenuè ſic elimatas nõ doctis tantũ,& eruditis viris, ſed vobis pariter omnibus exiſtimate viri Genuenſes conuenire: nam quum ſint præcipua in hominibus bona, diuitiæ,& ſapientia:ſi quiſpiã quia diuitias amiſerit,exiſtimet ſe pariter ſapientia carere oporte re,is non rectè ſenſerit. Stultus eſt enim, & ſtultè facit, qui quũ duo non poſſit bona, ne vnũ quidem habere velit, & id præſertim,quod e duobus eſt præſtantius:quod ſi nemo ve-

ſtrum ſit ita inſanus, ut maiori parte rerũ ſuarum ſpoliatus proijciat qđ e multis reliquum fecit fortuna, exiſtimans melius eſſe, ſi pluribus amiſſis pauca, quàm ſi nihil habeat: quomodo ad diuitiarum amiſſionem alteram hanc addetis grauiorem iacturam, proijciendo ſcilicet ſapientiam, ineſtimabilem in hominibus theſaurũ, quæ in aduerſis etiam magis, quã in proſperis ſit precioſior, cui tanta adhibita fuit a plurimis reuerentia, ut ea impellente non modo amiſſa non quæſiuerint, ſed poſſeſſa quoqꝫ externis donauerint. Hęc igitur ſapientia, quę lumen mentis eſt veſtræ, iubet uos cõſiderare quæ ſuperius dicta ſunt, tum hoc etiã, quod magis propriè ad uos pertinet. Ciuitas hæc plurimũ vtitur mari, & mercaturã aſſiduè exercuit, rem non tantũ fructuoſam, ſed etiam neceſſariam, nam pro bonitate agrorum, & varia fœcunditate camporũ, natura vobis ſæuum mare, & horridas alpes oſtendit, hoc nauium curſum excipere, illas nauibus materiam ſuppeditate iuſſit. Itaqꝫ exaudientes aſſiduè hanc penè naturæ vocem, æquora aſſiduè peragratis. Magna huc copia importatur, & per uos cæteris Italiæ populis ſuppeditatur earũ rerum, quæ maritimis curſibus ex Aſia, & ab vltimis uſqꝫ gentium littoribus conuehuntur: ex quo etiam magna huic vrbi diuitiarum moles accreuit. Quæ igitur tanta incidere queat calamitas, quam uos deceat perhorreſcere? nam impendentes clades nulli debent magis noſſe, nulli minus extimeſcere, quàm ij qui ventis, & fluctib⁹ vitam cõmittunt, ſua linquentes, ignota perquirentes. Cogitet vnuſquiſqꝫ veſtrum tanqꝫ in naui ſedeat, ſæuos hos bellorum turbines, immanes procellas, vndarúmqꝫ moles immẽſas, quæ penè vrbẽ hanc obruerunt. Ex tetro hoc, & horribili Martis naufragio, quũ incolumis euaſerit iactura mercium, nonne gratias, vel ſi nudus ſit, agat deo, votiuámqꝫ tabulam templo ſuſpendat? non enim quia terreſtris fuit tempeſtas, ideò inflectere magnitudinẽ animi, & proijcere pietatem debetis. Dixi de ſacerdotibus, de diſciplinatis, de mercatoribus. Reſtatis opi-

ſtatis opifices, & uos tenuis ſortis homines, quibus ſi dixero modicum ablatum eſſe, reſpondebitur illud modicum eſſe multum, quũ de modico aceruo ſublatum ſit: idcò idem uobis proponens qđ cæteris, mobilitatem ſcilicet, & imbecillitatem diuitiarũ, exemplo hanc in rem vtar. Onagrum ruſticanus quidam fuſte quũ impelleret vitro onuſtum, interrogatur a viatore, quid nam veheret, nihil inquit, ubi iumentum hoc impegerit. Ergo infimæ ſortis homo fragilitatem mercis, cui timet, aſſidue contẽplabitur: elegans Genuẽſis plebs multarũ rerum perita, non longè melius fragilitatem opum humanarum expendet? neſciet cadere crebrius iumentum diuitiarum, quas luminibus vtens nullis lubrico tergo vehit. Quòd ſi vnuſquiſq; veſtrũ, qui in pecuniolis, & argenteis vaſculis rem collocauit, interrogatus fuiſſet antea, quid poſſides? non ne reſpondere debuit, ſicut homo agreſtis ille fecit? Nihil equidem poſſideo, ubi ingruerint milites, ubi fures, ubi incendia, uel aliud quid eiuſmodi: hoc ſi reſponſum fuiſſet, omnes tunc laudarent. Nũc autem ſi accuſare dicitis non reſponſum, ſed reſponſi euentum, haud ſapienter facitis, quaſi reſpondendum fuerit, quod accidere non poſſit. Verè autem hæc, quæ tot caſibus obiecta ſunt, penes nos eſſe cuſtodiæ & fruendi in dies cauſa, nõ nos illorum eſſe dominos exiſtimandum eſt: dominam autem dicere debemus fortunam, quæ non ex aſtris religata pendet, ſicut inſanientes nonnulli perhibent, nec inter deos eſt, ut gentes olim voluerunt, ſed ipſa deus eſt, aut dei iuſſum ſacro nutu hæc inferiora cõmutãs, ideo huic maledicere nephas. Hic dixerit fortaſſe aliquis me, qui extra telorum iactum fuerim, nullumq; vulnus ſuſceperim, facile aliorum miſerias verbis leuare. At noſtra etiã in patrio ſolo belli fulmen pcuſſit, & ſi grauius, etiam quid in poſterũ accidet (incertum eſt enim quid pariat ſuperuentura dies) ſpero auxiliante Deo, qđ videret aliquis me facile quodlibet ferentẽ: quanq;, ut hoc ſe habeat, ego ſpectare vos iubeo nõ qui ſim qui iſta loquor, ſed quid loquor:

ſi enim dico leuia, cõtemnite, vel iubete potius ſilere: ſin autem verba mea, quæ diuites facere non poſſunt, magnarum tamen rerum conſiderationem afferre poſſunt, audire diligẽter oportet: neq; enim eiuſmodi orationis genere vterer, niſi in rem eſſe viderẽ. In vniuerſum autem dico vobis Genuenſes, lætandũ vobis potius eſſe, quia pro periculi magnitudine nihil ſæuum, nihil atrox, nihil horribile perpeſſi eſtis. Ponite ante oculos nobiliſſimarũ vrbium grauiores caſus: Carthago æmula quondã Romani Imperii deleta, Numantia exciſa, Corinthus diruta, Aquileia flammis, ferróq; conſumpta: ipſa Roma, cuius corde, lingua, manu ſuperatas cõſtat oẽs nationes, & quæ aſcendentem vident, & quæ deſcẽdentem ſolem, & quæ ab vtroq; latere ſunt, tamen conuerſo fato toties barbarorum armis expugnata, & quandoq; ſolo æquata, diruta, & nullum veſtigium ciuitatis relictũ iacentibus tectis, puberibus interfectis, reliquis in ſeruitutem abactis. Ergo hæc illi vrbi contigerunt, quæ tam latè patẽtis imperii domicilium, & deorum (ut quidam dixit) patria fuit: vobis omnia fere incolumia relicta, coniuges ſcilicet, liberi, voſmetipſi, libertas, leges, imperium, res nautica, tecta patriæ, patria ipſa: quę igitur tam atrox fortuna? Quin videte quò progrediar, ſi hæc templa, hos ipſos parietes, demũ quæcunq; nunc cernimus, proſtrata, & reuulſa viderem, ſuperſtitibus modo viris, tamẽ adhuc vrbem hanc ſupereſſe dicerẽ, & idem vobis dicendũ. Si quis aliud ſentit (verto nũc ad vos ſermonem literati viri, qui hiſtorias tenetis) ſi quis inq; aliud ſentit, ſimili errore tenetur, quo teneri potuit potentiſſimus ille Perſarũ Rex Xerxes, ſiquidẽ Athenas ingreſſus habitatoribus vacuas, credidit vrbem illam cœpiſſe, quũ templa inflammaret, tectáq; illa, et mœnia euerteret: ſed verius fuit illum vrbis ſimulachrũ cœpiſſe: nam vrbem ipſam penes Salaminã inuenit, quæ fortiſſimè dimicans, illius nauales copias perculit & afflixit: & profectò ita ſe res habet, ut vrbs cõſiſtat in fortium, prudẽtiúmq; viroꝶ animis, non in tectis,

& parie-

& parietibus: quũ verò hæc etiã vobis, & vobiſcũ ſuperſint, plurimáq; alia ornamẽta hominũ, & locorũ, profectò iſtorũ, quæ ablata dicuntur, ne meminiſſe quidẽ oporteret: damnũ pecuniæ acceſſit, dedecus nominis abfuit, ſorsq; veſtra, ut in fœlix dici queat, nõ tñ pudenda, aut etiã forti viro querẽda: fœliciſſimi ſanè præ finitimis veſtris, qui hoc tẽpore infeſtiſſimas direptiones perpeſſi, ut nihil penè illis ſit reliqui, nõ ad huc tamẽ quieti, quorũ latus barbarus hoſtis arma quatiens pmit: illi autẽ miſeri aut experiuntur, aut quã nõ experiunt metuũt calamitatem: uos & a mari, & a terra pacata omnia poſſidetis, hinc firma claſſis, illinc inuia iuga muniunt, ſentiunt oẽs quàm fortiter uos hinc vires veſtræ, illinc ingenia locorũ defendant. Quod ſupereſt colligite voſmetipſos, & cõmune reip. veſtrę bonum concorditer diligite: quod nam hoc ? ipſe Deus, qui expetit, ut opinor abundantius quàm unq; antea ciuitatem hãc ſe ipſo replere: nam quò magis domos auro, atq; argento vacuas, & pectora harũ rerum cupiditatibus uacua inuenturus eſt, eò vberius ipſe ſe diffundet, quia & uos capaciores ipſius eritis: ſic ex calamitate immenſum etiam lucrũ vobis reponet: in hunc ſi conſentientes eritis, erit ille uobis omnia, firmamentũ, ſalus, diuitiæ, gloria, vinculum etiam pacis, & concordiæ veſtræ: nihil odio habebitis, niſi forſitan peccata, ſed nec ulla erunt peccata, quoniã magiſtratibus parebitis, & legũ iuſſa ſponte facietis. Adſunt etiam uobis hi duo principes tanta virtute prędití, quanta veterũ nemo: qui non ideò de principatu pugnauerunt, quia cuperent tantũmodo prodeſſe, ſed ut prodeſſent: res oſtẽdit, nunc enim quòd domi rerum potiuntur, procurationẽ fortunarum, & ſalutis tum ciuitatis, tum ſingulorũ ciuium ſuſceperunt. Circunſpiciunt ab altiſſima hac principatus ſpecula omnes reip. partes, quicquid in his ægrũ erit aut ſaucium, ut ſanent, quod abiectum, ut reducant, quod nutabit, ut firmiori vinculo cõſtringant: oſtendentes dum ſic agunt, quòd qua ſapientia hæc adepti, eadem auxiliante adminiſtrant.

Laudandum illud præcipuè, quod eam potiſſimum adhibet curam, ut cuncta magiſtratuum præſidiis adornentur. Et huic quidem rei hic, alii alius præpoſitus eſt, prout cuiq; obtigit, ſeu potius prout cuiuſq; dignitas, mores, ingenium, tẽporis ratio poſtulare viſa ſunt. Mihi verò ea reip. pars commiſſa eſt, quæ iudiciorum vim amplectitur, & lites legitimè diſſoluit. Vt autem (poſtquã huc relapſus ſum) finiatur oratio vnde incœpit, extremáq; primis reſpondeant, hodierno die Genuenſes in poſſeſſione magiſtratus mihi delati veſtigia fixi, qui quidem ut vobis, liberíſq; veſtris fauſtus, ac fortunatus ſit, exopto, Deúmq; immortalem comprecor, ut clariſſimum lumen menti præferat meæ, quò cuncta fidei, ingenio, prudentiæ noſtrę commendata, rectè, grauiter, iuſtè peragantur: ſic diſcedens iucundam nominis mei memoriã iſtic penes uos reliquero: ipſe autem a vobis hinc beneuolentiam auferam ſempiternam, cuius equidem rei mihi hodie videor pulcherrima ieciſſe fundamenta. Illud enim a vobis Genuenſes poſtulo atq; efflagito, ſi magiſtratum iſtum intelligitis non mihi honori magis, quàm oneri futurum: ſi pro commodis veſtris vigilandum ſemper & laborandum cognoſcitis nullis, aut paruis præmiis: quod ego bene gerendæ rei ſtudio ſuſcepi munus, id ſuſceptum approbetis, méq; per libenter animis veſtris recipiatis, ac ametis: quod vel conſuetudinis veſtræ retinẽdæ cauſa efficere debetis, quoniam vos decet faciles eſſe oĩbus, ac benignos: idq; de vobis ab initio & ſperans, & credens, quũ inſcitiam dicendi noſcerem meã, non dubitaui longiore oratione auribus veſtris obſtrepere.

PRO ILLV

PRO ILLVSTRI, ET GENEROSO VIRO Ioanne Rotario Vitiæ Domino, in eius funere.

ORATIO SEPTIMA.

NEMO veſtrum exiſtimet viri Aſtenſes, qđ hodie de clariſſimi huius defuncti laudibus verba facturus proceſſi, me eloquentia, aut alia ingenii facultate fretũ munus ſuſcepiſſe: ſed me id defuncto tribuere voluiſſe, cui nihil ferè aliud iam tribui poteſt. Quanquã mos etiam iſte, quo egregii ciues e corporibus lapſi ſupremo eorũ die maximis, & quamampliſſimis præconijs efferuntur, non ſine ſumma ratione inſtitutus, & retentus videtur, qui multum etiam autoritatis ſibi vendicat propter vetuſtatẽ. Nam laudare viuentem pudor primùm impedit. Deinde id nõ rectè fieri ſapientes interpretantur: propterea quòd prędicatione laudũ ſuarum multi mortales plus ęquo animũ extulerunt: accedit morum, & fortunaꝶ mutatio, ut incertũ ſit quis boni & iuſti viri nomen, quis fortunati & potentis titulum diutius ferre poſſit. Poſtremũ illud eſt, quod huiuſcemodi oratores ingentem laudum numerum effundentes in eos, quos vident, ſpectare neſcio quid, & turpiſſimã adulationis figuram tractare vidẽtur. At contra ubi defunctoꝶ quempiam laudaueris, nulla inuidia, nulla turpis flagrat ſuſpitio, tutiſſimécq; ingeniorum vela horum laudibus committuntur, ut pote in quorum ſtudia, & opes nihil iam amplius fortunę, & intemperantię liceat. Nihil deniq; melius, quàm ſub defunctorum exemplis ſuperſtites ducere, & pręmonere quodammodo ad virtutis opus, ut intelligant nominis ſui iam curam habẽdam, & poſteritatis opinionem ſibi poſt fata ſpectandã. Quod ſi incendimur etiam ſtudio ęmulationis audientes pręclara maioꝶ geſta, viuoꝶ profectò magis refert, quã mortuoꝶ, ea cõmemorari: quoniã iſtis iã defluxit ętas, quę ſu-

quæ ſupereſt alteris ad exercẽdam uirtutem. Itaq; terrarum olim arx, domicilium imperii Roma, morẽ iſtum aſciſcens, laudationes ſæpiſſimè intulit funeribus, non uirorũ modo, ſed illuſtrium etiam fœminarum: & Athenis quotannis eorum, qui pro patria bello occubuerant, ſolemnia merita rhetorũ ore prædicabantur. Neq; tamen ego is ſum, uiri Aſtenſes, qui fas eſſe putem defunctis & quę habuere ornamenta, & quæ non habuere, addicere: neq; enim ea gratia illi honeſtiores fiunt, & impudentiæ notam ſubeunt quicunq; ad hęc facinora exercentur: eorum tamen ſtudia, & uirtutes, & pręclaras dotes illuſtrare ſermone, & ſplendidè auditoribus tradere, oratoris prudentiæ conuenire exiſtimaui. Quamobrẽ magnũ nunc humeris meis onus ſciens tollo, nõ enim debeo clarum uirum obſcuro ſermone appellare, ſicut nec obſcurũ hominem claro ſono efferre uellem. Aggrediar tamen, & quàm potero diligenter exequar quæ ſunt huius temporis: quòd ſi fortaſſe defecero, eſt quo me conſoler: propterea qđ humaniſſimos inter uiros, quales uos eſtis, bene dicendi uoluntas dicentis ſæpius famã tutata eſt. Illud quidem conſtat inter homines quoſdam optimos eſſe, alios mediocres, infi-
» mos alios, tum uerò ad extremũ deterrimos. Optimus ſanè
» is uir eſt, qui omnibus laudibus cõmẽdari meretur: optimo
» proximus, qui pluribus, infimus qui paucis, deterrimus qui
» nullis. Itaq; ſi, quemadmodũ facere inſtituiſtis, attentos uos præbueritis, operámq; aurium flagitanti mihi benignè dederitis, efficiam hodie dicendo, ut intelligatis Ioannem noſtrũ in optimorum ciuium genere fuiſſe, aut ſi quiſpiam renuat, non dubitabit ille profectò nõ longo interuallo proximum optimo cuique adiungere: neq; ſanè uos pluribus tenere debeo iactando & genus, & diuitias, & nobilitatem, & parentes, & reliquas fortunæ dotes, quibus ille abunde floruit: ſunt enim per ſe illa nota ſatis, & illuſtria. An multis uerbis enarrare coner Rotariæ domus, ex qua illi paternũ genus, amplitudinem, potentiam, opes? nihil profectò neceſſe eſt.

Quis

Quis enim ſiue ciuis, ſiue adeò peregrinus ignorat?ad nullas gentes ciuitatis noſtræ nomen veniſſe arbitror, quin eodem huius inclitæ familiæ fama, noticiáq; peragrarit. At ne illa quidem longũ ſermonem depoſcunt, quemadmodum fortuna tali cum viro benigne agens cõtulerit copias, & plurimas bonorũ facultates: connubium prætereà fortunatiſſimum vxore, ſobole, pecunia, quæ omnia cum mirum in modum effulgeant, ſpectare licet, ſed veluti per tranſennã: mirari verò nullo modo, quoniã id virtuti ſoli debetur. Quã diu autem in iſtis fortunæ muneribus iactare me poſſem dicendo? & quantam tunc colligerem eorum gratiam, quibus hæc ſola pulchra videntur? mihi verò tunc pulchra, quia in illo erant veluti inſtrumenta quædam, & ſubſidia virtutis. Tú ne igitur (inquies) adeò induxiſti in animum ſtrictim ſingula recenſere, ut curſoris nobis potius oratione, quã rhetoris vtaris, & ne nobis quidem enumerabis familias huic ipſi viro cognatione deuinctas? quid refert, quũ cognationes in verorum bonorũ parte non ponantur, & tam multæ ſint, ut facile enumerari nequeãt? proficiſcendũ ſiquidem mihi eſſet per plurimas ciuitatis domos, per finitima oppida, longius etiam eundum foret, ut ampliſſimam Vicecomitũ familiam Mediolani florentem apprehenderem: dicam iterum, quid opus eſt huiuſmodi in rebus tẽpus terere, quod plerique ante me oratores fecerunt? Ipſe breuiſſimè dixerim qđ plurima adeptus eſt iſte fortunę bona, & vera bona, quia bonũ domi num inuenerãt. Quamobrem ſi placet ad reliqua animum intendite, ut ſuperioribus multò, & potioribus dotibus Rotarium noſtrũ ſe ipſum ornaſſe intelligatis. Ego innocentiã virtutũ omnium maximam arbitror, cuius compotes pulſis fractisq; veſanis cupiditatibus nemini vnq; mortaliũ dicto, aut facto, publicè, aut priuatim obfuerunt, quanq; poſſent: hoc enim ſolo quòd innocuã vitam ducimus, a beluis ſegregari videmur. Etenim quũ natura blanda ſit ſui ipſius conciliatrix, hanc ſecutæ feræ vbi vſus tulerit, nihil morantur

calamita

calamitatem,& pauperiem inferre: at illud homnum eſt ratione vtentium ut nemini detrahant,non ut opes, non ut honos,non ut gloria,nō deniq; ut vita ipſa augeatur:non enim ſi ad hominem ſpectat iniuriam traditam ferre humanè, iccirco tradere alteri humani ſit animi,ſed efferi potius,& immanis: ducere exercitū,conferre ſigna,ſtantes hoſtium acies ferro decutere, expugnare vrbes, nationes plurimas imperio,aut ſuo,aut patriæ adiungere:præclara hæc ſunt, vel habentur potius,quādoquidē popularē admirationē latè mouent: teſtantur honores huic hominū generi publicè habiti, & laudationes in illos elaboratę. Quamobrē quū. Q. Maximus Scipionē Aphricanū poſteriorē in eius funere laudaret,multis verbis de imperatoriis Aphricani laudibus diſſeruiſſet, addidiſſétq; illum Numantiā euertiſſe, Carthaginē æmulā Romanarū viriū deleuiſſe,celeberrimos triūphos duxiſſe,ad extremū ſublatis manibus Dijs immortalibus gratias egiſſe perhibet,qđ Aphricanū Romanæ vrbi dediſſent, neceſſe enim fuiſſe, ut imperium terrarū illic foret, vnde ille ortum duxiſſet. Glorioſa ſanè laus tantarū vrbium victorē euaſiſſe,& Romani imperii fatū quodāmodo extitiſſe: at illa laus omnino maior,quæ nō populari trutina,ſed prudentiū iudicio expenditur,oculos, manus,mentem ab alieno continere,malle acerbiſſima perpeti,quā iniuriam inferre,aut referre ſe ipſum ſibi ipſi ſubiicientē. An non ſit maior, quando in omni ſæculo reperti potius fuerint qui hoſtem, quàm qui cupiditates ſuas frangerent, quū tamē illas explere velle inexplebile fore malū viderent? Nunc autem rogo vos num Ioannes noſter innocentiſſimè vixerit? an aliter exiſtimatis? Certè ſi mentes omniū vno ore ſonare nunc poſſent, reſponderetis vtique innocentiſſimè: quandoquidē nec oculus eius petulans fuit, nec lingua procax, nec elatū ſupercilium, nec manus rapaces: quē enim læſit ille vnq; bonorū? cuius opes rapuit? corpus contudit? exiſtimationē infregit? Illum ſcitis vos oēs(neq; enim alibi viuere contigit quā apud vos)nullū

ſuperbum

ſuperbū,atq; arrogans facinus edidiſſe, nullū nequitię & fœditatis exēplū incitauiſſe,quanq; vberrimū, & lætiſſimū adeſſet patrimoniū,qđ ſponte ſua addere anhelitū,ſuperciliáq; hominū augere ſolet,& diuitię ſupereſſent,quæ vitiis alimēta ſuppeditare poſſunt:ſed nemo tam alicuius mancipii,quā ſui ipſius ille dñus,nemo tam alienę,quā ſuæ vitę ille cenſor fuit. Et iis rebus pſpectis,mirabitur aliquis me initio orationis hūc virū in optimorū ciuium genere collocaſſe? Optima quidē eſt hæc laudatio,nec longa tñ,duobus enim clauditur verbis,Innocens erat: ſed id quantā habeat vim, ex eo facillimè pſpicietis,ſi conſiderare volueritis qđ fœlicitatis euentuū cunctis eandē ſtationē tenentibus. Si tali ingenio cęteri ciues,vel oēs potius homines fuiſſent,aurea ætas,de qua tantūmodo audiuimus,hac tēpeſtate floruiſſet, quid tunc beatius? fides ſcilicet,& rectū ſponte ſua apud oēs valuiſſent,nō ſuppliciis, nec legū metu vita conſtricta teneretur, audacia omnis,& improbitas exularet:non vidiſſemus bella,non ſeditiones,non cædes,non vulnera,non(qđ minimum eſt)nudatos gladios,quin nec ipſi fuiſſent gladii, quum nemo inſidiaretur, nemo in alterius perniciem quicq; cogitaret. Fœlicia nimis tempora primæuæ gentis, quibus qđ facere nephas erat, ne fieri quidem poſſe credebatur: nulla flagitia tunc,at nunc plurima ſpectantur. Quamobrē audite nunc de Ioanne aliud, ſi tamen aliud. Non contentus illo fuit,vt non noceret, illud etiam addidit, nocere cupientes ut repelleret. O virū verè innocētē,o magnū hominē,qui cogitauerat virtutem deſidem non eſſe, aut ſomniculoſam. nam ad innocentiā ſpectat non illud modo, ut non lædat, ſed illud quoq; lædentibus ut reſiſtat: ſunt enim hæc quaſi eius duo membra quædam natura inter ſe cohærentia, quæ diſtrahi nullo modo debent, quorum unum ſine altero gratum, & iucundū eſſe uix poteſt. Neq; uerò ſatis eſſe ſtatuo in ciuitatis moderatore ipſum ſuam & ſuorum libidinem ratione compreſſiſſe, niſi idem multorū ſceleratorū audaciam cum

fortunę ſuę copijs tum p̄ſenti animi fortitudine oppreſſerit. Nam qui iniuriam non retuderit quū poſſit, tam in fraude eſt, quam qui facit: videtur enim muto quodãmodo aſſenſu iniuſtè facto opitulari, qui prohibẽdi oblatam deſerit facultatem: hinc militię deſertorem leges non minus puniendum exiſtimaruut, quàm qui patriam ui, manu, armis oppugnarint: non eſt timoris mei, vel etiam pudoris exẽpla nominatim inducere: ſed vos, & cauſas, & homines, & tempora meminiſſe poteſtis, & reputare quoties, & quantis prælijs conſilia Ioannis incitatum perditoꝝ hominũ furorem a repub. a bonis omnibus, a iucundo ciuitatis ſtatu repulerunt, neq; enim ſemel, neq; paruis in cauſis, neq; leui dimicatione repulerunt, neq; verò hac in re obſcura huius viri erga patriã ſtudia extiterunt. Magna hæc quidẽ, nec minus grata, quoniã ſtudioſè veluti naturam inſequẽs faciebat. Theodori enim erat filius, quem virũ ob conſilii, & ingenii altitudinem non modo vos, ſed Sabaudię, & Mõtisferrati Principes plurimi faciebãt, ut maximis in rebus eius opera vterentur. Paternũ igitur huic fuit virtutem colere, non quòd virtus tradi alteri poſſit tanq; vas, aut prædium, aut tanq; aliud quippiam hæreditarium relinqui: ſed quemadmodũ ex fulmine fulmen, ſic ſæpius ex vna probitate altera emicat, ut vel hoc nomine Theodoro abunde ciuitas debeat, quòd talem nobis filium genuit, & reliquit. Illud etiã pono diuitias Ioannis ad vſum, & amicitiam illuſtrium externoꝝ patuiſſe, quos in vrbem hanc aduentantes largiſſimè domo excipiebat, neq; id ſine ciuitatis cõmodo, cuius amplitudinem, potentiam, dignitatẽ, de priuatoꝝ copiis finitimi metiuntur. Cõtenderunt nuper de Inſubrię imperio clariſſimi inter ſe duo Reges exercitu, & caſtris, vario euentu pugnatum eſt, & nunc Galli, nunc Hiſpani victricia arma circũferebant: dici vix poteſt quàm vtrarumq; partium duces amarent comitem, carum haberent, honore omni proſequerentur, cuius etiã tectis ſe ipſos ſæpiſſimè crediderunt. Arbitror equidem nõ ſine ſingulari

prudẽtia

prudentia effici potuiſſe, ut vtrorūq; vſum, beneuolētiámq; retineret, inter quos tantis de rebus bellicū certamē intercedebat: gratiā autē, quā ex hoſpitalitate, & familiaritate ſummorū principū collegerat, illā ſemp publicis intentā cōmodis fuiſſe reperietis: ſiue enim iracundiā regū placare oporteret, ſiue liberale aliquid impetrare, hunc virum quęrebatis. Ille ſtudioſiſſimè voluntates veſtras excipiebat, & quicqd cupiebatis, nullo labore veſtro perfectū tradebat: nec tamen ſibi quicq̃ pro his repēdi voluit, niſi beneuolentiam veſtrā, hanc ille magni muneris loco duxit: publicos autē cenſus, ut cura tuēdi proprios, ita fructu credidit alienos. Nolo nūc referre quanta in egentium, & miſerorū hominū auxilium contulit, miſerationis enim opus ab oſtentatione procul eſſe debet. Si quā etiā in amicorū quempiā liberalitatē exercuit, ſi quos etiā opibus ſuis ad honores, & magiſtratus prouexit, prætereo: hæc prędicent illi potius, qui ſe tunc vehemēter adiutos putabant, & quos æquū eſt huiuſmodi beneficiorū memoriā perpetuò colere: nam ipſe Ioannes ea minoris pendebat, & vel ſtatim obliuiſcebatur, vel obliuiſcenti ſimilis erat: certè diuitias nō ut bona ſua amplectebatur, ſed ipſe potius diuitijs ſuū eſſe bonū videbatur. At nō pecunia tantùm, & opib9, ſed opera, & comitate multò etiā plures ſibi deuinxerat, dum in aduerſis illorū rebus oſtendit ſe dolore pariter commotum, & in ſecundis lætitia ſimul affectum. Plurimos etiam conſilio ſubleuabat, admonens in negocio quopiam tractando quid fieri oporteret, & circumſpiciens pro illis, ne aut fallerent ſe ipſos propter inſcitiam, aut de aliorum fraudibus caperentur. Sed ecce me, dum apparo de huius viri religione erga Deum, pietate in patriam, charitate in ſuos, benignitate in alienos plura etiam dicere, repreſſit ab hoc impetu acerbus conſpectus infœlicis illius buſti, qđ tam denſa facularū nube obtectū eſt, ut maximū hoc templū deflagrare vnà videatur. Vbi enim cogito hominem tantarū virtutum fato interceptum, fati iniquitatem accuſare penè compellor.

Siccine tantus vir in ætatis ſuæ robore concidit? tàm nè citò lux iſta patriæ ab huius cœli luce aufugit? quantam iacturã fecimus? alij propinquum fidiſſimum, alii amicum cariſſimũ, omnes ciues amiſimus commodis noſtris natum: quomodo conſilio, opibus, gratia, tum vniuerſos, tum ſingulos ſubleuare potuiſſet? O grauem, & acerbum mortis tuæ nuncium vir optime. O horam illam lugubrem. O res humanas tam facile ſponte ſua labentes. Video miſer, video tot nobiliſſimos ſordidatos non minus funeſtis illis inſignibus aduerſam hanc fortunam, quàm ego voce deplorantes. Au ſi ſunt nonnulli viros ſapientes, ſi diſtortiſſimi ſint, dicere formoſos: ſi mendicent, diuites: ſi exulent, ciues: ſi nudi ſint ab amicis, ſatis a ſe ipſis bene comitatos. Iſte verò ſingulari animi ſapientia præditus, reliqua bonorum genera non nudis appellationibus, nec per ingenia & interpretationes prudentum, ſed rebus ipſis fuerat aſſecutus. Hinc ſpectaculum oriebatur admirabile, dum virtus fortunam regeret, virtutem fortuna bearet, euanuit nitor ille, & cuncta, quæ nunc circunſpecto, atrum mihi inducere colorem videntur. Sed iam finis ſit querelarum, excitemúsq; ſi poſſumus noſmetipſos: nam a mœrore acerrimo mentium confectore cenſeo fugiendum validiſſimè, & quàm celerrimè, ac, ſi liceat dicere, quantum pedes valent. Quid enim hi luctus, hæ lachrymæ, hi queſtus ſibi volunt? num abſentem hac ratione reducere valemus? Stat contra immobile mortis decretum, non precibus, non precio, nõ miſericordia flectitur illa, ut quem exceperit remittat. Quid fles igitur? aut quam obtendis cauſam fœmineo dolori? perijt propinquus, amicus meus. Quid ergo? tu preces fuderas, vota adhibueras, ut immortalitate donaretur? minimè, inquis, ſed ut diu ſuperſtes foret. Quid mihi diu memoras, quòd verbum in humanis cadere non poteſt? An diu tibi viuere videtur, qui ſeptuaginta, aut octoginta attigit annos? non profecto, ne ſi vel animalia quædam conſulas, quæ plurima ſæcula viuendo excedunt-

dunt. Quòd ſi æternitas cogitabitur, intelligemus homines floris in morem exoriri, & repente decidere. Superet aliquis viuendo multa annorum millia: attamen huius temporis, quo vixit, nulla erit portio, ſi referatur ad id, quod non vixit. Quid ſi oſtendo humanæ vitæ diuturnitatem, quantulacunq; ſit, in annorum multitudine non eſſe poſitam, nonne tandem pudore coacti oculos abſtergemus? Da mihi ſacrilegum, da periurum, da ſicarium, da adulterum, ille quiſquis fuerit, & ſi ſpatioſius Neſtore, & Cumæa vate terras inſederit, parum, imo nihil vixiſſe videbitur: quid ita? quia vita turpis flagitiis inquinata, ne vita quidem habenda eſt. At quicũq; pro annorum captu virtutis munere functus fuerit, diripiatur a morte ut libuerit, ſatis diu vixit. Vt enim cothurnus non is melior, qui longior, ſed qui pedi magis habilis, ſic vita ea pluris æſtimanda, non quę productior, ſed quę virtutibus melius congruit: fruſtra igitur querimur circunuentos, & oppreſſos. Optabamus Ioannem diu viuere, diu vixit, ſi non annorum, ſed virtutis in eo numeretur progreſſus. Et hoc quidem, ut arbitror, nõ parum vos ſolari poteſt. Sed ecce nunc, dum cupio vos aliis rationibus a luctu reuocare, venit in mentem facinus quoddam durum, agreſte, ferum, capitale: vellem autem nemini contigiſſe id quod dico, aut aliis potius, quàm vobis: animaduertite quæſo. Eſt quidam, qui certæ rei fecit depoſitum penes alterum, ita ut re vteretur, ſed hactenus quouſq; deponens ſineret. Tranſierunt aliquot annorum curricula, adeſt creditor, depoſitum repoſcit: quid tum ibi debitor? ille ſtatim æquiſſimo animo quod acceperat refert, ut hoc debitoris nomen, quod moleſtũ eſſe ſolet bono viro, effugeret, non ut moleſtius efficeret, ſi improbus eſſe debitor videretur: iniquum videbatur non modo depoſiti fidem fallere, ſed vel iuſtam repetitionẽ paululũ remorari. Itaq; ne remoratur quidem: audiũt debitoris amici, ex his non vnus, aut alter, ſed plures numero incuſant

factum, queruntur, eiulant, clamant, moleſtè ferunt. O improbitatem hominũ dixerit quiſpiam. qui nam hi? Nos ſcilicet ij ſumus, qui ægrè ferimus Deum a Ioanne reuocaſſe vitam, quam nulla præſtituta die vtendam dederat: qui dolemus id ablatum, quod ipſe Ioannes veluti depoſitũ ſponte reddidit: quòd ſi turpe, & iniquum eſt, nec antea præ dolore perſpectum, nũc re animaduerſa moderato vnuſquiſq; ferat animo quod accidit. Eſto, dolor oppreſſerit ſubitus, ſed quouſq; ei parebitur? omnibus in rebus adhibendus modus eſt: etiam in lachrymis eſt aliquid, quod ſit ſatis. Nulla tam imbecillo animo fuit vnquam mulier, quæ viro, aut fratre, aut liberis orbata, diuturnitate luctus attrita, finem aliquando non fecerit lugendi. At maſculi non eſt animi expectare temporis medicinam, quam repræſentare ratio poſſit, admonens non eſſe miſerius natum mori, quàm naſci moriturum. Ferunt Democritum ad Perſarum Regem, qui vxorem amiſerat acceſſiſſe libenter conſolandi hominis ſané cauſa. Verùm quum ſtultus Rex lugeret, ut nemo, nullámq; prorſus cõſolationem admitteret, pollicitus eſt ei Democritus animi ſui cauſa arte quadam defunctam ab inferis euocaturum, daret modo operam, ut tres viros adipiſcatur, quibus nihil flebile vnquam, nihil luctuoſum contigiſſet, quorũ nomina defunctæ tumulo inſcriberet: erexit ſe Rex in ſpem veniens reuocandi coniugem, & eius iuſſu toto regno indolentes, illuctuoſíq; exquiruntur: retulit poſt flens ad Democritum inuentum neminem. Tum ille, es ne tu (inquit) homo impudens, qui adhuc plores, quum ex tanta hominum multitudine ne vnum quidem adducere potueris, quem non dolor attigerit, & luctus? Vereor ne eadem impudentia diutius in luctu verſantibus nobis impingatur, quaſi illuſtrium virorũ funera, & amicorũ, & propinquorũ non vndique ducantur. Vetuit Democritus Regẽ affligere ſe luctu, admonens nullum hominũ pręterire vitę curriculũ ſine calamitate: at hoc qđ omnino neceſſe eſt præterire, ſiue velit

velit quiſpiam, ſiue nolit, quātò iuſtius luctum imminuere poteſt? Si obliuiſcimur nos conditionis noſtræ, qua mortales geniti ſumus, at non obliuiſcitur ſuiipſius natura quæcunq; orta ſunt ad interitū rapiens, cui reſiſtendi ratio ſi qua eſſet, iandiu inuenta fuiſſet, & inter tot ſecula immortalis aliquis extitiſſet: ſed hoc ita ſemp habuit, & habebit, ut cuiuis homini nato nō ſit facilius viuere, quàm mori. Quamobrē ſi ita viſum eſt Deo, & aliàs quidem alios, nunc autem iſtum de huius lucis vſu deponere, nos qui ſumus, ut damnare audeamus? non nouū aliquod, & inauditum, & omnibus retro ſæculis ignoratum accidit calamitatis genus: quòd ſi accidiſſet, ne tum quidem vehementius affligi oporteret: ſuperior enim viri mens omni fortunæ contumelia eſſe debet, neq; fruſtra ſuſcipienda eſſet tetra & funeſta animi ęgritudo, quę de grauitate incommodorum nihil vnquam detraxit. Quū verò nihil tam e naturæ conditione ſit, quàm e vita decedere, quum inter incerta humana omnia mors penè ſola ſit certa, & ea nihil magis vulgare, quomodo non vulgari modo ferri oportet? vel ſi ſtatuerimus grauiter eſſe lugendum, pudeat leuioribus malis lachrymas præbere: quid enim tam triſte contigit in exanimato hominis vnius corpore, quum Papiæ, Alexandriæ, Mediolani præſtantiſſimarum ſanè vrbium cadauera ante oculos noſtros iacere videamus? Illic egeſtæ ſæpius opes militari manu, & eodem belli impetu tecta pluribus locis procubuere. Sed quid externis vtor exemplis, quum domeſticis poſſim? Nos, nos grauia experti, grauiora etiam pertimuimus: quoties natali ſolo deſerto fugæ vitam mādauimus? quoties præda militum, & finitimarum gentium miſeratio effecti ſumus? quis iam ſcire poteſt, an peiora ingruant flagrantibus adhuc bellis? non enim res huius populi tam bene poſitæ, & fundatæ ſunt, ut non leui impulſu cōcidant omnia. Si lugere libet, iuſtiores luctus cauſas calamitoſa tempora præbebunt: vt ex eo ſaltem conueniat præſentem luctum moderari, quo ſufficere reliquis malis

flendo poſſimus. Nam Ioãnem ipſum cur lugeamus, quem ab acerrimis ſæculi huius fluctibus diuina voluntas ſubduxit, & exulem antea ad naturalem nũc ſuã domũ reuocauit? Equidem referam nunc vobis (præſtantes viri) quod aliquando in mentem venit: nam ſuperioribus annis, quũ vberiori ocio affluerem, illa me cura cępit, ſi fortaſſe poſſem ipſe humanæ vitæ ſimulachrum aliquod leuioribus in rebus videre: ea me diutius torſit inueſtigatio, tandem reperi quod quærebam: attendite diligenter. Vita humana, ut mihi videtur, conuiuii cuiuſdam magni ſimillima eſt, ad quod omnes æquè ciues vocati diuerſo ſtudio feruent: hi gaudent confabulationibus, & conuictu: illos delectus miniſtrorum ordo, ingens ferculárum pompa, miráq; totius apparatus deſcriptio attonitos tenet, & hiantes: alii ſatis habent illa in multitudine purpuram, cultúmq; diuitis fortunæ oſtentare: nonnullos refectio corporis, epulæq; ipſæ quantum ſat eſt, ſumptæ delectant: nequiores qui flamma ſuccenſi gutturis appoſita nullo diſcrimine vorant, viſceribus tantum ſuis abdominíq; indulgentes: honeſtiſſimi verò omnium, qui conuiuii dominum cunctos tam iucundè & comiter epulo excipientem noſcere, & notum colere affectant, & ea gratia ſe illo veniſſe lætantur. At vbi ſublatis menſis aſſurgere iuſſi, hi demiſſos ſe queruntur, qui nullam, aut peſſimam, exhauſtámq; habent domum: at qui commodius ſe futuros domi ſuæ arbitrantur quàm alienæ, læti abeunt, tandiu in conuiuio morati cum voluptate, quàm eius rei vſus & opportunitas ferebat. Expoſui ſimulachrum: attendite modo an huic ſimulachro humana vita congruat: nam ad illam, tanq; ad communem conuictum vnuſquiſq; hominũ iuſſu Dei vocatus: alii ſermonibus, fabuliſq; ducuntur, in quorũ nmero poëtas, oratores, hiſtoricos etiam poneremus, & quicũq; eorum numeris, muſáq; delectantur: alii ut philoſophi delectantur apparatu vitæ, quos mundi pulchritudo, nobilitas cœleſtiũ, terreſtriúmq; rerum in admirationem traxit: alii copiis, diuitiis, po-

tijs, potentia ſpectandos ſe præbent: alios negociorum, ſecularium'que rerum cura tangit, atque id tantum, quãtum ſatis ſit ad vitam honeſtè degendam: alios nequam homines turpiſſimis voluptatibus deditos videmus: & vt illic honeſtiſſimũ eſſe genus eorum diximus, qui epuli dominũ noſcere, & notum colere affectãt, ſic iuſtiſſimi, omniũmque optimi, & Chriſtiano nomine maximè digni, qui in hanc vitam inducti autorem vitæ Deum agnoſcunt, & ſatagunt venerari, ſanctiſſiméque eius mandata conficere, & cuſtodire ſtudent. Mox cõuiuium ſoluitur, ideſt e vitæ domicilio migrandũ eſt omnibus. hi moleſtè ferunt, qui in loca alia tetra, horrida, formidoloſa veniendum vident, non hi, qui e chriſtiana diſciplina fide adducti, ſpe ſuſtẽtati, charitate muniti, ad ſuperas oras, vnde fluxerunt, multa cum mercede ſibi vident repedandũ. Ecce Ioãnis Rotarii ſpiritus, iuſtiſſimus (dum in terris fuit) Dei cultor e florida vita tanquam e conuiuio dimiſſus in domũ propriam iam reuenit, vel reuenire ſperat, vbi labes, quas cõtagione terreni corporis attraxerat, purgatoriis ignibus vſſerit. Ille tanta ſpe lætus, ſimúlque proſpiciens dies noſtros noctis pleniſſimos, eadem, ut opinor, amicis nobis exoptat, miſſionémque huius vitæ, veluti militię cuiuſdam grauioris fieri cunctis velletque: quem vos ab atrocibus illis pœnis, ſi quas ſuſtinet, orationibus, ieiuniis, elemoſinis, omníque alio ſancto opere conuenit ſubleuare.

M. ANTONII N.

DE BELLO IN TVRCAS GERENDO.

ORATIO OCTAVA.

MVLTOS Ego ſæpius mortales animaduerto viri Chriſtiani nobile aliquod ingenij & doctrinæ ſuæ monumentū edere cupientes, ea ſibi ad dicendum ſumere argumenta, quę eximiæ ſunt ſubtilitatis, & pro quib9 aduerſus plures diuerſa ſentientes contendere oportet. Tales ferè ſunt hi, qui de naturalibus diſputant cauſis, cœleſtiaq; cuncta & terreſtria curioſius inquirunt: quos ego ſanè viros & ſi non contemno, attamen quòd nulla plerunq; de illorū ſermonibus vtilitas auditoribus cōparatur, improbandi aliquando videntur, quòd neceſſarijs ꝑtermiſſis extranea quædam magis longè ab vſu poſita, & vix bene nota conſectantur. His etiam deteriores video nōnullos, qui ad fabulas, & iocos conuerſi in his ludunt, a poëtis nihil ferè differentes, quorꝫ vnum eſt opus vulgarium hominum aures feſtiuo ſermone detinere. Ego ſi nunc de vnius, aut alterius ciuitatis vtilitate verba facturus proceſſi, laudabile putarem inſtitutū orationis meæ, & magis adhuc laudabile, ſi de vnius prouinciæ ſalute afferre aliquid poſſem. Verūtamen in præſentia nihil horꝫ agito animo, ſed aliud quiddā longè (ni fallor) præſtātius: nam de totius Chriſtiani populi tam latè patētis, per tot terrarum ſpatia diffuſi, de totius inq; gentis commodis dicturus ſum: tantum eſt id, quod profiteor. Nulla vnq; res oratoris ingenio tractata, aut magnitudine par, aut vtilitate prior inuenietur. Quænam igitur hęc? Scitis Turcas diſſidentes a nobis religione, multò etiam magis armis, atq; hoſtilibus odijs diſſidere, vrgere aſſiduè terra, atq; mari, intercepiſſe olim oppida, caſtella, regna, prouincias, nunc etiā in interioribus fidelium nationibus verſari, & tantū in faucibus non hærere. De bello igitur aduerſus Turcas gerendo

dicturus

dicturus ſum, quo vno Europæ ſalus, populorum libertas, Chriſtiani nominis dignitas continetur. Non arbitror iã obſcurum eſſe cur inſtituam illud potiſſimũ oratione ſuadere: oratio enim cupiditatem incendere poteſt, & incenſa cupiditas efficere, non modò id ut velitis, ſed ne fruſtra etiã velitis. Sed nõ eſt meum id inuentum: dixere alii iiſdem de rebus, quibus arbitror haud ingratum futurũ plures in hæc eadem ire, ſi forſitã effici poteſt aſſiduitate ſuadendi, vt bellum tam ſanctũ, tãmq́ ſalutare ſuſcipiatur, cuius rei gratia orationes illi ſuas elaborarunt. Pulcherrimũ ſanè horum virorũ propoſitũ fuit, qui etiam exemplo ſuo prodeſſe potuerunt: nam quũ hoc ſibi ſumerent, oportere, quod vnuſquiſq; poſſet, id aduerſus cõmunem hoſtẽ proferre, id principes ipſi munus expleuerunt: nam quũ graues & vehementes eſſent in dicendo, diſciplinisq́ inſtruxiſſent ſe pluribus, hanc oris, & pectoris ſui dotem in mediũ detulerunt, grauiterq́ in Turcas cohortationibus, monitiſq́ ſuis pugnauerunt: hoc videntes cæteri, quorũ omnis vis eſt in ferro, armis, equis, & vexillis, impelli poterant, vt illa, quibus p̃ſtabant, aduerſus eundem hoſtem pro cõmuni ſalute exercerent. Horum ego virorũ egregiam volũtatem iuuandi rem Chriſtianam facultate orationis, nõ ſuſcipio modò, verum etiam imitari conabor: ſiquidem iiſdẽ artibus me tradidi, quibus illi florebant: nec ideo quiſq; debet animũ dicendis minus intendere, quia illorum ſcripta vel iam legerit, vel lecturũ ſperat: argumentũ quippe idem, ſed tractatio varia & diuerſa erit. Tanta autẽ eſt amplitudo materię, vt ſi in infinitorũ hominũ corona certatim vnuſquiſq; de ea diſſerat, poſtremus tamen adhuc habiturus ſit, vnde noua multa ab aliis prætermiſſa cõmemorare poſſit. Quòd ſi natura ita cõparatũ eſſet, vt quòquiſq; poſterius, eò deterius diceret, nullo iam diſcrimine iudicaretur quis melius & rectius verba feciſſet: ipſum enim tempus de oratore optimè iudicaret, & poſtq̃ iam plures ſuperioris ſęculi viri dixiſſent, iuſta eſſet cauſa diſcedẽdi, & nolle amplius audire.

dire. Sin aũt poſteriores ętate inuenti ſunt ſępius ſubtilitate & elegantia dicendi priores, apparet non iuxta locum & ordinem dicentium hæc eſſe ſpectanda, ſed ingenium, literas, eruditionem valere. Vt enim vnuſquiſq; inſtructus eſt naturæ, & doctrinæ facultatibus ad dicendum, ita dicit: & nullum iſtud argumẽtum eſt anteriori, ſe perfeciſſe opus, quia cæperit, ſicut nec poſteriori, quia ſuſceperit. Fallitur ſi quiſpiam putet idem eſſe in ſermone, quod in curſu: nam in curſu is vincit, qui cæteros prępuenit, & ad metam primus peruenit. At in ſermone illi palma defertur, qui aptius, & ſapientius dixit, tametſi poſtremus ad ipſum peruenerit ſermonẽ. Itaq; quum incertum ſit qualis futura ſit oratio, decet vos omnibus æquos auditores præbere, ut ſi quæpiam rectè dixerint, illis vtamini: ſin defecerint, nec oſtendere valeant præclarum aliquod, ideò nõ ſuaſerint, neminem illi amplius culpare poſſint, præterquam ſe ipſos: vos autem nihil durum, aut atrox perpeſſi fueritis, ſi multorum etiam longam orationem audiueritis ſtulta & vana dicentium, quanquã quid vanè, quid ſuperfluò diceretur hac in re, tali tempore? Tantum autem abeſt loquendum non eſſe, ut iure poſſet quilibet de me petere, ut maiore ui, & copia orationis bellum hoc Turcicum ſuadeam, quàm ſuperiores fecerint: quoniam maior etiam vrget nunc neceſſitas huius hortationis, poſtquam res Chriſtiani nominis in extremum penè diſcrimen deducta eſt. Quis enim non videt quam latè ferantur Turcarũ arma? qd minentur? quot nuper diripuerint regiones? quantũ ceruicibus noſtris immineant? Ita ut nihil magis meditari oporteat, quã quomodo illorũ impetũ propulſare poſſimus. Scilicet omnipotẽs, & immortalis Deus hominũ inter ſe latè patere ſtatuit officia: itaq; vbi aliquid moneri vult, nõ ipſe id agit de loco ſuperiore, aut legatione vtitur angelorũ, ſed ſacro afflatu præſtantiũ virorũ mentes excitat, ut ad populũ loquãtur: quod negociũ vbi illi capeſſunt, tunc verè exiſtimandũ eſt deum de humani pectoris templo, qđ inſedit, monita

ſtla ſalutis fundere. Fieri autem nō poteſt, ut in negotio quo piam magno, atq; præclaro vnus ad omnia ſufficiat, ſed alius adiuuat pecunia, alius conſilio, alius autoritate, alius corpo ris viribus, quemadmodum viſum eſt Deo, qui hęc diuidit: eſt etiam quem ille ſermonibus tantum præficit, & nūc me forſitan voluit ad hoc bellum mentes veſtras inflammare. Quamobrem loquendū mihi omnino eſſe video: ſiue enim vtile eſt vos id bellum gerere, ad quod ſuadendū procedo, nec vtile modo, verum etiam pium, do hoc cōmuni ſaluti, do temporibus, do religioni: ſin etiam haſce agere partes Deus me voluit, do hoc illi, quoniam ille mihi prius hoc dedit, & pareo, nec deſeram ſtationem, in qua maior homine poteſtas me collocauit. Neq; ego nūc aggrediar quicq; de rationi bus belli gerendi dicere, quoniam id ad rei militaris peritos pertinet, qui ne ipſi quidem ſua expedire poſſunt conſilia, niſi in rem præſentem venerint, circunſpicientes & quæ amica nobis, & quę hoſtibus aduerſa. Simul & illud cogito, quod ſi oſtenderem nunc, quomodo bellum ſit gerendum, veluti qua parte aggrediendus ſit hoſtis, quanto copiarum numero opus ſit, vnde commeatus quærendus, hæc, & talia ſi expedirem, fieri poſſet, ut ſententia mea eo tempore acciperetur, quo non prodeſſet, uel etiam obeſſet: rerum enim ſtatus aſſidue voluuntur, quibus conſilia aptari debent. Ergo expectabimus illum diem, quo vnanimi conſenſu manus inijcere voluerimus bello: plures enim tunc oſtēdent ſententiam ſuam, nec cōſilio, ut opinor, labemur, quod ſub manu, ut aiunt, & in ipſa arena naſcetur. Nunc autem oſtendendum mihi (quod rei ipſius caput eſt) bellum omnino nobis aduerſus Turcas ſuſcipiendum eſſe, atq; adeo acriter gerendum cum ſpe optima uincendi: is enim huius actionis finis eſt, ad quem cætera referre oportet. Si quis autem oratione ſua ſuſpenſos animos, uel leuiter ꝓpenſos impellere poteſt, ut uehementer ardenterq; affectent rem gerere, is multum cōtulerit: nam ſępe labores, pericula, ſumptus, formidines

a nouis

a nouis conſiliis deterrent: at incitatis ſtudio ſemel hominibus non graue aliquod, aut durum, aut metuendũ videtur: ſumptũ habent pro lucro, laborem pro requie, dolorem pro voluptate, vita deniq; deterior illis morte videtur, niſi rem perficiant. Itaq; non eſt omnino deridenda hæc opera, quæ irritare animos, & paratiores efficere poteſt, qua uti iam cogito, de meis cogitationibus ita ſumens exordiũ. Ego enim ſiue fidei ardore, ſiue aſtri cuiuſdam impulſu, ſiue fortaſſe mentis vitio quodam cogitationibus illic excurro, ut exputem, & examinem ſæpiſſime mecum quàm pręclarę eſſet, ſi Chriſtiani pacatis domi reb⁹, armis collatis aduerſus Túrcas, Saracenósq; exirēt, vnanimésq; & ſerua liberare, & erepta recuperare vellent. Primum nos illi quotidianis pulſant iniuriis, & continentibus bellis laceſſunt, neq; coërceri poſſunt, quorum pręlia & contentiones inuitatos refugere turpiſſimum duco. Vtinam occurrere, arrogantiámq;, & ſpiritus barbaricarum mentium ferro contundere ſtatuiſſemus: non contractioribus nunc terminis vteremur, neq; nuper in Pannonię finibus caſtellum munitiſſimũ, nec diuerſo in orbe pulcherrimam Inſulam interceptam quereremur. Deinde quis tui Gręcia non miſereatur? quæ armis iandiu oppreſſa ſeruilibus alũnos tuos fidei lumine fulgentes ſpe atq; animo cœli domicilio affixos pedib⁹ infidelium proſternis: neq; tamen vectigal pendendo, aut deiectè parendo contumelias & iniurias redimis, quib⁹ impii Maumethani noſtri generis homines inſequũtur: ipſorum ceruicibus, humeris, lacertis vehunt, arant, fodiunt, deiectiſſima quęq; miniſteria exercent, ſi qui minus dicto audientes ſunt, ſi qui indignitatem rerũ peroſi dolorem vultu non ſatis occultant, aut palo transfiguntur, aut cute nudantur, aut in rotam inſuuntur, aut alio deniq; edito ſęuitię exemplo exanimantur: quin etiã beluæ illæ in Venerem pronæ intemperantiam, libidinum in alicuius pulchritudinis puberes explere dicuntur: quos vbi præſenti ſtupro coinquinauerint, ſuperbiſſimorũ more

domino

dominorum exultant contumelia, quum caſtiſſimos religionis noſtræ mores non minus oderint, quàm contemnant. Sed nolo in iſtis diutius immorari ob pudorem: nam huiuſmodi contumelias, quæ ad mulierũ pertinent corpora, & puerorum, non conuenit nimis verbis nudare, eò autem minus a viris ferendas, quò magis illarũ pudet ſermonem inferre, & vix nominari honeſtè poſſunt. At illud longè intolerabilius, & magis exitiale, quòd paruulos de parentum ſinu abſtractos Chriſto miſſo Maumethanæ legis ſuperſtitione imbuunt, quos in ſpem deinceps militiæ alant, atque erudiant. Hic qui patrum luctus? quæ miſerarum matrum comploratio? quãtus affinium mœror? ciuium gemitus? abduci in perpetuũ dulciſſima pignora longè ab oculis, ab domo, a patria, ac ne in religione quidem parentum permanere: non iam carnem, & ſanguinem in ſeruitutẽ trahi, ſed animas ipſas, quas ſacro baptiſmatis fonte perluerant cœlo deſponſas, in baratrum præcipitari, dęmonibus immolari. Cũcti expirare e veſtigio gnatos, mori, externa aliqua ui confici exoptant, antequam infidelium manibus tollantur, ſciſſisque crinibus mulieres pectus pugnis tundẽtes fœcunditatem vteri execrantur. Itaque quũ in mentem venit tot regiones, tot vrbes, tot oppida, tot eccleſias, tot virorum capita mulierũmque tam grauiter Turcarũ imperio premi, ac diripi, interrogo me num qui ſuperſumus Chriſtiani in reliquis Europæ partibus eadem ſeruitutis cõditione capti, qua illi, an verò liberi arma ad arbitrium noſtrũ teneamus? Mihi quidem ſeruitus videtur, ſi timore exterriti aduerſus fœdiſſimos hoſtes membra Chriſti & ſanguinem depaſcentes infeſtis ſignis ire detrectamus. Quòd ſi vniuerſi Turcarum potentiam haud extimeſcimus, ut potequos diſtracti ſæpiſſime nominis noſtri reges domeſticis copijs & parua manu repulerunt: num ſegnities tardabit, quę longè abfuit, & abeſt ab occidẽtalibus populis? nam ſi ipſos bene noui, hi ferrum libenter retractant, & vitam ſub diuo trepidisque in rebus aſſiduè ducunt, & belligerandi demum

ſtudio

ſtudio acerrimè tenentur. Quomodo igitur qui leuioribus de cauſis acriter ferro decertamus, Chriſto tam fędè in eius membris affecto ceſſamus? quid patimur Turcas hæc agere, quorum gratia tum hoſtibus, tum amicis mali Chriſtiani videmur? Si vnum vel alterum hominem conſpicati iniuria ab inimicis oppreſſum cõmouemur humanitatis iure, & contumeliam detrahendam cenſemus: quæ ratio vnam prouinciarum noſtrarum nemini dignitate cedentem negligere, nec nec opitulari aduerſus aſſiduas inſaniſſimáſque contumelias? inimicitias inter nos exortas diſtuliſſe, inteſtina bella pauliſper timuiſſe, in facultate noſtra ſitum, ideſt voluntate hominum moderatorum, quin hęc libere dimittere, ſtudium atque iracundiã ſuam Chriſto & eccleſię temporibus condonaſſe, pulcherrimum. Amentes profectò, ſi credimus poſſe nos amiſſa poſſidere inter diſcordias noſtras, per quas poſſeſſa amiſimus. Si belligerãdum eſt, id cum hoſtibus fiat potius, & ſociis pax reddatur: nunc bis peccamus, dum & ſociale bellum gerimus, & hoſtile relinquimus. At in negocio gerendo ſplendoris, & cõmodi nihil, imo nulla vberior occaſio virtutis pferendæ, laudis amplificandæ, diuinæ gratię pmerendę: nam ſi honeſtas ſpectatur, quid honeſtius, quã decora illa animarũ cœlo nata, plebem regiam, ſacerdotalem fidei ſociam, crucis commilitonem, ab iniuriis barbarorum prohibere? contumeliis eximere? ſeruitio nudare? & tandem ſibimetipſi reddere? At quæritur gloria: quid glorioſius quàm efficere cõpreſſis domitíſque hoſtilibus nationibus, ut Cſtriſti religio in humanę libertatis luce poſita gratior nobis, exteris reuerentior aſſurgat, ad quã nõ ſanctitate tantũ, ſed etiã ſui dignitate oẽs rapiantur? quæ enim literæ non celebrent tam pclarè geſta? quę vnquam poſteritas de tantis geſtis conticeſcet? hęc autẽ ignorauerit nemo, quin Dei nobis concilient amorem, ut pote quæ pro ipſius cauſa, & nomine ſuſcipiantur. Miror etiam ſi non intelligimus, quòd libertatem Græciæ prodentes noſtram ſimul prodimus tali aditu aduerſus loca

noſtra

noſtra patefacto: nemo enim dormiat vicino ſerpente ſecurus, nam mordere poteſt, & forſitan mordebit. Itaq; ſiue ſint qui velint ſua domi ocioſe poſſidere, ſiue cupiāt aliqui noua quædam manu quærere, agendum vtriſq;, ut firmus illinc exercitus tranſmittatur. Eſt etiā aliqd, quod præcipuū huic terrarū parti debeamus: nanq; omnis humanitatis cultus, leges, iura, fandi ratio, artium grauiorum ſcientia, ſacrarum literarum interpretatio e Græciæ fontibus deriuarunt. Magnis quōdam hæc prouincia geſtis floruit, magnis finitimos opibus anteceſſit, magnis domi foriſq; partis titulis abundauit, ingeniorum feracitate quibuſcunq; terris anteferenda: huius gentis inuentis, eruditione, literis aucti vehementer & adiuti ſumus. Talibus pro meritis, próq; gloriæ vetuſtate, quam etiam in prouinciis reuereri decet, ſeruile iugū afflictæ excutere Græciæ, & iniurias per tot annos toleratas vlciſci debemus. Quòd ſi omne antiquitatis decus reſtituere non poſſumus, at reliquam vmbram, reſiduúmq; gentis nomen ab inimiciſſimis hoſtibus proteri cōculcariq; ne patiamur. Habeat ſalutem ab his Græcia, quos artibus ſuis ornauit, ut gratos, memoreſq; beneficiorum intelligat, & maiora acceptis refudiſſe agnoſcat. Et fortaſſe vbi ſui iuris effecta fuerit, quemadmodum agri intermiſſo cultu vberiore dein fruge nitent, quaſi gratiam referant quietis, ſic literæ, quæ illic tot ſæcula quierunt, tunc commotæ vberius lætiúſq; reſurgent, & fortaſſe extulerint aliquid veterum ſtudiis ęquiparandum. Et quoniam vno ex ſermonis capite, & (ut ita dicam) fonte plurimi cogitationum riuuli deriuari ſolent, nóſq; longius progredi ſtatuentes alia aliis libenter inteximus, quę eiuſdem generis eſſe videantur. Quis etiam bonorum fidelium Hieroſolymam, omnémq; antiquę repromiſſionis terrā in Chriſtianorū imperium recidere non concupiſcat? Hoc loco patiamini quęſo me paulò fuſius & vberius prouinciā Iudęā ſuis laudibus efferre: non dicam terrā illam ſaluberrimis irriguā lauacris, tam vberē,

& feracē

& feracem optimorꝫ ſanè fructuum fuiſſe, ut lacte,& melle fluxiſſe tota dicatur:non cœli temperiem,rarũ imbrium caſum,hyemen hyeme carentem prædicabo: ne illud quidem dicam protuliſſe primã & oſtendiſſe inſignes balſami lucos, & palmarꝫ nobilitate cunctis regionibus anteſtare. Faceſſant iſta procul a laudatione noſtra, laudauerint hæc potius Hebræi,quibus talia quædam magna vidẽtur. Nos terram illam eximiam ſedem & præclarum domicilium ſanctitatis fuiſſe aperiemus, nos ingentia illis locis myſteria ſalutis patrata referemus: qua in re dabitis veniam,ſi ſermonem prouexerimus longius, quàm opinio noſtra ferebat: tractabuntur enim nunc dicendo communes affectus, vt in illis,quantum fieri poteſt,religio incendatur. Quamobrem adeſtote quœſo,& aures mentésque veſtras erigite, vt aliquando de maximis rebus dicere incipientem audiatis. Arbitror ego, ſicut Solem video inter reliqua ſidera præſtare,& penè ſolũ in cœlo collucere,ita Iudæam,quam Siriæ partem nonnulli autumant,inter terras omnes vnam eminere,illiqꝫ a cæteris regnis & prouinciis plurimum deferri oportere. Nec verò fideli ac chriſtiano viro aliter videri neceſſe eſt: nam in hac ſola orbis ſede vera Dei cognitio enituit. Inuocatũ eſt illo loco nomẽ domini a mortalibus optima pietate,& religione,quũ reliquas regiones,cæteros anfractus,tractúsqꝫ terrarꝫ ſuperſtitio vana inundaſſet:hic manifeſtiſſimè oſtendit ſe hominibus Deus,nec ſemel,aut iterum,ſed ſæpius diuinæ voces humanis ſe auribus applicarũt. Teſtantur veterũ hebræorum geſta. Principio Abraham,Iſaac,Iacob,qui fuerunt caput & origo hebręæ gẽtis alloquebatur ſæpius dominus, imo illis familiariter ad omnia vtebatur: inter cętera ingẽtes illis pollicitationes factæ,ut de eorũ ſcilicet ſemine Chriſtus naſceretur,útqꝫ in eo ſalus,vita, redemptio omnium gẽtium eſſet futura:nec dictum modo,ſed idem quoqꝫ varijs geſtorꝫ ſignificationibus præmõſtratum. Hi ſanctiſſimi viri tres cum eſſent,cõtinua ſucceſſione terram hanc, quæ tunc Cananęorꝫ

erat,

erat, poſtmodum Iudæa fuit, tenuerunt, donec vltimus eorum Iacob premente fame in Ægyptũ, quæ affluere rerũ copia dicebatur, deſcẽdit, deſcendit autẽ cum duodecim liberis, de quorum ſanguine totidem numero tribus emanauerunt: quæ quũ deinceps in multitudinẽ immenſam excreuiſſent, teterrimáque ab Ægyptiis ſeruitute premerentur, diuino illinc iuſſu profugerunt, & in ſolitudines immẽſas Moyſe Duce penetrarunt: quid deinceps egerint, quibus rationibus vitã tolerarint, quæ pertulerint aduerſa, quæ ſecunda, quot pugnauerint prælia, quibúſque cum gentibus, ad ſingula fere diuinis admoniti oraculis, longum eſſet enarrare: ſed qui ſcire cupierit, replicet ſtudioſa manu paginas veteris Teſtamẽti, & inueniet quanti ſit facienda illa terrarum portio, in quam populũ ſuum deducendũ oſtendebat deus, atque adeo multis antea patratis miraculis deduxit: vbi deinceps, tanquã municeps illius eſſet terræ, ſæpius, & infinitis locis, & innumeris corã viris, ſe ipſum oſtendit, ſentẽtiámque ſuam familiariter indicauit. Eadẽ hęc tellus acerrimos genuit bellorum ductores, qui parua ſępe & inopi manu potentiſſimos hoſtium exercitus florentiſſimósque vicerũt: Reges pariter ſuſtulit æquiſſimos ſapientiſſimósque, quorum geſtis hebræorũ vires frigidæ antea, ac anguſtę mirabili incremento adiutæ circũ quaque ſe dilatarunt, & in finitimas gentes, regionéſque vehemẽter efferbuerunt. nec eò dico, quin multarum vrbiũ latiores fuerint imperij fines, verũ cæteris nationibus perſuaſum erat a ſeipſis valuiſſe: humana illæ facultate vires ſuas metiebant, & nunc Imperatorum prudentia, nunc robore iuuentutis, nunc bellantiũ multitudine magna adeptos gloriabantur. At hebræi viri magnis diuinũ nomẽ tollentes clamoribus in bella procedebant, nulliſque magis armis, quã orationibus humillime fuſis cõmendati ferociter irruebant, hoſtẽque ſuperbũ cędebãt. Quid duris obſidionũ tẽporibus vbi magna hominũ ui ac multitudine hebræi cingerentur? magna illa erant præſidia, turres, muri, tormẽta, vallũ, & allia propugnacula humana manu fabrefacta, ſed

maximũ oĩum propugnaculũ erat ipſe Deus, qui humanas
manus fabricarat, tantorũq; operũ miniſteria illis mãdarat,
hæc vnica erat fiducia reꝝ, hoc ſalutis columẽ præcipuè am-
plexabãtur. Sperabant tali circum ſe tegente munimine tu-
tos & inexpugnabiles fore: ſperabant, nec fallebantur: nam
irrito incæpto, acceptis etiã detrimẽtis bellicum obſidionis
opus hoſtes ſoluere cogebantur. non proderat ꝑtinax oppu
gnatio, quin vulneribus, & cædibus defeſſi pedẽ referrent,
req; infecta diſcederent. Iam mihi agros, flumina, colles, op
pida oſtẽdi vellem, in q̃bus illa pugnata ſunt prælia auſpice
Deo, quo magis ac magis locoꝝ intuitu quæ iã ſcripturaꝝ
relatione cognita ſunt mens ipſa religionis ſtudio clarius ar
deret. At prophetas tẽpeſtate eadẽ maximos, & ſãctiſſimos
ibidẽ extitiſſe quis neſcit? qui nõ ſolũ vaticinio clari, ſed mira
culoꝝ poteſtate inſignes fuerunt, quũ pro ſanctitate vitę vo
luntatis arbitrio reꝝ naturã flecterẽt atq; torquerent, quoꝝ,
natale ſolum, cæteráq; loca, in q̃bus vixerunt atq; efflorue-
rũt, nõ tam curioſo, quã religioſo oberrare iuuaret aſpectu.
Multi alii præterea, e quoꝝ candore vitæ, mentíſq; pietate
cœleſtis parens, qui tales illos effecerat & retinuerat, volu-
ptatẽ ſummã capiebat. Ergo terrã illã fœcundiſſimã paren-
tẽ, ꝑſtantiſſimãq; alũnã tot ſanctoꝝ cœleſtiũq; viroꝝ negli-
gemus? nulla dignã reuerẽtia ducemus? Athenas magis mi
rabimur domiciliũ quondã inanis ſapientiæ? Lacedæmona
humanas leges, nõ diuinas tenentẽ? vel Romã magnã quidẽ
vrbẽ virtute multa quodã tempore ſubnixã, ſed tamẽ veræ
pietatis ignarã, & peſſimo idoloꝝ cultui mancipatã? Sed q̃d
illa narro? Ecce tibi omnipotens & indicibile verbũ ab arce
ſummi patris demiſſum formam inducitur mortalẽ, naſci in
Iudæa voluit, nec naſci tantũ ſatis fuit, ſed & eodẽ vitã tradu
cere, deinde occidere, atq; ſalutis myſteria, ad quæ venerat,
ibidem non mutato ſolo voluit excitare. O frugifera Bethe
leem, cuius magnæ fruges fuit ipſe Deus, quẽ humanis mẽ-
bris incluſum tum primũ in te naſcentẽ ſuſcipis, & reliquis
mortali-

mortalibus oſtendis. O antrũ illud ſplendidius gẽmis, precioſius marmoreis tectis, qđ ſuppliciter proſtrati adorare oẽs populi ſolemus: quis enim vnq̃ ſe coniecit in illud, ut nõ ſenſerit gelidũ pectus nouo fidei ardore concaluiſſe? pleriq; dum illo manerent, in auguſtiorẽ euaſiſſe formã ſe ipſos teſtati ſunt, dulcedineq; ingenti ſpiritali pfuſos mira quædã in illo mentis exceſſu deſpexiſſe memorarunt. Quid plura? hãc ego ſedẽ ſecundũ cœleſtis regni habitacula principẽ eſſe iudico, in qua tot ingẽtia aduerſus fœdus naturale edita, virginitatẽ enim fæcundatã puerperiũ ſubiiſſe, & Deũ humano captu inuentum non ne mirandũ? hoc nec natura ferre, nec vſus experiri, nec ratio ſcrutari poteſt. Nec verò in tanto facto ocioſa ceſſauit Angelorũ multitudo, quorũ vnus paſtores ſupra greges vigiliam noctu tenẽtes excitauit, ut relicto eorum pecore ad manſuetiſſimũ illum Dei agnũ in præſepe iacentẽ cõtenderint, ſalutémq; in eo hominibus tunc natam gratulabundi venerarentur: id qđ illi non contẽnentes monita fecerunt, reliqui verò Angelorũ chori feruntur dulciter domino ſuo occẽtaſſe. Sed vel illa miraculi magna pars fuit, ignea forma cunctis illuſtrior pulchrióra; ſideribus ęthereũ ſecans iter, cuius præuio ducatu commoti Magi longinquis de partibus eodẽ ſe contulerunt, & Regẽ regum, qui trabea carnis aſſumpta de virginali tunc fuerat aula progreſſus, ſolo incubantes muneribus oblatis coluerunt. Cenſebant illo ful gido aſtro, tanq̃ edicto, in ſupremo orbis cardine poſito ad iam nati Dei veneratione ſe vocatos. Eodẽ oppidulo Chriſtus hominũ tum primũ cauſa ſuum fudit ſanguinẽ, & pro ſe fundi voluit, humanũ. Circunciſus enim ipſe, & ipſius cauſa multa infantiũ millia iuſſu regio necata, haud dubia ſignificatione quãtã poſtmodũ allatura foret martyriorũ ſegetẽ adulta iam fides, quum in ipſo ſemine tantã indolẽ oſtendiſſet. Quorũ myſteriorũ grãdium ac miraculorũ ſparſa per illas terras plurimi cernentes veſtigia Betheleemico rure certam ſtabilẽq; ſedem fixerunt, putantes ſe minus pietatis, minus

religionis habituros, ſi ab hac villula auerſi aliò oculos deti-nuiſſent. Quis Nazareth Saluatoris poſt ægyptiacũ reditũ nutriculã poſſet pleno ore ſatis cõmendare? vbi etiã Maria Angelum legatũ, diuinum decretũ, ſui profectũ honoris au diuit, ſimúlque de ſpiritu ſancto in vtero habere cæpit. Hic Chriſtus ſacrilegas ciuiũ ſuorũ manus effugere volens, quẽ de collis ſupercilio præcipitẽ dare parabant, ſcopuloſa ſub rupe latuit: at quomodo latuit? Sinus illic eſt quidã, quẽ hu mani corporis receptaculum tantũmodo poſſis dicere, adeo forma conuenit: intra hunc Ieſus ſaxo aufugiente, ſibique cõce dente receptus eſt, quũ ſe antea illorum oculis inſpectabilẽ reddidiſſet: quòd ſi, ut dicunt, figura auerſi corporis illic im-preſſa cernitur, veſtimentíque ora, rugæque comparent, ſubter fugiſſe etiam natura ſaxi videtur, quod molle ac cereum cal canti ſe domino, prementíque præſtaret. Multa præterea aliis locis viſenda, quæ ruinæ nondum obliterauerunt. Betha-nia, præter duo Mariæ & Marthæ habitacula, Lazari etiam nobis exhibet mauſolæũ, e quo ad dominicam vocem mor-tuum quatriduanũ iam fetentem prodiiſſe ſtatim credimus, manus pedesque inſtitis obligatũ, tanquam planè inclamatus ille non mortem, ſed ſomnum exuiſſet: huc mortales multi pro perant, ut ſepulchralem illum lapidem rei geſtæ ſuperſtitẽ, quo de audierunt, vel manu contingant. Nec minor concur ſus fit multitudinis in Sichem ad Iacob puteũ Samaritanæ & Meſſiæ collocutione nobilitatum. Nemo ad canam Gali-lęæ acceſſit vnquam, qui non ſibi locum cõmonſtrari petat, quo lymphę de propria origine immigrare coactę, & gene-roſa iuſſę vina fundere, nõ ſolum illos tunc conuiuas, ſed & infinitam hominũ manum multis poſt ſęculis exhilararunt, quibus gratum admodũ fuit, quòd ornare inſigni miraculo nuptias voluerit nuptiarum autor Deus, tametſi humanam illi formã, nuptię neutique addidiſset. Sed & illud fortaſſe plerique ducant non minus eſſe admirabile, quòd is, qui talia facere ſolo nutu poterat, egere voluerit, & vitam pauperis viuere.

Ingredien-

Ingredientibus Nayn in ipſis portis occurrit imago filij viduæ matris in ipſa mœſta funeris elatione ab inferis diuina manu retracti. Mons Tabor, in quo Ieſus fulgidior effectus humanã faciem anteceſſit: Mõs Oliueti, in quo nube lucida ſubleuatus aſtra conſcendit, cuius nõ affectum viatoris trahunt ad supernorꝫ cõtemplationem gaudiorꝫ? Et quis vnq̃ ſtetit in Iordanis ripis, ut hymnum nõ diceret defluentibus aquis, quę conditoris ſui membris circunfuſę meruerunt diuinæ fieri gratiæ ſacramentũ? Fœlix nempe vnda, quæ dum beatũ tingeret corpus, non mundabat, ſed mundior ipſa efficiebatur, admirante penè fluuio &, ut ita dixerim, gaudente aduenisſe ſibi lauacri gratia fontem ſuum, quin potius eum, a quo omnes fontes manarent, & flumina. Venio nunc ad Hieroſolymã caput gentis, metropolim prouinciæ, arcem ſanctitatis, lumẽ nationũ, domicilio regum, magnificentiſſimiq; tẽpli ſtructura quondã ornatã, nunc paſſione Chriſti, venerabiliſſimóq; eius ſepulchro decoratã. Tantò enim hæc vrbs altior omni Iudęa, quantò illa cęteras prouincias dignitate antecellit. quanta illius amplitudo, quãtæ opes, quanta gloria, nullus in literis mediocriter verſatus ignorat: ſancta ſub veteri lege ciuitas, ſanctior ſub noua. Multis ſacrificiis, quæ ad peccata tollẽda fuerant inſtituta, vnum ſucceſſit, cui palmam omniũ damus, poſtq̃ ſe Chriſtus veriſſimam & puriſſimam pro omnibus hoſtiam conſtituit immolari, crucifigiq́; adipiſci magis conſilium fuit, quã non inexpiabilem labem humanæ naturæ ante inditam per ſe non deleriet. Offeruntur agminatim Hieroſolymę videnda multa: nemo cõmouere ſe poteſt, quin in aliquod myſteriũ veſtigia figat. Confluũt cunctis ex orbis partibus mortales, qui dum vias ire pergũt, per quas dominicę paſſionis triumphus ductus, recordatione diuinæ pietatis tam abundanter prolatæ, hac illac perfluunt lachrymæ, gemitus erumpunt, ſingula, quæ viderint, venerabundi deoſculantur: multũ enim cõmouent monumẽta rerum, & locorum, quę acerrimo oculorꝫ ſenſu

animis cõmendantur. Eſt omnino lugubris reminiſcentiæ paſſio illa immaniſſima & acerbiſſima, tũ quis illã, & quorũ cauſa, & a qbus tulerit. Occurũt dextra, læuáq; flebilia multa, pietate animi noſtri digna. Hic Ieſus baiulans ſibi ſupplicium occurſum mœſtæ parentis nõ tulit, collapſúſq; eſt: vbi illo ventum eſt, ſtetit, verbũ illud protulit: hoc lapide diademate ſpineo cingendus reſedit: hæc columna ſanguineo conſperſa rore dñum tenuit alligatũ, donec flagris cæditur: ibi veſtimenta detracta, iſtic diuiſa ſunt. Deniq; cum ad Caluariæ verticẽ venitur, & ante oculos eſt tetrum foramen, quo crux ſuffixa fuit, cogitationibus tunc vehementius obſtrepimus internis, & ita intra nos quodãmodo exclamamus, hic hic mundi preciũ pependit, hic ardentiſſimæ charitatis vexillum erectũ, fides, ſalus, doctrina de huius collis apice, vel de patibulo potius, ideſt de excelſo pœnarũ ſolio cunctis gentibus coruſcauit. At illa crux, illa vulnera, ille effuſus cruor peccata ſunt noſtra, pro quibus innocens hæc, æternáq; perſona ſic afflicta fuit, ille ut impietatis reos de ſuppliciis erueret inferorũ, & cœleſti patriæ conciliaret, occidit tam fœdè. Nos, nos ergo acerrimos illos percuſſores in dei filium ſubmiſimus: impietas illum noſtra miſerandum in morem peremit: aſperitas criminum noſtrorũ aſperrima regale hoc caput corona donauit. Has, & huiuſmodi cogitationes occurrere tunc nobis fluentes paſſim in lachrymas oculi proloquuntur. Sed iam ad ſepulchrum tranſeundum eſt, de quo proloqui nemo digna poteſt. Corpus Chriſti exangue variis fatigatum ſuppliciis diuinitate adhuc munitum per horas quadraginta in illo conquieuit, ibidémq; reſurrectionis diuinæ ingens miraculum formatum eſt: qui locus tantæ dignitatis fuit, vt angelos illic excubantes ſæpius mortalium oculis videndos offerret. Num qui ingrediuntur ſe mortui cõditorium videre, an potius tangere arbitrantur terram omni diuinæ gratiæ ſuauitate manantem? in qua ſit puræ menti curarum requies, laxamentúmq; laborum. Dicet aliquis. quid

mihi

mihi Hieroſolymam laudas? quam hoc nomine, quòd prophetas antea multos, poſtea filium dei necarit, exterminarunt Romanæ vires, & penitus exciderunt. hæc qui dixerit, hominum arguet culpam, non locorum: populus impius ac nocens diſſimilibus ſui hominibus ſacrilegas ſæpius intulerat manus, ipſum dominum, cuius vita ſanctitas, natura benignitas, doctrina charitas fuit, nefando ſupplicio necauerunt. Creſcebat furor, audacia, iam flagitiis pœnam iuſtitia ſuperni numinis inferre meditabatur. Sed quæ pœna? niſi vt tecta nequitiæ, habitaculáque diſturbarentur, quin etiam ingratiſſimũ populum patria excuſſum, nudum, atq; inopem per terrarum ſola profugum vindicis Dei ira adegit. Quomodo ergo hieroſolymæ pulchritudinẽ querimur deletam? non enim arbitror ſtudioſum fuiſſe Deum cementorum, ac tignorum, & eorum lapidum, quæ vrbem compegerant, ſed ſanctitatem adamaſſe, quæ in his locis effloruit, cuius odore afflari tota regio, & recreari videtur. Quid? qđ hieroſolyma patriæ cœleſtis imaginem trahebat. Vt enim hi, qui lautius exædificare cupiunt, exemplum ſibi formant ligneum, aut luteum, quod deinde ab oculis remouent, vbi opus verum conſtiterit: ſic poſtquã ſupera illa hieroſolyma fidelium cunctorum mater conſtitit, qua nihil lautius, beatiús ue, hæc exigua terreſtris e conſpectu gentium ſublata: erat enim poſitu, & ſtructura ſua veluti formula quædam rudis ſupernæ ciuitatis. Illud diuini operis, quod aliquando pandendum erat, vile figmentum fuit: ſed vt vrbs ea ceciderit, non tamen ſimul dignitas illorum locorum cecidit, nec monumenta ſanctitatis plurima, quæ illic adhuc apparent, & tenentur. At etiam templum illud ornatiſſimũ diruptum, quo vno diuinus cultus tenebatur: audio, verũ ea de cauſa, quam nuper memoraui, nam veræ hoſtiæ, veræ adorationi, quæ in ſpiritu ſpiritali deo adhibetur, adũbrata, & lutea illa (vt ſic dixerim) ſacrificia loco coarctata ceſſerunt. Quid? putamus parietibus, & tegulis quamuis marmoreis, auróq;

fulgentibus Deum magnopere delectari:' nõ abiicit ille qui dem hæc opera mortalia ſumma animi pietate ſuſcepta, nõ inquam hæc omnino ingrata habet: verũ iuſticia, fide, pietate, caſtitate, humilitate, prudentia pectora noſtra ornẽtur: hæc ſibi pulcherrima templa ducet, hæc ſtudioſiſſimè inhabitabit: ſi qui etiam erunt, qui contumelias illatas ſufferant, afflictionibus, ſuppliciis, cruciatibus tanꝙ affinibus cariſſimis delectentur, inimicos dilexerint, iuuerint, protexerint, in his ſuis membris dicetur fidelium caput Chriſtus triumphare. Nuper crucis, & reſurrectionis ſancta loca laudaui, vel laudare potius volui, neq; in his tamẽ ſpem ſalutis vllam repono: non eſt enim in fatis cœloꝝ regnum capi non poſſe, niſi ab his, qui Caluariã, ſepulchrúmq; dominicũ tetigerint: non certis diuinã pietatem circunſcribimus regionibus, quã nulla ꝓfunditas, nulla continet latitudo: prȩſto eſt vbicunq; terraꝝ ſuppliciter expoſcatur. Anguſtis quõdam Iudȩæ terminis lex vetus contenta fuit, & tanꝙ in angulo detruſa veritas latebat: & ob hoc fortaſſe, quòd nondum ſatis lucida, ſed multis ſimulachris, imaginibúſq; obuoluta tenebatur. At ſacrum euangeliũ verȩ vitæ ſeminarium, vbi reſplenduit, de Sion euectũ omnes terras obiit, omnia maria tranſmiſit, ut paſſim innoteſceret, qđ' vniuerſoꝝ cauſa conditum fuerat, &
„ paratũ. Salus parta eſt vbicunq; euangelicæ doctrinȩ paritũ
„ fuerit, vbicunq; Chriſto creditũ, & malis viuendi rationibus
„ finis factus: vt nulla locoꝝ, ſed magna morũ diuerſitas fideles vera pietate fulgentes a reliquis tenebricoſis mortalibus
„ ſegregaret. Tritũ eſt vulgi ſermone prouerbiũ: Non hiero-
„ ſolymã fuiſſe, ſed hieroſolymȩ bene vixiſſe laudandum eſt.
Gentiles quondã, nunc Saraceni & Arabes vrbem hãc incolunt, vtcũq; fuerit inſtaurata, quos omnes in veſtigiis poſitos ſanctitatis a vera religione procul eſſe ſcimus. Itaq; ſi de me quȩratur an in ſanctis locis ſummã cõſtituam meritorum, ſpem collocem cœleſtis hereditatis potiundæ, negabo: mentiar etiã ſi affirmauero qualemcunq; mentem ex illis fructũ

aut volu

aut voluptatem percepturū. Sed ſi mihi mentem integram & caſtam dederis Chriſto deuotam, tum ſpiritu hæc ardentiore erigetur, altiori diuinorum myſteriorꝫ cōtemplatione perfruetur. Et fortaſſe etiam aliunde, ſed tñ ſi nihil repugnet aliud, crebrius, & vehementius in ſacris locis diuinę pietatis ardore quatietur: ſiue oculorꝫ valet aſpectus monumēta locorꝫ aſſiduè cōtrectans, ſiue qa voluit Deus vberiorib⁹ ꝓſe qui prēmiis & honoribus ſedē illā, in qua ſalus ęterna parta eſt, & cæteris gentibus miniſtrata: ſiue (qđ nōnulli opinanť) tellus ipſa exhalet diuinæ virtutis aliquid, quod ex contactu membrorꝫ Chriſti cōcipere atq; imbibere potuit. Sed ſi hæc altior videtur oratio, quā ut rudibus quorundam ſenſibus applicari poſſe videatur, ad hęc, quę leuiora ſunt, veniamus. quid ergo? tu fidelem te facis? Chriſtiani nomen profiteris? & mortale Regis tui domicilium cōtemnes? Multi ingenio, virtute, ſcientia inſignes patriæ ſuæ ornamento, gloriæ, laudiq; & ſunt, & fuerunt: & ut aliquid preſſius dicam, martyrū loca, in quibus huius lucis auram, vel naſcentes acceperunt, vel morientes deſeruerūt, cara habemus, & tanq̃ Chriſtiani triumphi pignora in omni honore retinemus. Ergo iſta in hominibus ad decorem locorꝫ valent, qui ſuum tantum negociū de fide ob ſupplicia non decedentes geſſerunt? Chriſtus ſplendor, & figura diuinæ ſubſtātiæ ideſt paternæ, qui natus eſt omnibus, & publicā moriens vitam condidit, Iudęæ ſuæ amplitudinis nihil conferet? & qđ in famulis glorioſum ducitur, id in domino contemnetur? Chriſtus martyribus, martyres locis ipſis decori fuerunt, in quibus ut Chriſti hoſtiæ ceciderunt. Itaq; verius loca illa dicuntur Chriſto, quā martyribus conſecrata: quę ſi in Italia, Hiſpaniis, Gallia, vbicūq; poſita ſunt, mirè coluntur, quid tandem illis fiet locis, in quibus per ſeipſum verſari humana carne obuolutus voluit Deus? & in quibus occubuit? quū idem ipſe eſſet, & ſacerdos immolans, & pecus immolandū, & numen illud, ſeu idolum (ut ita dicam) cui immolabatur. Antea ſanctitatis multorꝫ

veſtigia illic imprimens Deus, tandem templi ſui hãc potiſſi mum ſedem delegit, non illius templi manu facti, quod in cineres verſum ad ſacrificioꝝ veterũ vſum perpetuò decum bet, ſed ipſius inq; templi, quod ariete nequitiæ admoto con ſciſſum, fractũ, perforatũ, triduo refici potuit, & ſplẽdidius quidem multò & ornatius, quã antea inſtitutũ fuerat, & erectũ. Vos, vos igitur appello colles, vos amnes, lacus, fontes, ſtagna, maria, vos campi, vos valles, vos heremi etiam, vaſtitatésq; terrarum, quæ regionem quondam patribus hebreæ gentis diuino ore promiſſam continetis, quãq; ipſi, in colis ferro pulſis, virtute cœleſti præeunte tenuerunt, ſuper ſoli veſtri faciẽ lux, deliciæq; noſtrę Ieſus infantulus reptauit, quieſcens recubuit, orans iacuit, laſſus reſedit, multarũ ille vrbiũ fines peragrans ad euãgelizandũ ſermonem Dei, aridam itineribus ſuis pedum ſanctoꝝ officio emenſus eſt, fluenta etiam veſtra ambulauit: vos diuinoꝝ oculorum flagrantia illuſtrauit: vos cœleſtis ſpiritus aura afflauit: veſtra ſola ſanctarum lachrymarũ imbres reſperſerũt, ſacratiſſimi cruoris torrentes inundauerunt. Hac de cauſa, quòd ſanctus ſanctorum viuens hãc miſeram & ęrumnoſam mortalium vitam, regionem hanc ſolam diuino habitaculo dignam du xit, non ſolum loca, quę in vobis plurima corpore ſuo mun diſſimè tenuit, atq; preſſit, vnà cum Apoſtolico choro, & ſan ctiſſima eius genitrice Maria, cuius etiã venerabili tumulo vobis credito congaudetis, ſed baccas, fruges, gramina, arbores, virgulta, lucos, fluuios, ſtagna, torrentes, quicquid deniq; effertis, gignitis, paritis, effunditis, ſancta dicam, ſancta putabo, omníq; honore, & reuerentia digna iudicabo. En quibus ſedibus Chriſtiani caremus, quas terras alienigenarum ſubiectas imperio feramus. An accolę Saraceni a vera pietate auerſi myſteria fidei illis locis ſignata ſtudioſius noſtris inquirent? celerius intelligent? religioſius venerabuntur? ut enim fides, & tibias non quorunlibet, ſed eorum duntaxat cauſa fabrefactas fuiſſe dicendum eſt, qui illarum

tractati-

tractationem perceperint, ut poma de arboribus pendētia, vuęq́ ex vitibus demiſſę, reliqui anni fœtus hominibus tantum a natura conceſſa videntur, quòd & reliquis animantibus digniores, & eorum guſtu, odoratu, aſpectu pręcipuè delectantur, vbertatémq́, & varietatem tanti muneris affluentius norunt ſic præſtantiſſimo Chriſtianorum generi terræ illæ addictæ videri debent, propterea qđ ſanctarum mentium pabula illic magnificentiſſimè enata ſoli tractant, atq́ decerpunt: nec ſi efferatæ gentes ſine naribus, & ſenſu regionem illam miro ſanctitatis odore fragrantem, & antea, & nunc poſſideant, iccirco quicquam de iure noſtro diminutum: nam & quadrupedes aliquando in areis, & horreis frumenta intercipiunt, num tamen quadrupedū cauſa frumenta ſata, exculta, demeſſa, recondita dicemus? Itaq́ quid ceſſamus, quos cauſa vincimus, armis pellere. Vt ſit fortuna bellorum anceps, tamen quæcunq́ impendere videbuntur diſcrimina pugnantium nemo ſubire recuſabit. An non ſubeant, quum optabile ſit admodum & fortunatum pro ſanctis & in ſanctis locis occumbere? vnde ſtatim exangui & contrucidato corpore relicto candidiores animæ in beatiſſimas patriæ cœleſtis ſedes tollantur. O pulchrā bellandi materiam, in qua ſiue vincas, ſiue victus ſis, præmia immortalia manent, atq́ diuina. Inuitus loquor de præmiis, quanquam non humanis, ne mercenario milite Chriſtus rem ſuam genere uideatur, quanquam nunquam merces deerit, quin vberior erit, ſi nulla ſpe mercedis pium opus aggrediemur. Ergo ipſa nos pietas, ipſa incendat religio, ipſius Chriſti amor torqueat, vbi ſemel oſſa medulláſq́ attigit, quouis igne flagrantior. Quid patimur ſeruire terram, in qua libertas animarū recepta eſt? proh dolor, infideles fidei cunabula, prophani ciuitatem ſanctam poſſident. Vno, eodēq́ loco viuentis Dei virtus, & potentia, & immortui hominis manes inuocātur, & qua veneratione illis terris Chriſti, & Marię ſepulchra, eadē fœdiſſimi monſtri buſta colūtur.

En cur

En cur noſtri magnificentiſſimum quondam, & ditiſſimum Salomonis templum, qđ procubuerat, refecerint, atq; excitarint: ut ſcilicet deturbato inde Chriſti cultu eſſet locus, in quo Maumethi ſacrificaretur, & ſcelerati hominis memoria cōuentu maximo imploraretur: nam quòd eo Chriſtianoꝝ quenq; adire vetant, concedendum planè videtur, quia metuendum erat, ne infandi ſacrorũ ritus religioſos ſpectantiũ oculos funeſtarent. Sũme Deus, qui nos fuimus? qui maiores noſtri fuerunt? pudeat morum, & tempoꝝ eò vehementius, quò magis antiquoꝝ opera, & labores ad religionem ſpectauerunt: nam dum regiones illas incolerent, vbi Chriſtus per ſe, aut ſuos inſigniter aliquid ediderat ad fidem augendam atq; excolendam, illi quo pietas multorũ incenderetur, veneratióq; myſteriorũ increbeſceret, eodem loci veſtigio delubra pulcherrima atq; ornatiſſima exędificauerant, monachorũq; cœtus per ſingulas penè horas diuinas laudes repetentium collocarant, minoribus item in rebus ædiculas erexerant, & ſingulis locis veluti fidei quædam trophæa impoſuerant quæ monumẽta collapſa nunc & ſemiruta lugere priſcos dominos, auxilium, opémq; noſtrã expectare, vel ex petere potius videtur. Cogitate antrũ Betheleemicũ, in quo Saluator orbis e virginali vtero progeſſus, Angelicis copiis circũfuſus tum primũ mortalium oculis refulſit, quã ſedem finitimam eſſe cœlo, & veluti quodam ſanctitatis vertice ſidera contingere arbitror: Caluariæ collem, in cuius apice Ieſus eximia flagrans charitate pro mundi ſalute crucem ex cepit: Oliueti iugum, vbi cum diſcipulis dominus cõuenire, & frequentes orationes demittere conſueuerat, vnde etiam captus fuit, & e cuius ſummo terras linquẽs aſtris ſe intulit, venerabiliſſimũ Chriſti ſepulchrum, in qđ vbi demiſerint ſe bene affectæ & compoſitę mentes, cœleſtibus gaudiis refici ſibi videntur: Vallẽ Ioſaphat cum multis aliis viſendis, tum ſanctæ matris Mariæ tumulo decoratam, forum diuini iudi cii, quod in ipſius mundi clauſula aduerſus cunctas gentes

exorietur

exorietur: tot, & tam ſacra loca, & mille prǫterea alia vndiq; diſperſa, quæ perpetuo Chriſtianorꝫ agmine frequentari, & aſſiduis pſallẽtium ſacerdotũ vocibus circunſonare deceret, nunc frigida, deſerta, muta, neglecta iacere, atq; adeo ad ea aditum niſi pretio non patere: eò nanq; ignominię deuentũ, quòd ſingulorꝫ pietatem vectigalem ſibi barbari fecerunt. inſpiciundi, & venerandi ſit poteſtas nemini, niſi prętio idoneus reddatur. Multi ex vltimis Gallię, Germanięq; finib9 occiduo ſole dimiſſo, ſeu votorũ rei, ſeu deuotionis impulſu, ad dominicũ properant ſepulchrũ, qui vbi itinerũ laborem, vel nauigandi difficultatem pertulerunt, vbi prędonũ periculis, tempeſtatũq; caſibus ſe eripuerunt, quũ illo peruenerint, tum demum imperia atq; exactiones infeſtiſſimarꝫ gentium pferre coguntur. Graue videri debet qđ nobis veriſſimis Dei filijs Saracenus vanę ſuperſtitionis ſeruus tributa imperare audeat: grauius, quòd in ipſo pietatis noſtrę ſuſceptu: grauiſſimum, qđ in ipſis myſteriorũ veſtigiis, inter quę ſe fides erexit, & dilatata effloruit. Quòd niſi barbari largitionem noſtrã intercipere, & auaritiam ſuam explere hac ratione poſſe confiderent, iampridem incitati odio Chriſtiani nominis monumenta omnia euertiſſent, atq; deleſſent. Non domeſticũ conſilium, ſed externa cupiditas rebus illis profuit, & prodeſt. Cuncta ſanctitatis loca obſident, quę religione ignota, quęſtu cognita habent: his veluti harpagonibus ad extrahẽdas pecunias adhęreſcunt. Memini narrare mihi familiarem meum: Quũ peregrinatione (inquit) ſuſcepta hieroſolymam veniſſem, & cuperem magnopere atrium viſere, quo, imminẽte crucis fato, Chriſtus cum diſcipulis poſtremũ accubuiſſet, Arabicæ linguæ gnarus conuenio eum, cui eius rei cuſtodia fuerat demandata, caneſcentem iam hominẽ ſummæ inter populares autoritatis, ut intromittat rogo: cauſatus ille occupationes reuerti iubet. Ego morę ęger vehementius vrgeo, polliceor pecuniam ampliorem quàm quantũ a reliquis exigere cõſueuerat, tum permotus hoſtia

reſerari

reſerari iubet: interim ut illuderet, quomodo (inquit) loca iſta, quæ nullis laudibus veho, quin potius paruipẽdo ac negligo, lucro mihi ſunt, tibi, qui cõſpectũ iſtũ tanti facis, damno. Et lucrũ mihi (inquam) erit, ſi inſpexero, & tibi fuerit, ſi inſpici permiſeris. An tu oculis (inquit) quęſtũ facis? quid tu id inquiris (aio) qui pecuniam oculis cariorẽ habes? His de cauſis magnis atq; grauibus bella hæc ferrea, quę Chriſtiani mutuis peragunt detrimentis, aduerſus iuſtum, & legitimũ hoſtem tranſmittenda putarem. Turpe eſt videre vnius corporis duas acies confligentes, & ſe inuicem cædibus, & vulneribus inſequentes: contra pulchrũ aduerſus infideliũ arrogantiam vna ex parte cruciferos conſiſtere. Illic rabies, & furor indomitas exercere mẽtes: hic virtus pectora fortium virorũ incendere videtur. Illo Marte ciuili vnà cũ corporibus animæ ſæpiſſimè intereunt: at pro Euangelio nex glorioſa, quæ ſub oculis obita diuini fauoris, quos terris ſurripuit milites, martyres cœlo reponit, fluctibúſq; mortalis vitæ eiectos in quietam æternitatis ſtationem educit: deniq; quantum in vno bellorũ genere ſceleris, tantum in altero ſalutis, ut nihil æquè conueniat, quàm ut nunc ſalutaria arma capiant, qui quõdam ſcelerata induerunt. Quòd ſi bellum aliquod graue & difficile ſuaderem, tamẽ enitendum eſſet, nec quicquam laboris, & periculi pro fide tollenda atq; exaugenda deprecandum cenſerem. Duris quõdam Eccleſiæ tẽporibus, dum Reges, & populi, nationes deniq; omnes armis innixæ Chriſti fidem perdere cuperent, quod facile tunc factu videbatur propter paucitatem credentium, & paupertatem, reſtiterunt qui tunc erant Chriſtiani, & bello illo, quod tantum vna ex parte gerebatur, fortiter tolerato ſuperarunt: proprium huius religionis ſemper fuit, quod ab eius exortu princeps ipſe Chriſtus oſtendit, pro veritate ſupplicia perferre, & euangelio ipſo profuſo ſanguine teſtificari, nunc autem non eculeos, non cruces, non lampades, non vncos, non beſtias, non ſartagines, non vngulas, non

alia his

alia his duriora tormenta vobis propono, quæ noſtri quon dam fortiter pertulerunt, ſed armatis armatos obiicio: ferrum hinc etiam erit, & aduerſus alia humana corpora vobis decertabitur, & quomodo non mirandum ſit, ſi bellicoſiſſimarum prouinciarum alumni Chriſtum ſequentes trepidabunt cum imbelli grege arma collaturi? At infinitam cogere claſſem Turcarum tyrannus poteſt, pedeſtrium, & equeſtrium copiarum quãtum velit comparare. quid tu m? num iſta multitudine hominum, an virtute virorum diudicanda ſunt? non enim ut in ſuffragiis, ſic & in præliis numerus ſpectari ſolet. Video Turcas equites more iam antiquitus tradito fugientes aduerſus ſequentem hoſtem ſpicula dirigere: hos Gallicus equitatus & equorum ferocia, & armorum tegmine fultus extimeſcet? Illi ſagittis eminus ad feriendum, noſtri haſtis cominus ad exanimandum: illi equis auerſis ad fugam, noſtri conuerſis ad impetum vtuntur. An illis callidiora Ducum ingenia? diſciplina rei bellicæ perfectior? vberior ferri vis? robora corporum firmiora? ſtudium pugnandi maius? nam populi qui ad ſeptentrionem colunt in frigidioribus locis, & aſperis, & montoſis poſiti, duritiæ, & labori ſtudent, non facili vtuntur agricultura, ſed illis cum arido, ac peſtilenti penè agro quotannis luctari neceſſe eſt: præcipuum iuuentutis ſtudium obiectos montes curſu incitato ſcandere, flumina mediis frigoribus nando ſuperare, venabulis feras inſequi, hos, & illos ſaltus luſtrare, non periculum, non cœli inclementiam verentur, vbi ſe bene egeſtate & patientia rerum omnium durarunt, de finitimis prædas tollere, ac ſummum militiæ honorem habere incipunt, nec vllum ferè intercedit tempus, quin aut bella inferant, aut illata defendant. Itaq; in Germanis finitimi lætum opere corpus, & creſcentia laboribus membra mirantur. Nec verò iſtis Itali virium robore, magnitudine animi, virtute, aut audacia concedunt, prudentia etiam præceptiſq; bellandi ſuperiores. Quid de Hiſpanis dicam?

quorum

quorꝫ & aſtus, & agilitas, & inopiæ tolerantia nullibi libentius, quã in armis conquieſcit, ſine q̃bus vitam inſuauẽ arbitrantur. Confer nunc Aſiaticas nationes, quas ſegnities, atq; ocium voluptatibus inuoluit. Aſia enim beatiſſima rerũ omnium vbertate redundat, illarum præcipuè, quæ ad corrumpendos animos, effœminandáq; corpora ſpectant, hinc mollíore viri cultu vtuntur, hinc ferrũ oderunt auro capti, quo abundãt: hinc in ſumma rerum affluentia nati, atq; educati, pericula adire formidant, longioremq; laboris moram corpora inexcercitata recuſant, nec mirum, ducuntur enim earꝫ rerum conſuetudine, quæ voluptatem oculorũ, narium, palati incendunt, quas etiam ex illis terris ad nos ſæpiſſimè importari videmus. Itaq; (ut veteres hiſtoriæ loquuntur) Romanorꝫ exercitus ferro, & virtute florentes nunq̃ inconditã illarum nationũ multitudinem perhorruere, quin omni loco pugnarent, omni tẽpore paratam & expeditam victoriam referrent: facile Romani milites cauentes ne aberrarent, aduerſa Aſianorũ corpora gladiis abſumebant: nec ſibi ob id multum tribuebant, quũ aduerſus pueros, & mulierculas in curriſſe viderentur: nunq̃ cum eſſet belligerandũ cum talibus, quot eſſent, ſed vbi eſſent, ꝓcunctabantur. Nec alia ratione Athenienſes Xerxem decies contenta hominũ millia ſecundũ Grẹciẹ terras trahentem parua maſculorũ militum manu ſuperarunt: aut alia Alexandro Duce Macedonũ copiæ ſibi ipſis confiſæ propter vetuſtatem Darium infinito iuuenũ examine circuncinctum fregerunt, ac prædẹ habuerunt. Hæc magna dicerem, niſi qđ nemini dubium relinquebatur, quin velocitatem vires, pauorem audacia, ignauiam obterreret virtus: nec enim tanti eſt ferrum telo adactum armaſſe veneno, penníſq; eidem datis volucrem feciſſe mortẽ, vt non gladium magi ſtrepidaret imbellis hoſtis in eius viſcera Romana, Græcáq; manu cominus diſtrictũ. Sed ut vetera iam mittam, factum huius hoſtis periculum nouiſſimis temporibus, quem innumerabilibus volitãtem copijs, qua

Hiſter

Hiſter mare influit, modicæ fortunæ Reges ſtrauerunt, per culerunt, auerterunt. Hic qui nunc tantum pollere dicitur potentia Turcarum ſupremus Princeps delectorum virorum millia conficere poterit quinquaginta, aut ad ſummum ſexaginta. Quorum maior pars eorum erit, qui in fide nati a Chriſto ſe abdicarunt, neq; ij tamen aut vſu bellandi, aut armorum genere, aut robore militari noſtris erunt conferendi. Cætera confluet paſtorum, atq; agreſtium inornata multitudo, ſudibus minax, pedibus fidens, quæ quo latius numero protendetur, malignius circunducetur, magis, magisq; in dies ab re frumentaria premetur. Reliquum eſt diuitiarum apparatus, quo fortaſſe ornabitur illorum militia, ſed cui eſſe poteſt ille formidoloſus, quum nullo vſui ſit in prælio, & exiſtimandum ſit hæc fortunæ bona non eſſe illorum, ſed illos ea victoribus parauiſſe: habent iſti quod vnuſquiſq; optare debet hoſtibus ſuis, diuitias ſcilicet maximas cum maxima ignauia. Hoc ita ſe habere declarauit olim ille populus Romanus omnium gentium victor, qui fundamentum & cauſam Imperii ſui habuit paupertatem, diuitias apud victos inuenit. Cur igitur quum præſtemus in bellorum ratione omnibus rebus, fuimus hactenus hoſtibus potius lucro, quàm decori nobis? Id cuiuis mirari primum licet: ſed perſpectis mox cauſis mirari deſinemus: Quemadmodum enim ſi in pugilum certamine, vel in gladiatoria multorum hominum pugna imbecilliſſima pars vinceret firmiorem, omnes id dicerent propterea contigiſſe, quòd ſtrenui fortéſq; viri neglexerunt ſe ipſos, nec mutuum animorum ardorem ſibi vndiq; conſentientem ad pugnam attulerunt: ſic nos infinito odio nobis ipſis inuicem diſſidentes, dum communem cauſam deſerimus, vel negligentius iuuamus, victorem fecimus hoſtem. An non ſic olim Thraciam, Macedoniam, Phocidem, Eubœam, Lemnon, Achaiam, Myſſiam, Bœotiam, Peloponeſſum, cunctã deniq; Græciã Turcę ceperunt bello oppidatim circũlato?

 dum non

dum non maiori ſtudio laboratum tunc fuit a noſtris,vt prę ſidia laborantibus ſubmitterent, quã nunc ne Rhodus caperetur,quã ſummo ocio expugnatam ſcitis nemine iſtinc ſe cõmouente,& auxilium ferente:non enim vno belli impetu illa omnia aceruatim nobis perierunt, ſed aliud huius nunc imperantis abauus, aliud proauus, aliud auus, aliud pater, aliud ipſe cepit, ſic multa regna in vnum congeſta ſunt regnum. Hactenus mihi videntur Turcarꝵ tyranni magna fœlicitate præſtitiſſe,quòd quũ in finitimos impetum facerent, collectitiis copiis, libidine dominandi, optabant reliquos Chriſtianos ſegnitie inuolui, vel ob mutuas diſcordias ſibi ipſis inuicẽ negocia exhibere: ſic enim rem ſuccedere poſſe, non ſi aliqua pars Chriſtiani nominis contraria ſigna inferret.hæc vota valuiſſe ſpe magis ipſorum ſummæ eorum fœlicitati aſcribo,ſi tamen vlla infidelibus eſſe poteſt fœlicitas, quæ ut vana ſint,& irrita vota,ſi præteritorum pudet,& futura timetis, efficite. Tantam nunc præſtate diligentiam in parando bello, atqꝫ gerendo, quanta ſuperiorum temporũ negligentia fuit, idqꝫ ſatis erit. Si victi eſſemus, quia conſilio impares,vel quia corporibus imbecilliores, vel propter armorum, & equorum inopiam, deſperandum eſſet, etiam ſi nunc acerrimè certare placeret, quicqꝫ poſſe proficere: quis enim hominũ hæc naturæ vitia emendauerit?at negligentiã, quam in Turcicis bellis hactenus adhibuimus, nos ijdem, qui creauimus,auferre poſſumus. Itaqꝫ ſi nunc collatis viribus omni mentis ardore dimicare ſtatueritis, audeo dicere qđ peius eſt hoſti qđ ſic vicerit,quã nobis, qui victi ſumus: nam in nobis eſt eripere hoſti diſcordias mutuas,& negligẽtias noſtras, ſumma illorꝵ præſidia, & victoriæ ſuæ cauſam. at non in illis eſt auferre Chriſtianæ genti firmitatem corporis,animi robur,diſciplinã bellicam, religionis ardorem, & alia plura,quæ in acie inuictos viros præſtare ſolent. Reſtat igitur,ut bellum maximè cupiamus omnes,& in id toto (ut dicitur)pectore incũbamus, quando reliqua nõ deſunt.

Videmus

Videmus in diuitiis poſſidere eos plurimum, qui ſolicito animo rei vndiq; augendæ intenti ſunt, non ſumptibus, non laboribus, non vigiliis parcentes. At in bello ne diligentia quidem ſemper poteſt omnia, quia incerta nonnunq; & inopinata incidunt quædam, quæ rem bene inſtitutã prouiſámq; euertant, ideo ſapientibus etiam & ſolertibus viris fortunæ vis ſemper metuenda eſt. Vbi autem negligendo quippiam omittitur, vix eſt ut non clades ſuſcipiatur: nec fortunã tunc accuſare licet. Itaq; quid mirũ, ſi quando aduerſus hunc hoſtem bellum non ſatis inſtruximus pro dignitate, inferiores fuimus, nunc vnam, nunc aliam regionem amittentes? quũ etiam quando præſtabimus omnia, quæ humana diligentia præſtare poteſt, non parum fuerit, ſi nullus fortuitus caſus paratam victoriam interpellarit. Illud quidem certo certius eſt non poſſe nos quicquã hoſti eripere iiſdem artibus vtentes, quibus nihil eorum quæſiuimus, ſed amiſimus. Dicebã modò tranſcendẽdum in terram ſanctam ab noſtris fore, ut alienigenis illinc demigrare coactis hanc ipſi fidei cultores potius haberent, quoniã ad nullos ea magis pertineret. Hæc enim quondam ſola veram dei cognitionem retinuit, poſtea verò quã Chriſtus aduenit Euangelio iam cõdito, clariſſimę religionis iura cæteris ꝓuinciis miniſtrauit. In hac regione primus hominũ Adam locatus terram, de qua ſumptus fuerat, exercuit. hæc ſanctos viros vtroq; teſtamento protulit, Patriarchas, Iudices, Reges, Duces, Prophetas, Sacerdotes Apoſtolos, Martyres, Virgines, & reliqua eiuſmodi ſanctitatis mẽbra. hic Deus conſpectui, & colloquio mortaliũ ſæpius numẽ ſuũ exhibuit. his oris carne indui, his viuens vitã oĩum erudire, his occaſu ſuo animarũ regna liberare voluit. Cauſæ iuſtiſſimę cur tota reſpub. Chriſtiana illò properare debeat, & ſibi regionem illam vendicare. Verùm nonnulli nondum perſuaſi ſuperiore oratione, ſed adhuc muſſantes dicant forſitan, nouum conſilium: qua fiducia virium per tot terras, tot maria, tot populos, per infeſta, inimicáq; omnia

mediam Hieroſolymā petemus? Me miſerum ſi exemplis potius ſtamus, quàm honeſtatem factorum ſpectemus. Sed tamen habendæ maioribus gratiæ, qui ſegnitiem poſterorum nouo virtutis ſuæ exemplo cōmouere potuerunt. Illi nanq̧ oſtēdentes nobis, in quam orbis partem, & aduerſus quos potiſſimum deceat arma ferre, non multis antea ſęculis aduentitiis auxiliis, & conuenis copiis, adminiſtrantibus regulis quibuſdā in terram ſanctam ingreſſi. qua audacia? quam illis religionis ardor tribuebat. quorum viribus? ferri & armorum, non pennis elati. nullis ne obſtantibus? imo obuiis maximis hoſtium exercitibus, quos collatis ſignis variis locis profligarunt. quot manibus (oro te) præditi mortales illi? totidem quot nos habemus. Vt autē hęc geſta ſunt paucis aperire conabor. Conſtat nanq̧ Vrbano ſecūdo Pontifice Maximo Gottifredum, Euſtachium, & Baldouinum fratres cognomine bolioneos Galatiæ Principes, Vgonem magnum Philippi Francorum regis fratrem, Duos Robertos, quorum alteri Normandia, alteri Flandria parebat, nec non alios quoſdam inſignes Italici nominis viros conſilium hieroſolymæ recuperandæ eodem Pontifice autore cepiſſe, quæ multis antea ſęculis Heraclio imperante fuerat amiſſa; atq̧ ea de cauſa coacto exercitu, quū Conſtantinopolim cōmunē belli ſedem diuerſis itineribus petiſſent, tādem tranſmiſſo Thracio Boſphoro, Niceā, Iconiū, Heracleā, Tarſum Edeſsā, Manuſtrā, Ciliciā totam, Ruſam, Cæſareā, Antiochiā, pluresq̧ alias vrbes partim vi & manu ceperūt, partim metu ad deditionē cōpulerunt, ſępius interim acie cū hoſtibus conflixere, & prælia multa facta. Inter cæterá verò quū Nicea capta exercit⁹ noſter ꝑ deſerta loca iter faceret, & milites forte herbidū nacti ſolū recreare ſe a labore inſtituiſsēt, obuius fit his Solimanus Babiloniceę Rex cū innumerabili Medoꝝ, Turcaꝝ, Syroꝝ, Caldæoꝝ, Saracenoꝝ, Arabum manu: in quos nr̄i quāuis de via feſſi, effrenatius tn̄ impetū fecerūt, tanq̄ pugnādo nō de ſua, ſed de alioꝝ quorūdā vita

periclitarētur

periclitarentur, & eo quidē die quadraginta hoſtium millia ceciderunt, reliquos effuſa fuga ſe ipſos auferre coëgerunt Illud etiam inſigne prælium fuit, quod cum Corbane Perſarū Regis duce, & Senſadolo Caſſiani Antiochiæ regis filio geſtum fuit. Antiochiam grauem & validam vrbem magnis operibus diu oppugnatam noſter exercitus ceperat, & eius vrbis arcem expugnare nitebatur, quum interim affuere hi duo duces, quos modo memoraui, cum duobus validiſſimis exercitibus recuperandæ Antiochiæ gratia: & quia animaduerterent nr̄os rerum oīum penuria premi, montibus ſe tenebant, nec elici vlla conditione ad certamen poterant. Quid? num putamus tum Chriſtianos milites ſe ipſos ſubduxiſſe, & ab incæpto deſtitiſſe? nihil verò minus. nō illos perterruit viros hoſtium numerus, ſi numerari tamē poterant, non vis auri, & argenti, nō reliquoꝝ bonorū copia, quibus alii abundabant: ſed plura ſibi, quā illis adeſſe arbitrabātur, ſi magnitudine animi pollerent, & fidei ardore pugnarent. nec huius ſententiæ dignitate aliena geſſerunt, ſed opere ipſo oſtenderunt nihil tantū eſſe in terris, qđ virtuti & religioni obſiſtere poſſit. Forte fortuna lancea illa, quæ nudum Chriſti latus aperuit, Antiochię in Diui Andreæ tēplo inuenta nuper fuerat: hac illi prælata, tanq̄ optimū ſequentes Ducē aduerſus loca ab hoſtibus obſeſſa, ardua licet & difficilia, ſcandunt, & hoſtes quidē acriter primū reſiſtentes ſternunt, mox cedentes inſequuntur, tandē fundunt, fugántq;, & dare terga compellunt, & tanta cædes facta, ut centum hominū millia ferro abſumpta memorię proditū ſit: quindecim prēterea Camelorū millia in caſtris capta, & tanta præda auecta, ut ab extrema inopia ad ſummā rerum oīum vbertatē peruenerint. hæc ſplendidè, & glorioſè geſta negabimus? his inuitati exēplis ne ſic quidē ſequemur? Quid referam qua virtute, quo ardore animi hieroſolymā receperint? ad quam his victoriis gradum ſibi fecerant. Erat vrbs oppugnatu difficilis, ut quę in arduo monte ſita foret, & pluribus vallibus cingeretur,

adeo ut niſi influente magna hominũ multitudine obſideri vndiq; non poſſet. aquandi ingens erat penuria, nam ſolus Siloë montem Sion radens ſubiacẽtem Ioſaphat vallem interſecat, tenuis ſemper amnis, & per æſtatem ſæpius nullus. Validũ præterea intus Saracenorum̃ præſidium: attamen tam ꝑtinax fuit oppugnatio, tam preſens animus nrorum̃ militum, tanq̃ ſub oculis Chriſti fierent quę in conſpectu ſanctorum locorum̃ gerebant, ut vndeq̃dragesimo die vrbẽ caperent maxima edita cęde, adeo ut interfectorũ cruor pugnantiũ talos ſupuaderet. Paucis poſt diebus, quã bellicus ille arbor reſediſſet, & ſanctæ crucis loca dominiq; ſepulchrũ adoraſſent, & illarum̃ rerum intuitu ſe ipſos expleſſent, Gottifredus vno omnium conſenſu hieroſolymę Rex declaratur. Qui deinceps, & quantus ille dies fuit, quo Gottifredus regio comitatu vrbem ingrediẽs regni ad ſe delati imperium ſuſcepit? quum illo facto oſtenderetur terrã illam religionis alumnã, & omnibus ſanctitatis veſtigiis impreſſam fidelium ditioni redditam. Credo humano ore proferri vix poſſe eorum̃ lætíciam, quorum̃ opera, & labore is dies inuectus fuerat, quando reliqui Chriſtiani omnes per varias orbis terrarum̃ partes fuſi, qui fama tantũmodo & auditione de his acceperant, in immenſum gratularentur inuicem, & proſtrati vndiq; gratias Deo agerent, qđ eum diem populo ſuo dediſſet. At quãtis idem dies oratorum̃ præconiis elatus? quibus annaliũ monumentis in poſteritatis noticiam miſſus? quot poëtarum̃ carminibus celebratus? & eò ſtudioſius, qđ eundem illum diem Gottifredus memorabili facto adhuc magis exornarat: nã quum ei ad vrbis portas aurea corona fuiſſet oblata, qua regio more vteretur, negauit ſe vti dicens, non decere qua in vrbe regum rex pro ſe, & omni gente ſentibus grauem coronam tuliſſet per ludibrium eius capiti impreſſam, ipſe auream ferret. Nec verò dici poteſt illos hoc belli decus quæſiuiſſe tantummodo, quæſitum tueri nequiuiſſe: quoniam poſt illa innumerabiles hoſtiũ copias parua manu fuderunt,

oppidiſq;

oppidisq́, & agris hieroſolymæ regnũ auxere: demum quã ſumma belli virtute ceperant ſanctã regionem, hanc centũ prope per annos circũfuſis vndiq́ hoſtibus tenuerunt, Saracenos decedere coëgerunt, vel ſi qui permanſerant, oportebat eos parere nobis, ſicut æquũ erat impios fidelib9. Factũ deinde ſæpius imperitia & imprudentia ducum noſtrorũ, vt periti illi & prudentes haberentur, vſi etiã occaſione diſcordiarũ noſtrarũ multa imperio ſuo addiderunt, regna, prouincias, nationes occuparunt tacentibus nobis, atq́ adeo penè tradẽtibus. Nam quantũ eorum pateat imperiũ, ex eo facile intelligi poteſt, qđ Aſiam ferè omnem poſſident, quæ totius orbis ad numerum partium tertia dicitur, ad magnitudinẽ dimidia inuenitur, tranſcenſis etiam Aſiæ limitibus magnã Europæ partem ditionis ſuæ fecerunt: demum Conſtantinopoli non multo ante capta res ſuas cœlo penè æquarunt, ac ne parto quidem ſaturi vrgent quotidie, inſtant, laceſſunt: & nunc inſulas totas, nunc in continente regionem aliquam, aut præclaram vrbem, aut munitiſſima caſtella intercipiunt. Hortantur nos igitur ipſa pericula, ut periculis occurramus. Quemadmodum enim rapidiſſima flumina violento aquarum vortice riparum ſemper aliquid auferũt: ſic illi ſemper aliquid in confinio poſitum aggrediuntur, & ſibi acquirunt, quaſi indignentur fines habere. Hæc non turpia modò, ſed etiam grauia perpeti nos poſſe quis credat, niſi videat? adde quòd mare etiam infeſtum nunc latrociniis fecerunt, littoreas oras incurſationibus creberrimis euaſtant, cuncta obuia ferro flammáq́ populantur, multos mortales cædunt, alios abigunt in ſeruitutem, & meliore quidem conditione cum his agitur, qui ferro ſtatim necantur, quàm qui capti omnibus expoſiti contumeliis diuturnã quaſi mortem perpetiuntur. Et laus quidem illis, ſi latiores imperii fines habere ſtudent: nobis quæ venia? non ſatis eſt vetera non recuperare, noua etiam amittimus. Videmus rapientibus aſſiduè illis, & ad ſe ducentibus anguſto ſinu Chriſtiani

nominis claudi libertatem: videmus illorum audaciam impunitate alitam diuturna: quid expectandũ, niſi ut tranſmittentes illos in haſce oras, & in ipſo Romanę eccleſiæ gremio belligerantes videamus? etiam ne hæc vate quodã indigent, quum res ita per ſe clarè loquatur? Pannonia olim vltra Danubium poſita ſuſtinebat fortiter illorũ impetum, nunc ille murus diſiectus eſt: Rhodus opportuniſſima inſula, quę a tergo claſſibus hoſtes vrgere poterat, armis nuper expugnata in illorum ditionem conceſſit, duo maxima propugnacula amiſſa, liber impetus in nos iam patet. Quòd ſi non hominis verbis, ſed Angelo quopiam de cœlo nobis ſonãte diſceremus, quòd quieſcentibus nobis pariter quieſceret hoſtis, nec nouis rebus manus admoliretur, indignum tamẽ ſit religione veſtra Chriſtiani viri, indignum maiorum gloria, indignum Chriſti beneficiis ſinere illum dominicam terram perpetua affligere ſeruitute: ſed ſi quò plura ditioni noſtræ eripuit, eò magis ad reliqua animum adiecit, & aſſiduè infeſtus eſt, & delere Chriſtianum omne nomen geſtit, poſtquã omnino belligerandum eſt, quis hanc bellicam putet ferociam, non audere in alienis finibus bellum gerere, ſed intra ſuos gerẽdum expectare? ſemper timere ab hoſtibus, nunq̃ illis terrori eſſe? malle de Italiæ ſeruitute, quàm de terræ ſanctæ libertate contendere? offerre ſe diſcrimini, non vtrum hieroſolyma recuperanda, ſed an Roma amittenda ſit? quo modo oſtendimus nos nequaq̃ inuitos cõmunem inſpicere hoſtem, ſi nunq̃ e domo ſurgentes in illorum traiicimus ſolum? Eſt quidem virorũ fortium maxima quæq̃ ſemper & difficillima tractare, in his enim virtus elucet. At ſi nũc alienigena quiſpiam ita nos cõpellaret. Noli o Chriſti plebs tam aſſiduo bello aduerſus Turcas contendere, periculũ iam factum eſt virtutis & fortunæ, militiam tam grauẽ, & tam diuturnã, & tam longè ab domo tolerare vix potes. Credo pudeat nos orationis huius, quando enim exiuimus armati aduerſus illos? certè nõ meminimus, quid fieret, ſi tam multis

cõtumeliis

contumeliis nos quotidie non expeterent? nihilo magis quie ſceremus, ſed iuſtior tunc eſſet quietis excuſatio: nunc ne ferarum quidem animis pares ſumus, quæ irritatæ in vltionē acerbius feruntur. At non ceſſamus inter nos aſſiduis pręliis cōtendere: nulla pacis ratio, vel ſi pace cum quibuſdam iungimur poſt diutinum bellum, id fit, ut alios quoſdam bello premamus, qđ extremę eſſe dementiæ quis nō dixerit? bella gerere deteſtanda, quū liceat glorioſa? adire his in locis pericula pro paruo admodum lucro: quū in Aſia facile poſſemus regiones, & integras gentes obtinere, & immēſas acquirere diuitias? Demū verſari in his bellis, in quibus vix eſt, vt non peccemus, & perpetuam incurramus mortem, omiſſo & neglecto eo bello, in quo non modo non peccamus, verū etiam vetera peccata obliteramus. Maiores noſtri relinquentes ciuitates ſuas, in quib⁹ vnuſquiſq; genitus fuerat, & educatus, ſedem illam, vbi cōmunis ſalus parta eſt Chriſti ſanguine, & de aduerſariis poteſtatibus triumphatū, ſuam eſſe potius patriam ducentes, & moleſtè illam ferentes religionis hoſtibus ſeruire, aſſeruerunt ferro in libertatem, & illum terrarū orbem Chriſtianis vexillis aperuerunt. Hæc laudanda, ut opinor, vobis videntur, nec male qđ laudanda, ſed ſi laudanda tantūmodo, quaſi nephas ſit imitari, quū potius ſtultum ſit gloriantem de maior; geſtis nihil illis ſimile videri peregiſſe. Quid enim laboris, periculi, operis recuſarunt, quo incæpta perficerent? plurimi etiam eorum pro hac cauſa vitam amiſerunt, ſeu potius inuenerunt: nō enim inter epulas, ebrietates, citharas, & obſcænas alias fœditates magnæ res geruntur & laudabiles, ſed huiuſmodi rerū ſtudioſcs iuuenes melius domi retinebimus vnà cū mulierculis, quas imitantur: mihi nunc cum his non eſt ſermo, ſed cum grauibus, fortibus, & religioſis viris, & ut dico planè viris, quos non veneris, ſed Martis oblectant prælia, qui in re gerēda non ad alios reſpicientes, ſed labores aſſumentes neceſſarios, velint hos magis ſibi eſſe cōmilitones, & horum præſidio putent

vincere, qui cogitent habere pro tecto cœlum, pro cubili humum, pro obſonio famem, pro potu prçterfluentis aquæ riuulum. Hæc & pleraq; alia his etiam grauiora & difficiliora quum ſubeant ſçpius homines in venationibus ferç alicuius capiendæ gratia, cur non ſubeant promptius religionis ſtudio concitati? Prouocabam vos nuper ad præclarum hoc opus maiorum veſtrorum exemplis, & libenter quidem virtutis eorum mētionem faciebam. ſed quid illos appello? ſuperiore parentum noſtrorum memoria Tartari & Armenii in vltimis orientis partibus poſiti aduerſus Sultanum Ægypti maximis prœliis ſæpe contenderunt, ut regionē hanc ſanctam de Saracenorum manu ablatam Fidelibus, qui digni erant poſſidere, redderent. maxima verò induſtria, & ingens fortitudo Caſſani Tartarorum domini his in bellis enituit. Nos autē, qui veræ fidei cultu, & pietate erga Chriſtum præſtare illis opinamur, nihil tale aggredi cogitamus. Eya agite, adeſtote Chriſticolę cūcti animo, adeſtote & corporibus, inuigilate, & incūbite in causā, in qua & res, & gratia, & autoritas, & fama, & laus, poſtremò cœlū ipſum parietur. Obſecro, obteſtórq; vos per diuinę miſericordiæ viſcera patefacta nobis. Aſpicere poteſtis quibuſcunq; in templis imaginem crucifixi in medio ſuſpenſam, nihil illic contemplor nō magnifaciendum: prima quidem veneratio debetur Deo, alia Ieſu homini, qui ſalutis noſtræ rationes ſuſceperunt: tertium obtinēt autoritatis locum pœnarum veſtigia, vltimus honos ipſi ligno. quæ mora hęc? quæ dilatio, quin quamprimum ſigna iſta tam bene honorata per ſingulos quoſq; gradus corda fidelium excitatura ad iter rapiātur? Quis enim ante oculos ſuos videns tantæ charitatis erecta vexilla, dubitet in vulnera & mediam incurrere mortem, vt Chriſto vitam rependat, quam ille antea pro ſe exuit? quis nolit pro eo effundere animam, a quo ſuſcepit? quanquam non erit illud effundere, ſed ſeruare: non occidere, ſed supereſſe, recepturus ſcilicet pro breui vita perpetuam, pro militari imperatoriam

peratoriam, pro terrena cœleſtem. Summatim autem vt dicam, non fortibus animus, non peritis ratio, non religioſis ardor, ne Chriſtus quidem pugnæ autor & cauſa ſuis deerit militibus: ille etenim is eſt, quem totus orbis contremit, cuius poteſtati parent omnia, qui rectè vniuerſa ſibi vendicare poteſt, vel iure creationis, vel merito redemptionis, vel patris munere. Audiat ventura ætas, quas intulerint Chriſtiano populo contumelias Maumethani, ſimúlq; qualiter validè vlti illos manu fuerimus. Chriſtiana bella, quæ fędè inuicem geſſimus, vel hoc vno ſaltem profuerint, quòd per ea ferociores facti, & pugnarum magis periti, videbimur ad hoc bellum tum animis, tum corporibus veniſſe paratiores. Si ocio, & languori dediti omnino fuiſſemus, verendum forſitan eſſet, ne rari inuenirentur bellatores, cęteri ferrum, vulnera, mortem horrerent: non armorũ ſtrepitum, non ſignorum cantum ferre poſſent. nunc e bellis ad meliora & ſalubriora tranſire bella, quis voce principum excitus recuſet? Vereor autem, quia dico ſępius Deum his prælijs noſtris affuturum, ne imperitior ſubiiciat aliquis: Quid? non poterat Deus vel nutu ipſo Turcas delere? vel illis cultum ſui nominis, verámque religionem inducere? denique illorum omnia nobis tradere ſine vllis armis, aut vllo omnino noſtrorum motu? poterat quidem ille, modò vellet. Sed non eſt illius prudentiæ cauſas rerum auferre, nec humanas actiones extraordinaria prǫuenire poteſtate. Hæc ille nobis gerenda permittit, experturus quantum illum diligamus, quantíque faciamus: expectari ſe cenſet, non ab his, qui nihil agunt, ſed qui manu certant, & periclitantur. Et meretur quidem induſtria adiuuari diuino fauore, ſicut ignauia deſeri, quæ tantummodo vota facere nouit. Equidem non alia ratione magis hoc bellum ſuadeo, quàm quòd vellem mentium noſtrararum pietatem non inertem iacere, ſed opere ipſo oſtendi atq; proferri. Quòd ſi rem per ſe ipſum conficiat Deus, quod noſtrum promeritum? quæ

præmii ſpes? quid ſi (quoniam nõ ſolet ille ſine hominũ miniſteriis humana gubernare) ad hæc alios vocet quoſdam nobis præteritis? ſtatuerit, ignauiam hactenus cernens noſtram, armatam pubem e terræ glebis educere ſubitò, quæ illi hoc bellum conficeret (poſſet enim, ſi vellet, id quoq; facere, & olim tale quid actum fuiſſe poëtarũ fabulę enarrant) quo tandem animo ſuſcipiendum id foret? At nõ oporteret tunc, ſi non nudo tantum nomine Chriſtiani eſſemus, deprecari hanc eius voluntatem, ne dicam iram? nobisq; prouinciam iſtam ſummis precibus depoſcere? quòd ſi non impetraremus peſſimè nobiſcum actum arbitrari, quod tam nobilem, támq; piam materiam elaborandam aliis delegaſſet? Quum autem res adhuc ſit in integro, quid cunctamur? an quia gẽtem nouam galeatam ſtatim, atq; loricatam alicunde exorituram non credimus, quæ hoc præripere decus poſſit? At credere poſſumus qđ poſteritas noſtra, quę adhuc latet, inclitum id negocium negligentia horum temporũ prætermiſſum forſitan aggredietur. Poſteros igitur nr̃os pręoccupare conuenit, dum adhuc ſumus, illi non ſunt, tempore nos vocamur, illi nondũ vocantur: qui ſi exempla inertiæ a nobis ſuſcipientes, ipſi hoc opus edãt pietatis, dedecore noſtro fient glorioſiores. Sed ne forſitan cogitet quiſpiã omnia copiis militum & gladiis peragenda, ipſa per ſe plurima conficiet veritas, quæ ſigna noſtra cõcomitabitur: nam hæc, vbi poſitis armis nudo ſermone congrediemur, ſuis neruis atq; lacertis falſitatem collidet. quid enim? vbi liberè prædicabitur Euangelium, nihil proficiet diſſeminatum illis terris id dogma, quod olim & latè dominantium opes, & acutè diſſerentium ingenia, & ornatè dicentium linguas proſtrauit, & fidei iugo ſubiecit? Imo verò maxima fiet ad nos multitudinis conuerſio, & falſę religionis leges latè deſerẽtur. Et mihi quidẽ iam finis dicendi adeſt, vobis autem initium agendi: ſi enim verba actionis vicem ſuſtinere poſſent, iam diu hic hoſtis debitas ſibi pœnas dediſſet. Scio enim qđ multis iam

ſęculis

ſęculis lingua & ſentẽtia aduerſus illum acriter pręliamur, atq; in his ſermonibus verſantur hi etiam, quorum non ſermones tantum extare oporteret. At Turcę, quos vt bonarum artium ignaros contemnimus, ſapientia præſtant nobis, vt videtur, qui cum vidiſſent finem eſſe agendarũ rerum nõ dicere, ſed agere, quúmq; cognouiſſent actiones plus verbis ab omnibus honorari, & magis in rem eſſe, has ſumpſerunt, verba nobis reliquerunt. Non fruſtra igitur ita illi ſe habent, nec nos etiam fruſtra, ſed accidit quiddam valde, vt opinor, conſentaneum, & naturale, ut quo vtriq; delectantur, in eo prouentus accedat in dies maior. Illi rebus ſtudentes res etiam auctiores faciunt ſuas, & longius aſſiduè promouent, nos verbis intenti aſſequimur, ut plura de illorum iniuriis quotidie verba facere poſſimus, & iuſtiora in dies minitari, ſi modò iſtis expleri ſatis eſt, nec aliud quęrendum videtur magis. Sed hæc omittens de me dicam. Ego ſi vos ideſt Chriſtianum populum verborũ tantummodo cupidos exiſtimaui, háncq; cupiditatem ut explerem, verba feci, me ipſum ſtultitiæ condemno, nec vobis honorẽ vllum habui, ſi tales credidi. Sin autem inflare hanc orationem volui, ut populum hunc tanq; generoſum equũ incenderem ad prælium verborũ crepitu, & tanq; tubæ ferreo cantu, quomodo non iuſtè alios magis, quã me vituperabunt homines, ſi mox nihil e dignitate dictorũ geretur? plura ꝑlata ſunt, plura etiã omiſſa, ne vos tædio afficerem: quanq; ſi nunc etiam finiam, arguent nonnulli me longiorẽ fuiſſe in dicendo: quorũ tamẽ ſententiæ non accedo. Equidem fateor orationem meam, ſi breuiori alteri comparetur, longiorẽ videri poſſe: ſed ſi ad magnitudinem rei, de qua agitur, referatur, exiſtimo eſſe mediocrem. Sed & illud cõſiderare pariter oportet, qđ natura ſermo inſtitutus fuit, ut inuicem doceremus quę ſcire putamus, & eo magis p̃ſtantior ſermo, quo innoteſcere melius rẽ facit: quamobrẽ ſi quiſpiã oſtẽdat ſe vel alium quemuis hac de re dilucidius docere poſſe paucioribus verbis, me ipſum

nimiæ

nimię prolixitatis condemnabo, ſin autem id omittens multitudinem tantũmodo verborꝫ, & moram tẽporis proferat in medium, nullius certi criminis accuſationem inſtituit, ſi accuſat quod ego diutius dicere valeam, & vos audire, quũ id fieri vtiliter potuerit, & non nimis patienter, cupientibus vtriſq; omnia planius edoceri. Sed quid refert hęc commemorari? non illud metuo ſi longo vſus dicar ſermone, ſed ſi breuiſſimo, quia vos non ſuadebo. efficiet inquam hic populus, efficiet, non transferens ſe ad res gerendas, ut nihil etiam dixiſſe videar: liceat tamen inaniter ſonare: nam mihi ſatisfecero, ſi quod in me ſitum eſt, id communi non deerit ſaluti, neq; enim poſtulare poſſumus a præcone aliud præter vocem, neq; ab oratore quicquam præter verba ſalutis plena, quæ vbi in populum effudit, & moleſtè fert negligenter ſuſcipi, non dolet verba ſua amiſſa eſſe, quorum leuis eſt impenſa, ſed communis vtilitatis nõ habitam rationem, quam verbis ſuis oſtendebat. Oratio mea vilis iure habebitur, vbi res geſta fuerit, tunc enim nihil opus fuerit: interim quouis digna pretio, ſi eam, ut decet, ſuſcipitis: ſin irridetis, vel contemnitis, ipſa per ſe ſplendore rerum, ad quas cohortatur, dignitatem ſuam tuebitur. Ego igitur veluti de loco ſuperiore clamo. Conuoco omnes ex omnibus Europæ partib9, & monendo exhortandóq;, ac tantum manu non iniecta, id bellum Orientis compello: & eò magis, quòd nũc ut diuino inſtinctus ſpiritu videor auguſtiora quædam efflare poſſe. Nam ſi aduerſus hunc hoſtem multarum victoriarꝫ fiducia ſubnixum cõcordes animos, coniunctáq; tela Chriſtiani tulerimus, fallor, an vero vaticinor Maumethi, Maumethíſq; ancillatoribus ingens excidiũ immincre? Videor iam videre quacunq; crucis ſigna inferantur, infidelium agmina aliàs cõcidere, aliàs conuerſa campis cedere. Intueor ab afflictionis iugo liberari vrbes, diuitum exercituum ſpoliis templa ornari, animarúmq; multarum ad fidem redeuntium ſoſpitate trahi Chriſto triumphum grauem. Iam ſui iuris Gręcia

omnibus

omnibus ſupplex aris Chriſtiana libertate exultat, iam Telluris ſanctæ ſanctiſſima loca ſuos agminatim veniẽtes agnoſcunt. Iam reliquiæ ſacratiſſimorum myſteriorum illic iniuſtæ propalam inter pſallentium carmina nullo premente coluntur. Tandem diſcuſſo iam nimbo reddita illis terris ſerenitas, hominésq; fideles illic incolentes, qui tanquam flores pluuia grauati demiſerant caput, ad nouæ lucis radios erigũtur. O qui tunc illuceſcent dies Chriſtianæ genti? quę ſe proferent aurea tempora? Ecquis regum erit, qui ad hęc peragenda princeps conſurgat, quem deinceps cęteri cauſam & hominem probantes conſequantur? Ille quiſquis fuerit, inter cęteros reges veluti ſiderea lampas Chriſtiano in orbe eniteſcet. Quantus erit ille titulus? qui oculorũ coniectus eum ſequetur? qui religionis ſanctiſſimę, & verę fidei propagator, & cõmunis iniurię vltor eſſe dicetur. Hęc vbi euenerint (quę ut quamprimum eueniant precor) cum dignitatem temporum, fidelium lætitiam, geſtorum magnificentiam celebrabo, tum diuinam bonitatem vberius effuſam gratiis agendis flexæ mentis genibus venerabor.

FINIS.

PAPIÆ.
APVD FRANCISCVM
MOSCHENIVM.

M. D. LII.

ERRATA	SIC CORRIGITO	PAG.		LIN.
ſcilicet	ſed	8	B	6
ſunt	ſint	8	B	12
gratiæ	gratia	10	A	21
Valla Vlpianum	Valla penes Vlpianum	13	B	11
hic	his	17	A	10
neſcio quod	quid	23	A	21
quidam	quidem	24	A	4
eũ qui id feciſſet	quicunq; id faceret	24	B	34
fuerunt	ferunt	26	A	26
ſuorum ingeniorũ	illorum ingenij	27	A	31
& qui vincentur	& q vincẽt & q vincẽtur	27	B	22
ad vltimis	ab vltimis	31	A	27
indicauit	iudicauit	33	A	2
loquar	loquor	34	B	18
hominibus	honoribus	36	A	12
huc	hinc	37	A	4
afferet	affert	37	B	4
putat	parat	38	A	32
affluit	effluit	41	B	33
mendantur	commendantur	47	A	9
addixiſſe	adduxiſſe,	47	A	10
ſapiterque	ſapienterq;	48	A	18
proferet	proferret	49	A	1
reperitis	reperietis	50	B	25
ciues	ciuem	57	B	4
illic	illuc	62	B	9
timuiſſe	tenuiſſe	63	B	11
opinio noſtra	opinio veſtra	64	B	11
contenderint	contenderent	66	A	16

A, primam partem paginæ, B, ſecundam ſignificat.

Reliqui errores, quos unuſquiſq; facile dignoſcere poteſt, prætermittuntur.